

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

GÜNEYBATI ANADOLU'DA BİR BEYLİK BAŞKENTİ MİLAS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Tuğçe Özge ÖZDERE

DANIŞMAN
Doç. Dr. Adnan ÇEVİK

TEMMUZ-2017
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

GÜNEYBATI ANADOLU'DA BİR BEYLİK BAŞKENTİ: MİLAS

Tuğçe Özge ÖZDERE

**Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

Tezin/Projenin Enstitüye Verildiği Tarih : 02.08.2017
Tezin/Projenin Sözlü Savunma Tarihi : 20.07.2017

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Adnan ÇEVİK
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Kadir PEKTAŞ
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Murat KEÇİŞ

Enstitü Müdürü V. : Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ

TEMMUZ, 2017
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 29/06/2017. tarih ve 790/1 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **24/6** maddesine göre, Tarih Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Tuğçe Özge ÖZDERE'nin **“.Güneybatı Anadolu'da Bir Beylik Başkenti: Milas”** adlı tezini incelemiş ve aday 20/07/2017 tarihinde saat 11.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra **90**.. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine **oybirliği** ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Adnan ÇEVİK

Üye
Prof. Dr. Kadir PEKTAŞ

Üye
Doç. Dr. Murat KEÇİŞ

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Güneybatı Anadolu'da Bir Beylik Başkenti Milas” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02/08/2017

Tuğçe Özge ÖZDERE

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU
YAZARIN
Soyadı : ÖZDERE Adı : Tuğçe Özge Referans No: 10158113
TEZİN ADI Türkçe : GÜNEYBATI ANADOLU'DA BİR BEYLİK BAŞKENTİ MİLAS Y. Dil : MILAS A EMIRATE CAPITAL IN SOUTWESTERN ANADOLIA
TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans X Doktora O Sanatta Yeterlilik O
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ Üniversite : MUĞLA SITKI KKOÇMAN ÜNİVERSİTESİ Fakülte : EDEBİYAT FAKÜLTESİ Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Diğer Kuruluşlar: Tarih :
TEZ YAYINLANMIŞSA Yayınlayan : Basım Yeri : Basım Tarihi : ISBN :
TEZ YÖNETİCİSİNİN Soyadı, Adı : ÇEVİK, Adnan Ünvanı : Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI: 180

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. GÜNEYBATI ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ
2. MENTEŞE BEYLİĞİ
3. MENTEŞE BEYLİĞİ BAŞKENTİ MİLAS

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER:

1. UÇ (Sınır)
2. MENTEŞE BEYLİĞİ
3. MİLAS

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1. BORDER
2. EMIRATE OF MENTESHE
3. MILAS

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	O
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	O
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	X

Yazarın İmzası :

Tarih : 02/08/2017

GÜNEYBATI ANADOLU'DA BİR BEYLİK BAŞKENTİ MİLAS

ÖZET

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması XI. yüzyılın ilk yarısında başlayıp XIII. yüzyılın sonlarına doğru tamamlanmıştır. Moğol İstilasası Anadolu'nun Türkleşmesinin tamamlayıcı evresi olarak dikkat çeker. Moğol istilasası sonucu gerçekleşen ikinci büyük göç dalgası sonucunda Anadolu'ya yeni Türkmen grupları girmişlerdir. Alâeddin Keykubad döneminde yeni gelen bu kitleler uç adı verilen, Kastamonu ve Sinop'tan başlayıp Denizli ve Antalya'ya kadar uzanan sınır hattına yerleştirilmiştir. Buraya yerleştirilen beyler uç emiri olarak atanmış ve Bizans'a karşı gaza ve cihatla meşgul olmuşlardır. 1243'teki Köseadağ bozgunu sonucu Moğolların Anadolu'ya girmesi ile Selçuklu merkezi otoritesinin Türkmenler üzerindeki etkisini ortadan kalkmıştır. Moğolların Anadolu'daki baskısı sonucu uç bölgelerdeki merkezi otorite zayıflamış ve Türkmenler kendi beyleri önderliğinde bağımsız hareket etmeye başlamışlardır.

İşte bu süreçte Anadolu'nun Türkleşmesinin son evresi olan II. Beylikler Dönemi ortaya çıkmıştır. Bizans İmparatorluğu 1261 yılında Latinlerin elinden Konstantinapolis'i geri almış ve tekrar başkentlerine dönmüşlerdir. Burada Balkanlardaki mücadelelerle uğraşan Bizans İmparatorluğu'nun batı sınırında bir otorite boşluğu yaşanmıştır. Bu otorite boşluğundan yararlanan Türkmenler, Bizans sınırına akınlarını yoğunlaştırmış, ortaya çıkan boşluk bu bölgelere doğru ilerleyen Türklerin yerleşimini kolaylaştırmıştır.

Menteşe Beyliği, bu sürecin içinden bağımsız olarak ortaya çıkan ilk Türkmen Beyliği'dir. Hem Bizans hem de Selçuklu kaynaklarına dayanarak, 1261'den sonra Muğla ve yöresinin Türkmenlerin eline geçtiği ve Mentese Bey'in bu tarihten sonra bölgede aktif olduğu görülmektedir. 1278'de Menderes bölgesinin tamamının Türklerin eline geçtiği bilgisine dayanarak, tez konumuz olan Mentese Beyliği başkenti Milas'ın da 1278'den önce Mentese Beyliğine dahil olduğu söyleyebiliriz.

Menteşe Beyliği'nin başkenti Milas, Antikçağ'da oldukça önemli bir şehir iken daha sonraki dönemlerde bu önemini koruyamamıştır. Mentese Beyleri'nin bölgeye gelmesi ve Milas şehrini başkent yapmaları üzerine şehir yeniden canlanmış, sosyal ve ekonomik refahın yanı sıra görkemli mimari yapılar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Şehrin nüfusun artmasıyla birlikte hükümet merkezi 5 kilometre uzaklıkta bir yamaçta yer alan Beçin'e taşınmıştır. Beçin yollara ve başkent Milas'a hakim konumu ve güvenli kalesi sebebiyle Orhan Bey döneminde itibaren Menteşe Beyleri'nin ikamet ettiği yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Milas şehri muazzam bir şekilde gelişme gösterirken, buna paralel olarak Beçin'de de fiziki dokuda pek çok yapı inşa edilmiş ve nüfusu gittikçe artmıştır. Tıpkı Milas şehri gibi burada da önemli bir şehir dokusu meydana gelmiştir.

Başkent Milas ve hükümet merkezi Beçin'in yanı sıra ticari açıdan oldukça elverişli topraklar üzerinde bulunan Balat şehri de 1402 Ankara Savaşından sonra İlyas Bey'in hakimiyetinde bir dönem başkentlik yapmıştır. Ancak Balat uzun süre başkentlik yapmamış 1414 yılında İlyas Bey'in hükümet merkezi Beçin'de ikamet ettiği görülmektedir.

Menteşe Beyliği, 1424 tarihinde Osmanlı hakimiyetine girene kadar ticaret yolları üzerinde bulunan hem başkent Milas hem de hükümet merkezi Beçin, beyliğin zayıfladığı dönemlerde bile önemini yitirmemiştir.

İlyas Bey'in ölümünden sonra Menteşe Beyliği'nin Beçin dahil tüm arazisi Osmanlıların eline geçmiştir. Menteşe Beyliği toprakları Menteşeoğullarından sonra sancak olarak idare edilmiş ve Anadolu Beylerbeyliğine bağlanmıştır. Beçin'in ulaşılması zor konumu nedeniyle, Osmanlı Devleti'nin merkezden tayin ettiği yöneticiler sancağın idare merkezi olarak Beçin yerine Muğla'yı tercih etmişlerdir. Beçin şehri, Osmanlı döneminde gitgide cazibesini yitirmiş, fiziki doku unsurları harap olmaya başlamıştır. Nüfusun büyük bir çoğunluğu Milas'a göç etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Anadolu, Haçlılar, Moğollar, Köseadağ Savaşı, Moğol İstilas, Uçlar, Uç Beyliği, Menteşe Beyliği, Milas, Beçin, Balat.

MILAS AS A EMIRATE CAPITAL IN SOUTH-WESTERN ANATOLIA

ABSTRACT

Turkification and Islamization of Anatolia started in the first half of the XI. century and was completed towards the end of the XII. century. Mongol Invasion Occupation attracted attention as a complementary phase of Turkification of Anatolia. New Turkoman groups entered Anatolia as a result of the second major migration wave that resulted from the Mongol invasion. Alaeddin Keykubad era, these new masses are named in the border, extending from Kastamonu and Sinop to Denizli and Antalya. The emirate, who were placed here, were assigned as extreme boys and were busy with the struggle against Byzantium. The ending of Kösedağ defeat in 1243 The entrance of the Mongols into Anatolia took the influence of the Seljuk central authority over the Turkmen. The central authority in the ending extreme regions of the Mongols in Anatolia has weakened and the Turkmens have begun to act independently in their own leadership.

This is the last phase of the Turkification of Anatolia in this process II. The period of the Emirates has emerged. In 1261, the Byzantine Empire took back Constantinople from Latins and returned to their capital. Here, there was an absence of authority on the western border of the Byzantine Empire, which was dealing with the challenges in the Balkans. The Turkmen, benefited from this lack of authority, focused on their attacks on the Byzantine border. The gap emerged facilitated the settlement of Turkish people moving towards these regions.

Menteşe Emirates is the first Turkmen emirate, turned up independently from this process. Based on both Byzantine and Seljuk sources, After 1261, Muğla and Muğla regions were taken over by the Turkmen and Emir Menteşe, seems to be active in the region after this date. Based on the knowledge that the Karia region was ruled by the Turks in 1278, we can say that Emirate of Menteşe Milas, which is the thesis position, belongs to Menteşe Emirates before 1278.

The capital city of Menteşe Emirates was a very important city in Antiquity, but it did not maintain this importance in later periods. The city's resurgent social and economic prosperity as well as splendid architectural structures have begun to appear on the occasion of the coming of the Menteşe Emirates and the capital city of Milas.

With the increasing urban population of the city, the government headquarters moved to Beçin, 5 km away from the slope. Beçin roads and capital city of Milas due to its position and safe residence, Emir Orhan period as a place where Menteşe Emirates residence is confronted. While the city of Milas has grown tremendously, many buildings have been built and the population is increasing. Just like the city of Milas, here an important city texture has come to fruition.

Capital city Milas and the government center Beçin, as well as on the land that is very convenient for commercial purposes Balat city in 1402 after the Battle of Ankara, Emir İlyas was the capital of a period under the domination. However, Balat had not been a capital for a long time and it is seen that Emir İlyas resides in the government center Beçin in 1414.

Emirate of Menteşe Both the capital Milas and the government center Beçin maintained their importance until they entered Ottoman domination in 1424. These cities located is major trade routes have not lost their importance during periods of weakness. After the death of İlyas Bey, the whole land of Emirate of Menteşe including Beçin was passed to the Ottomans.

The territory of Menteşe was governed as a sancak after the Menteşe Sons and was connected to the chief-governor of Anatolian. Due to difficult location of Beçin, the administrators appointed by the Ottoman state centrally preferred Muğla instead of Beçin as the administrative center. The city of Beçin gradually lost its appeal in the Ottoman period, and the physical texture elements began to be ruined. A large majority of the population migrated to Milas.

Key Words: Anatolia, Crusaders, Mongols, Kösedag War, Mongolian Occupation, Borders, Border, Emirate of Menteşe, Milas, Beçin, Balat.

ÖNSÖZ

Türk Tarihi açısından büyük önem taşıyan Anadolu'nun Türkleşme süreci, I. Beylikler Dönemi, Anadolu Selçukluları Dönemi ve II. Beylikler Dönemi olarak üç evrede tamamlanmıştır. Bu evrenin sonuncusu olan II. Beylikler Döneminde kurulan Beylikler, Anadolu'nun Türkiye oluşunun son aktörleri olarak dikkat çekmektedirler.

Bu süreci anlamak için Batı Anadolu Beyliklerini de kapsayan, II. Dönem Beyliklerinin merkezlerine yoğunlaşmak gerekmektedir. Bu çerçevede bakıldığında Manisa, Milas, Beçin, Birgi, Aydın, Kütahya gibi Batı Anadolu Beyliklerine başkentlik yapmış şehirler, XIII. yüzyılın ilk yarısından günümüze kadar ulaşan eserleriyle beylikler döneminin izlerini hala taşımaktadır. Türkiye tarihi için oldukça önemli olan Beyliklerin başkentleri yeterince ele alınamamıştır.

Günümüzde tarih çalışmaları daha çok siyasi ağırlıklıdır. Beylik dünyası çalışmaları da siyasi tarihin çok fazla dışına çıkamamıştır. Bu durum beyliklerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki rollerinin tam olarak anlaşılmasını engellemektedir. Şehir monografileri ise siyasi tarih çalışmalarını destekleyecek, onların daha iyi anlaşılmasını sağlayacak çalışmalar olarak dikkat çekmektedir. Daha önce yapılan Tuncer Baykara'nın *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Feridun Emecen'in *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Cahit Telci'nin *Ayasuluğ* adlı eserleri dikkatle incelenmiştir.

İşte bu çalışmada Anadolu'da II. Beylikler Dönemi adını verdiğimiz sürecin içinden çıkan Menteşe Beyliği'nin başkenti Milas temel alınmıştır. Milas üzerinden Menteşe Beyliği'nin tarihi, bir şehir monografisi olarak ortaya koyularak, Menteşe Beyliğinin bölgedeki varlığı ve bölgenin Türkleşmesine sağladığı katkının daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız, söz konusu bu sürece küçük bir katkı amacı taşımaktadır. Güneybatı Anadolu'da ortaya çıkan bir asırdan fazla hüküm süren, Menteşe Beyliği'ne uzun süre başkentlik yapmış olan Milas'ı ve beylik idare merkezi Beçin'i konu edinmektedir.

Birinci bölümde, Güneybatı Anadolu'nun Türkleşmesi ve Menteşe Beyliği siyasi açıdan değerlendirilecektir. Moğol İstilas sonucu Batı Anadolu'nun siyasi durumu değerlendirilerek, Uç diye tabir edilen sınır hattı üzerinde gerçekleşen hakimiyet mücadeleleri ve yürütülen gaza faaliyetleri üzerine yoğunlaşacaktır. Bu mücadeleler

sonucunda bölgede ortaya çıkan bir uç beyliği olan Menteşe Beyliği'nin oluşum süreci, Menteşe Beyliği hakimiyetinde Milas ve çevresinin durumu ve son olarak beyliğin Osmanlı hakimiyetine girişine kadar geçen süreç değerlendirilecektir.

İkinci bölümde, güneybatı Anadolu'da bir beylik başkenti Milas ve idare merkezi Beçin konu alınacaktır. Milas ve Beçin'in beylikler dönemindeki fiziki durumu, dini ve sosyal yapıları incelenecektir. Ayrıca bu yapıların tarafımda çekilen fotoğraflarına da yer verilmiştir.

Son olarak üçüncü bölümde ise, Menteşe Beyliği döneminde Milas'ın sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı ele alınacaktır. Özellikle konumu sayesinde Venedik ve Ceneviz gibi devletlerle olan ticari ilişkileri incelenecektir.

Bu çalışmanın amacına ulaşması yönünde başından sonuna kadar bana destek olan, yol gösteren ve önemli katkılarda bulunan hocam Doç. Dr. Adnan Çevik'e ve her zaman maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Tuğçe Özge ÖZDERE

23/07/2017

Muğla

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	VII
KAYNAKLAR.....	VIII
1. Selçuklu ve Beylikler Kaynakları.....	X
2. Bizans Kaynakları.....	XV
3. Menakıbnameler.....	XVII
4. Seyahatnameler.....	XIX
5. Kitabeler.....	XXII
6. Sikkeler.....	XXIII
7. Araştırma Eserler.....	XXV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MENTEŞE BEYLİĞİNİN KURULUŞUNDAN OSMANLI HAKİMİYETİNE KADAR GÜNEY BATI ANADOLU

1. 1243 Köseadağ Bozgunu ve Moğol İstilasası	9
2. Anadolu'da Moğol Egemenliği	10
3. Anadolu'da Moğol Egemenliğine Karşı Türkmen İsyanları.....	17
4. Uç Dünyası ve Türkmenler	30
5. Muğla ve Yöresinin Fethi ve Menteşe Beyliğinin Kuruluşu	35
6. Menteşe Beyliği Hakimiyetinde Milas ve Yöresinde Gerçekleşen Hadiseler.....	41

7. Muğla Yöresinin Osmanlı Hakimiyetine Girişi ve Menteşe Beyliğinin Sonu	52
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNEYBATI ANADOLU'DA BİR BEYLİK BAŞKENTİ MİLAS VE BEÇİN

1. FİZİKİ YAPI	62
1.1. Beylik Başkenti: Milas	62
1.2. Beylik İdare Merkezi: Beçin	66
2. DİNİ YAPILAR	71
2.1. Camiler	71
2.1.1. Hacı İlyas Cami - (Milas).....	72
2.1.2. Orhan Bey Cami (Ulu Cami) - (Beçin)	74
2.1.3. Ahmed Gazi Cami (Ulu Cami) - (Milas)	75
2.1.4. Belen Cami - (Milas)	78
2.1.5. Firuz Bey Cami (Kurşunlu) - (Milas)	79
2.1.6. Yelli (Kepez) Cami - (Beçin)	82
2.2. Türbeler	83
2.2.1. Şeyh Şüşteri - (Milas)	84
2.2.2. Salahaddin Türbesi - (Milas)	85
2.2.3. I Nolu Türbe (Anonim) - (Beçin)	85
2.2.4. II Nolu Türbe - (Beçin)	86
2.2.5. III Nolu Türbe -(Beçin).....	86
2.2.6. Ahmed Gazi Türbesi - (Beçin)	87
2.3. Zaviyeler.....	89
2.3.1. Seymenlik Zaviyesi - (Beçin)	90
2.3.2. Zaviye (Anonim) - (Beçin)	91
2.3.3. Hankah - (Beçin).....	93
2.3.4. Orman Tekkesi - (Beçin).....	93

2.3.5. Mültezim Evi - (Beçin).....	94
2.3.6. Sofuhane - (Beçin).....	95
2.4. Mezarlıklar.....	95
3. SOSYAL YAPILAR	97
3.1. Medreseler	97
3.1.1. Hoca Bedreddin Medresesi - (Milas)	98
3.1.2. Ahmed Gazi Medresesi - (Milas)	99
3.1.3. Firuz Bey Medresesi - (Milas)	101
3.1.4. Karapaşa (İlyas Bey) Medresesi - (Beçin)	102
3.1.5. Yelli (Kepez) Medresesi - (Beçin)	104
3.2. Hamamlar	105
3.2.1. Eski Hamam - (Milas)	106
3.2.2. Kale Hamamı - (Beçin)	106
3.2.3. Yeni Hamam - (Beçin)	108
3.2.4. Büyük Hamam (Ahmed Gazi Hamamı) - (Beçin)	108
3.2.5. Bey Hamamı - (Beçin)	111
3.2.6. Yelli (Kepez) Hamamı - (Beçin)	111
3.2.7. Seymenlik Hamamı - (Beçin)	112
3.3. Hanlar	113
3.3.1. Deve Damı Hanı - (Beçin)	114
3.3.2. Üç Göz (Kara Paşa) Hanı - (Beçin)	114
3.3.3. Kızıl Han - (Beçin)	115
3.4. Çarşılar	116
3.5. İmarethaneler	117
3.6. Saraylar ve Konaklar	117

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MENTEŞE BEYLİĞİ DÖNEMİNDE MİLAS'IN SOSYAL VE EKONOMİK
YAPISI

1. Dini ve Demografik Görünüm	120
2. Kültürel Hayat	124
3. Ticari Hayat	127
SONUÇ	131
KAYNAKÇA	136
EK I	154
EK II	155

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklama
a.g.e.:	Adı geçen eser.
a.g.m.:	Adı geçen makale.
bknz:	Bakınız.
c:	Cilt.
çev:	Çeviren.
ed.:	Editör.
S.:	Sayı.
s.:	Sayfa.
yay.:	Yayımlayan.
haz.:	Hazırlayan.
S.A.D.:	Selçuklu Araştırmaları Dergisi.
S.T.D.:	Sanat Tarihi Dergisi.
T.T.K.:	Türk Tarih Kurumu.
T.O.E.M.:	Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası.
D.İ.A.:	Türkiye Diyanet İşleri Vakfı Ansiklopedisi.
T.D.:	Tarih Dergisi.
T.O.D.:	Tarih Okulu Dergisi.
T.A.D.:	Türkiyat Araştırmaları Dergisi.
T.S.A.:	Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi.

KAYNAKLAR

Türkiye'de II. Beylikler Dönemi üzerine yazılmış çok fazla siyasi çalışma olmayıp, aynı zamanda bu beyliklerin merkezleri de yeterince ele alınmamıştır. II. Beylikler Dönemi daha çok Osmanlı tarihinin gerisinde kalmış ve tercih edilmemiştir. Bu nedenle bu dönemle ilgili kaynak yetersizliği ortaya çıkmıştır. Beyliklerin bir çoğunun kuruluş süreçleri kaynak yetersizliği sebebiyle aydınlatılamamıştır.

Biz de çalışmamız olan Menteşe Beyliği dönemi ve başkenti Milas'la ilgili daha çok Anadolu Selçuklu Dönemini anlatan kaynaklardan bilgiler elde edebiliyoruz. Doğrudan Menteşe Beyliği başkenti Milas'ı konu edinen bir kaynak bulunmamaktadır. Ancak yine gerek seyahatnameler gerekse vekayinamelerde Menteşe Beyliği ve başkent Milas'ıyla ilgili önemli bilgiler dikkat çekmektedir.

Çalışmamızda özellikle Menteşeoğullarının kuruluşu, uç bölgesi, Türkmen isyanları, beyliklerin ortaya çıkışı gibi konularda doğrudan Menteşe Beyliği'ni konu almasa da dönemin siyasi tarih kaynaklarından istifade edilmiştir. Nitekim doğrudan ne Milas'ı ne de Menteşe Beyliği'ni konu eden herhangi bir kaynak günümüze kadar ulaşmış değildir. Dolayısıyla siyasi tarih, menakıbnameler, seyahatnameler, kitabeler, sikkeler ve araştırma eserlerden elde edebildiğimiz kaynaklardan parça parça da olsa Menteşe Beyliği ve başkenti Milas'la ilgili bilgilerin değerlendirilmesiyle bu çalışma ortaya konulmuştur.

Sıklıkla müracaat ettiğimiz siyasi tarihler, Selçuklu ve Beylikler Kaynakları ve Bizans Kaynakları olarak iki şekilde tasnif edebiliriz. Selçuklu ve Beylikler kaynaklarından; *Anonim Selçuknâme*, Şikari'nin *Karamannamesi'si*, Ahmed bin Yahya El-Ömeri İbn Fazlullah'ın *Mesalikü'l-Ebsar fî Memalüki'l-Emsar'ı*, Şerefüddin Ali Yezdi'nin *Zafername'si*, İbn Bibi'nin *El Avamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie'si*, Aksarayı'nın *Müsameratü'l Ahbar ve Müsayeratü'l-Ahyar'ı* adlı eserinden yararlandık.

Bu eserlerin dışında siyasi tarih bölümünü yazarken kaynaklarda direk konumuz açısından önemli veriler ortaya koymasa da, dönemi açısından büyük önem arz eden eserlerden de yararlandık. Özellikle Moğol İstilas ve Anadolu'ya etkisini anlatırken, Anadolu'daki Moğol ve Memlük mücadelesinde bizzat sarayda görevli bir vezir tarafından kaleme alınması dolayısıyla önemli ve güvenilir bir kaynak olan Reşüddin

Fazullah'ın *Camiü't- Tevarih* adlı eserinden¹, Memlûk ve Moğol mücadelesinde bir Memlûk kaynağı olarak oldukça geniş bilgilere ulaştığımız Al-Melik-Al Zahir'in *Baybars Tarihi* adlı eserinden², Moğol tahakkümü altındaki Anadolu'nun siyasi ortamı hakkında önemli bilgiler içeren Ebü'l-Ferec'in *Tarihu Muhtasari'd-Düvel* adlı eserinden³ sıklıkla yararlandık. Bu eserlerin yanı sıra Menteşe Beyliği'nin Osmanlı hakimiyetine girdiği ilk dönem, 1402 Ankara Savaşı ve Beyliğin son kez Osmanlı hakimiyetine girdiği 1421 dönemi hakkında önemli bilgileri elde ettiğimiz Osmanlı dönemi tarih eserlerinden Aşık Paşazade'nin⁴ *Tevarih-i Al-i Osman*'ı, Münecimbaşı Ahmed bin Lütfullah'ın *Camiü'd-Düvel*'i⁵ Mevlana Mehmed Neşri'nin *Cihannüma'sı*⁶, Hoca Sadeddin Efendi'nin *Tacü't- Tevarih*'i⁷ gibi önemli kaynaklardan da yararlandık.

Tezimizde yararlandığımız Bizans Kaynakları ise, Pachymeres'in *Relations Historiques*'i, Akropolites'in *Vekayiname*'si, Dukas'ın *Historia*'sıdır. Bu eserlerin dışında yine Batı Anadolu'yu ve burada yaşanan Bizans-Selçuklu sınır çatışmalarını konu alan Bizans kaynaklarından *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*⁸, Niketas Khoniates: *Historia'sı*⁹ gibi önemli eserlerden de zaman zaman yararlandık. Bu bahsettiğimiz Selçuklu ve Beylikler kaynakları ile Bizans kaynaklarını tezimizin önem sırasına göre aşağıda ele alınacaktır.

¹ Çalışmamızda eserin "İlhanlılar Kısmını"nın Türkçe çevirisinden yararlandık: Reşidüddin Fazullah, *Camiü't-Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, (çev: İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Kheleljani) , Ankara 2013.

² Çalışmamızda yazarı belli olmayan eserin II. Cildinin Türkçe çevirisinden yararlandık: II. Cildinin çevirisinden yararlandık *Baybars Tarihi (Al-Melik-al-Zahir (Baybars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi)*, (çev: Şerefüddin Yaltkaya), Ankara 2000.

³ Çalışmamızda Moğol tarihi ile ilgili bilgileri içeren eserin Türkçe çevirisinden yararlandık: Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târihu Muhtasari'd-Düvel*, (çev: Şerafeddin Yaltkaya), Ankara 2011.

⁴ Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Al-i Osman*, (haz: Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2010.

⁵ Münecimbaşı Ahmed bin Lütfullah, *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, (çev: Ahmed Ağırakça), İstanbul 1995.

⁶ Çalışmamızda Eserin Necdet Öztürk tarafından hazırlanan Türkçe çevirisinden yararlandık: Mevlana Mehmed Neşri, *Cihannüma (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, (çev: Necdet Öztürk), İstanbul 2008.

⁷ Hoca Sadeddin Efendinin eserinin I. cildinin tercümesinden yararlandık: Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevarih I*, (yay: İsmet Parmaksızoglu), Ankara 1979.

⁸ Çalışmamızda eserin 1118-1175 arası olaylarını içeren Türkçe çevirisinden yararlandık: *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, (haz: Işın Demirkent), Ankara 2001.

⁹ Müellifin *Historia* adlı eserinin İmparator Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri anlattığı bölümleri içeren çevirisinden yararlandık: Niketas Khoniates, *Historia (Ionnes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (çev: Fikret Işıltan), Ankara 1995.

1. Selçuklu ve Beylikler Kaynakları

1.1. *Anonim Selçukname*

Çalışmamızda kullandığımız Selçuklu ve Beylikleri anlatan siyasi tarihler içerisinde Menteseoğullarından bahseden ilk kaynaklardan olan Anonim Selçukname oldukça önemlidir.

Anadolu Selçukluları hakkında geniş malumat veren bu eser, hadiselerin tarihlerini belirtmekle de ayrı bir değer ifade etmektedir. Mentese Türkmenlerinin de içerisinde bulunduğu Uç Türkmenlerinin siyasi faaliyetleri ve Uç bölgesinden bahseden eserden, Menteseoğulları'nın Karamanoğulları'nın yanında Anadolu Selçuklu ve Moğol yönetimine karşı ayaklandıklarını ilk kez bu eserdeki bilgilerden öğreniyoruz.

Öte yandan eser, Mentese Beyliği açısından oldukça önemli olan, Geyhatu döneminde Menteseoğulları hakimiyetinde bulunan, Muğla yöresine kadar uzanan Anadolu'daki Moğol zulümleri hakkında da önemli bilgiler içermektedir.

Müellifi belli olmayan ve 1363 yılında Eratnalılar zamanında Selçuklu şehzadelerinden birine yazılmış olan bu eser, Büyük Selçuklu Sultanları'ndan Anadolu Selçukluları'nın sonuna kadar olan bilgileri kapsamaktadır.¹⁰

1.2. Şikari (Öl.1584): *Karamannâme*

XVI. yüzyılda Şikari tarafından kaleme alınan Karaman Tarihi, 1361-1308 yılları arasındaki olayları ayrıntılı bir şekilde ele alan Karamanoğulları Tarihi'ni aydınlatan yegane kaynaktır. XIII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'daki Türkmen hareketleri hakkında kayda değer ölçüde bilgiler içermektedir.

Şikari'nin eserinde kronolojik bir sıra olmayışı, verdiği şahıs ve yer isimlerinin karmaşık olması, eserde yer alan bilgilerin bir çoğunun başka kaynaklarla örtüşmemesi gibi sebeplerle araştırmacılar tarafından güvenilir bulunmasa da eserde dönemin olaylarını aydınlatır nitelikteki bilgiler de mevcuttur.

¹⁰ Paris Milli Kütüphane'sinde bulunan yegane nüshadan fotoğraf yoluyla temin edilen metin 1952'de Feridun Nafiz Uzluk tarafından Türkçe tercümesiyle birlikte yayınlanmıştır. *Anonim Selçukname*, (haz: Feridun Nafiz Uzluk), (*Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*), Ankara 1952.

Şikari'nin eserinde Menteşe Beyliğinin ilk dönemlerine ilişkin pek çok bilgi bulunmasına rağmen, çalışmamızda zaman zaman diğer kaynakların verdiği bilgileri teyit eder oranda Şikari'nin eserine de müracaat edilmiştir.

Özellikle 1277 Cimri hadisesinde Karamanoğullarının yanında yer alan Menteşe Bey'e Karamanoğlu Mehmet Bey tarafından Muğla ve yöresinin verildiği bilgisini bu kaynaktan öğreniyoruz. Ancak yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu bilgi sadece Karamanname'de bulunup, dönemin diğer kaynaklarında böyle bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bu bizim için önemsiz bir bilgi olduğunu göstermez. Nitekim Menteşe Bey'in bu bölgede faaliyet yürüttüğünü dikkate alırsak belki de yardımlarından sonra kendisine bağımsız olarak faaliyet yürütebileceği bir bölge olarak verilmiştir.

Karamanoğlu Alaüddin Bey (1361-1397) XIV. yüzyılda Hoca Dehhani'nin yarım bıraktığı Farsça Şehname'yi, Yaricani'ye aynı dilde tamamlattır. 14. yüzyılda yazılmış bir beylik tarihi olarak Şikari tarafından XVI. yüzyılda Türkçeleştirilerek yeni bir yazmaya aktarılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır.¹¹

1.3. Enveri (Öl?): *Düsturname-i Enveri*

Hayatı hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz müellif, XV. Yüzyılda yaşamıştır. Enveri mahlasıyla tanınan yazarın eseri *Düsturname-i Enveri*'dir.¹² Bu eseri, Enveri'nin Aydınoğlu Gazi Umur Bey'in ilk gaza arkadaşlarından Hacı Selman'ın kaleme aldığı bir eserden alıntılar yaparak oluşturduğu sanılmaktadır.

Eser, mesnevi tarzında yazılmış 3730 beyitten meydana gelen manzum bir tarih eseri olup, 1465 yılında bitirilmiştir. Eser üç kısımdan oluşmaktadır: I. Kısımda genel

¹¹ Şikari Karamannamesi'nin birkaç yazma nüshası günümüze ulaşmıştır. Bunlar; Konya, İstanbul ve Berlin kütüphanelerindedir. Kitab-ı Tevârih-i Karamaniyye de denen eser, şiirsel üslubu yanında, vekayinamelerdeki kimi anlatılarla çelişen olaylar içermesiyle dikkat çekmektedir. Metin Sözen ve Necdet Sakaoğlu tarafından hazırlanan eserden özellikle Batı Anadolu Beylikleri hakkında verilen bilgilerden faydalandık. Şikari, Karamanname, (haz: Metin Sözen, Necdet Sakaoğlu), İstanbul 2005, Karaman Belediyesi Yayını .

¹² Çalışmamızda, Paris'te Milli kütüphanede bulunan nüshadan Mükrimin Halil Yınanç tarafından yapılan 1929 yılı çevirisinden ve Necdet Öztürk tarafından yapılan 1299-1466 Osmanlı Tarihi'ni içeren çevirisinden yararlandık. *Düsturname-i Enveri*, (çev: Mükrimin Halil Yınanç) , İstanbul 1929., *Düsturname-i Enveri Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466)*, (çev: Necdet Öztürk), İstanbul 2003.

İslam tarihi, II. kısımda Aydınoğulları'nın gaza faaliyetleri, III. Kısımda Osmanlı tarihi anlatılmaktadır.

Bu kısımların içinde bizi ilgilendiren Aydınoğulları'nın ve diğer beyliklerin gaza faaliyetlerinden bahseden II. kısımdır. Bu kısım Aydınoğlu Mehmed Bey'in Sasa Bey'in daveti üzerine uçlara gelmesi ve bir süre sonra Sasa Bey'le aralarındaki anlaşmazlıktan dolayı onu bertaraf edip elindeki yerlere hakim olmasıyla başlar. Ardından oğlu Umur Bey'in gaza faaliyetleriyle devam eder. Umur Gazi'nin denizlerde ve Rum ülkelerine yaptığı fetih ve gaza faaliyetlerine genişçe yer veren eserde Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Karesioğulları ve Saruhanoğulları'nın denizlerde önemli başarılar elde ettikleri bu gaza faaliyetlerinin önüne geçmek amacıyla düzenlenen Haçlı Seferleri hakkında da önemli bilgiler yer alır. Tezimizde özellikle 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra topraklarını alan Menteşe Beyliği'nin o dönemdeki idaresi ve İlyas Bey hakkında mühim bilgiler edindik.

1.4. Ahmed bin Yahya el-Ömeri İbn Fazlullah (Öl.1349): *Mesalikü'l-Ebsar fi Memalüki'l-Emsar*

Memlûk devletinde kadılıktan nazırlığa kadar birçok görevde bulunmuş olan El Ömeri, *Mesalikü'l-Ebsar fi Memalüki'l-Emsar* adlı eserini XIV. yüzyılda oluşturmuştur.¹³ Müellif, eserinde yer alan Anadolu hakkındaki bilgileri Sivrihisarlı Şeyh Haydarü'l-Üryan ile Cenevizli Balaban'dan duymak suretiyle eserine aktarmıştır. Eserde, Anadolu Beylikleri'nin hakim oldukları coğrafya, ekonomik, siyasi ve askeri durumları hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Germiyan, Denizli, Birgi, Foka gibi Batı Anadolu memleketleri hakkında da malumat vermektedir.

Bu eserin bizim açımızdan önemi Menteşeoğulları hakkında bilgi veren ender kaynaklardan olmasıdır. Menteşeoğlu Orhan Bey'in dönemine tekabül eden bilgileri

¹³ Eserin en önemli nüshaları İstanbul kütüphanelerindedir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı (Ayasofya, nr. 3415-3439), bir kısmı müellif hattıyla olan yirmi beş ciltlik nüsha Josef Horovitz tarafından ilim alemine tanıtılmıştır "Aus den Bibliotheken von Kairo, Damaskus und Konstantinopel [Arabische Handschriften geschichtlichen Inhalts]", MSOS, sy. 10 [1907], s. 43-44). Kitabın on yedi ciltlik kısmını içeren bir diğer nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (III. Ahmed, nr. 2797). Yine İstanbul başta olmak üzere çeşitli dünya kütüphanelerinde bazı ciltleri müellif hattıyla olan eksik yazmaları bulunmaktadır. Mesâlikü'l-ebşâr üzerinde birçok tanıtım, neşir ve tercüme çalışması yapılmıştır: Eymen Fuad Seyyid, "Mesalikü'l-Ebsar", *DİA*, C. 29, S.265-266; El-Ömeri, *Mesalikü'l-Ebsar*, (çev: Ahsen Batur), İstanbul 2014, Yaşar Yücel, "Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri", *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, Ankara 1991.

oldukça önemlidir. Menteşeoğullarının askerinin sayısını, sahip oldukların kasabanın sayısını verdikten sonra onların oldukça cesur ve savaşçı olduklarından bahsetmiştir. Bu açıdan eser tezimiz için oldukça değerlidir.

1.5. Şerefüddin Ali Yezdi (Öl.1454): *Emir Timur (Zafername)*

Menteşe Beyliği tarihi içerisinde, özellikle Ankara Savaşı ve Menteşe Beyliği'ne etkisi ve beyliğin 1402'den sonra yeniden canlanması, beyliğin idari durumuyla ilgili pek çok bilgiler içeren kaynak oldukça önemlidir.

Menteşe Beyliği tarihi açısından büyük önem taşıyan Zafername'nin, elimizde bulunan Ahsen Batur çevirisinde yararlandık. Bu eser, Emir Timur'a övgüyle yaklaşan kaynakların girişinde de bahsettiğimiz gibi muhtemelen ısmarlama bir tarih kitabıdır. Buna rağmen Timur dönemiyle ilgili önemli bilgiler içermektedir.

XV. yüzyılda İran'da yaşamış olan Şerefüddin Ali Yezdi aslen Farslı'dır. Genç yaşta Yezd'te muallimlik yapmış olan müellif daha sonra Timur Devleti yöneticisi olan Şah Ruh Mirza ve onun oğlu Mirza İbrahim Sultan ile tanışmıştır. 1443 yılı içinde Irak yöneticisi Mirza Sultan Muhammet'in danışmanı olarak Kum şehrinde yaşamıştır. Büyük Timur İmparatorluğu Tarihini ve Emir Timur'un yaşam öyküsünü kaleme alan bu eseri 1425 yılında yazmıştır. Bunun dışında iki Timur tarihi daha vardır. Bunlar Nizameddin Şami'nin *Zafername*'si ve İbni Arabşah'ın *Acaibu'l Makdur*'udur.¹⁴

1.6. İbn Bibi Nasıreddin Hüseyin bin Muhammed (Öl. 1285?): *El Avamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie*

Çalışmamızla ilgili en önemli Selçuklu kaynağı olan eserin müellifinin, XIII. Yüzyılda Anadolu'da yaşanan olayların görgü şahidi olması eserin önemini arttırmaktadır. Dolayısıyla, bu dönemde meydana gelen önemli siyasi ve sosyal olaylara eserinde ayrıntılı olarak yer vermiştir.

¹⁴ Çalışmamızda Şerefüddin Ali Yezdi'nin eserinin Türkler hakkındaki bilgileri içeren kısmının çevirisinden yararlandık: Şerefüddin Ali Yezdi, *Zafername*'den naklen: Ahsen Batur, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım* İstanbul 2013.

Çalışmamızda eserden özellikle Beylikler dönemi Anadolu'sunda Anadolu Beylikleri ve Moğol tahakkümündeki Selçuklular arasında yaşanan siyasi mücadeleleri konu eden kısımlardan sık sık yararlandık. Ayrıca bir diğer bölümümüz olan Uç Dünyası ve Türkmenler bölümünde, uç bölgesi dediğimiz sınır hattının ilk izlerine ait önemli bilgiler edindiğimiz eser bizim açımızdan, uç tabirine yer veren ilk eser olarak da büyük önem taşımaktadır.

Farsça kaleme alınan bu eser, II. Kılıç Arslan'ın ölümünden başlayarak, 1281 yılına kadarki Anadolu Selçuklu Devleti tarihini anlatır. Müellif, Anadolu Selçuklu tarihinin ilk devirlere dair yeterli bilgi bulamadığı için eserine, I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanından başlamıştır. Ancak eserde doğrudan Menteşe Beyliği ya da başkent Milas hakkında bilgi bulunmamaktadır.

1231 yılında Moğol istilasından kaçarak Konya'ya gelen müellif, 1282 yılı civarındaki ölümüne kadar Anadolu Selçuklu Sultanlarının hizmetinde çalışmıştır. Alaeddin Ata Melik Cüveyni'nin isteği üzerine *El Avamirü'l-Ala'iyeye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyeye* adlı eseri kaleme alan müellif 1281'de eserini tamamlamıştır.¹⁵

1.7. Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı (Öl.1332-1333): *Müsameratü'l Ahbar ve Müsayeratü'l-Ahyar*

Moğollar dönemini Türkiye yönetimini kaleme alan Aksarayı'nın eserinde, Anadolu Selçuklu Sultanları'ndan II. İzzeddin Keykavus ile Rükneddin Kılıç Arslan arasında yaşanan hakimiyet mücadelesi ayrıntılı olarak yer bulmaktadır. Bu mücadele sonucunda Moğol taraftarı olan Rükneddin Kılıç Arslan'ın İzzeddin'i yenerek batı uçlarına kadar olan bölgelerde hakimiyet kurması ve buna bağlı olarak uçlarda yaşayan Türkmenler'in bağımsızlık mücadeleleri de eserin bize verdiği önemli

¹⁵ Bu eserin tercümesi TTK tarafından yapılmış, ilk 214 sayfasının tenkitli neşri ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları tarafından çıkarılmıştır. El Avamirü'l-Ala'iyeye, muhtemelen müellif henüz hayatta iken, Ahilerin isteği üzerine, sadeleştirilerek kısaltılmış ve bu şekilde "Muhtasar" olarak bilinen ayrı bir metin ortaya çıkmıştır. Bu metnin tamamı Th. Houtsma tarafından 1902 yılında neşredilmiş, aynı metin M. Nuri Gençosman tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Al-Evamirü'l Ala'iyeye'nin, II. Murad zamanında yapılan (1421-1451) Türkçe çevirisi, Yazıcızade Ali'nin "Tarih-i Ali Selçuk" veya "Oğuzname" adlarıyla bilinen eseridir. Th. Houtsma, Paris ve Leiden nüshalarına dayanarak eserin bir kısmını 1902 yılında neşretmiştir. El-Evamirü'l Alaiyye, TTK tarafından 1956'da yayınlanan metin esas alınarak Mürsel Öztürk tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Son olarak çalışmamızda yararlandığımız eser "Muhtasar Selçukname Tercümesi"nin transkripsiyonudur. Mukrimin Halil Yınanç tarafından çevrilmiştir.İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye fî'l Umûri'l-Alâiyye Selçukname*, c.II, (çev: Mürsel Öztürk), Ankara 2014.

bilgiler arasındadır. Nitekim bu bağımsızlık mücadelesinin ilk aktörlerinden biri de Menteşe Beyliği'nin kurucusu Menteşe Bey'dir.

Eserin son bölümü, yazarın gözlemlerine dayanmakta ve nitelik bakımından kitabın beşte dördünü teşkil etmektedir. Bu kısım tarih bakımından da en önemli kısımdır. Bizzat yaşadığı, işittiği olaylara ve belgelere dayanan bu bölüm, 1256'daki olaylardan başlayarak 1323'e kadar gelir. Anadolu'da Moğol egemenliğinin kurulduğu bu tarihler arasında yaşananlar hakkında verilen bilgiler son derece kıymetlidir.

XIII. yüzyılın ikinci yarısıyla Anadolu'da yaşamış olan Kerimüddin Mahmud Anadolu'da İlhanlı mali teşkilatında çalışmış, bir süre Aksaray kalesi muhafazasında bulunmuş, Gazan Han döneminde Türkiye'deki vakıflarda yöneticilik gibi hizmetlerde bulunmuştur. Müellif Müsameratü'l Ahbar ve Müsayeratü'l-Ahyar adlı Farsça bir eser kaleme almıştır.¹⁶

2. Bizans Kaynakları

2.1. Georges Pachymeres (Öl.1301): *Singraphikon Historikan*

Menteşe Beyliği tarihi açısından en önemli kaynak, XIII. yüzyılın değerli yazarlarından biri olan Pachymeres'in *Relations Historiques* adlı eseridir. Eser, 1255-1308 yılları arasını da konu aldığı için, önem sırasına göre daha sonra değineceğimiz Georgios Akropolities'in eserinin devamı niteliğindedir.

Pachymeres, bizzat yaşadığı dönemin olaylarını kaleme almıştır. Eserin Menteşe Beyliği açısından büyük önem taşımasının sebebi, 1282 Tralles kuşatmasında Menteşe adının geçtiği en eski yazılmış kaynak olmasıdır. Tralles (Aydın) ve daha önceki bir tarihte Nyssa (Sultanhisar-Aydın) fetihlerinin Menteşe Bey tarafından gerçekleştirildiğini ilk defa bu eserden öğreniyoruz.

¹⁶ Eserin iki yazma nüshası olup bulunmaktadır. Bu nüshalar esas alınarak yapılan Osman Turan tarafından eserin tenkitli neşri yapılmış ve 1944'de yayımlanmıştır. Bu çalışmada, Osman Turan'ın neşri esas alınarak 1998 tarihinde hazırlanmış ve Mürsel Öztürk tarafından çevrilmiş olan eserden istifade etmeye çalıştık. Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı, *Müsameretü'l-Ahbar*, (çev: Mürsel Öztürk), Ankara 2000.

Öte yandan 1261 yılından sonra Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu topraklarıyla ilgilenmemesinin yarattığı otorite boşluğunda, Menderes vadisinde gerçekleşen Türkmen faaliyetleri hakkında geniş bilgiler vermektedir. Bu faaliyetler muhtemelen daha sonra bölgeye hakim olan Menteşe Türkmenleri aracılığıyla yürütülmüş olmalıdır.

1241-1310 yılları arasında yaşayan Pachymeres İznik'te doğmuştur. 1261'de Bizans'ın başkentini yeniden ele geçirdiği dönemde oraya taşınanlardan biri de Georges Pachymeres'dir. Zamanla İmparatorluk içinde önemli mevkilere gelen Pachymeres, her zaman İmparatora yakın konumda olmuştur.¹⁷

2.2. Mikhael Dukas (Öl.): *Historia* (1341-1462)

Menteşe Beyliği'nin son dönemleri hakkında bilgi veren eser, 1326-1462 yıllarını kapsamaktadır. Biz çalışmamızda batı sınırının Ankara Savaşından sonraki durumu hakkında eserden oldukça yararlandık. Özellikle Menteşeoğulları ve Aydınöğullarının İzmir mücadelesi hakkında ayrıntılı bilgi veren eserin yanı sıra 1326-1462 yıllarını kapsayan Bilge Umar tarafından yapılan çeviri de Timur'un Ankara Savaşı'ndan sonra geçtiği güzergah hakkında bilgi veren Dukas, Milas şehrinden bahsederken "Karya'nın en önemli şehirlerindendir" demesi İbn Battuta'nın 1330 yılında Anadolu'nun en güzel şehirlerinden biri olarak tarif ettiği Menteşeoğulları'nın başkenti Milas'ın yaklaşık 73 yıl sonra da aynı önemini korduğu anlaşılmaktadır.

Dukas, 1341-1462 yılları arasında yaşanan Bizans iç savaşında önemli bir rol oynamış Mikhael Dukas'ın torunudur. Doğum tarihi ve ismi ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. İtalyanca ve Yunanca konuşan Dukas hayatının çoğunu Cenevizlilerin hizmetinde geçirmiştir. 1421 yılında Yenifoça'da Cenevo Cumhuriyeti sekreteri olarak hizmet ederken ismi geçmektedir. Elçi olarak Sultan II. Mehmed'in Edirne'deki sarayına birkaç defa ziyarette bulunmuştur. Özellikle kişisel olarak II.

¹⁷ Çalışmamızda eserin Türklerle ilgili kısımlarını konu alan İlcan Bihter Barlas tarafından çevirilip hazırlanan *Bizanslı Gözüyle Türkler* adlı kitaptan yararlanılmıştır. Georges Pachymeres, *Relations Historiques*'dan naklen: İlcan Bihter Barlas, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, İstanbul 2009.

Mehmed hakkında edindiği bilgileri ve Cenevizliler aracılığı ile öğrendiklerini eserine yansıtmıştır.¹⁸

2.3. Georgios Akropolites (Öl.1282): *Vekayiname*

Bu eser Menteşe Beyliği açısından önemi ise, 1211 yılında meydana gelen Alaşehir Savaşı ve bu savaş sonrasında oluşan "uç" diye tabir edilen Batı Anadolu sınır hattı bölgesinde yaşananlar hakkında verdiği bilgiler nedeniyle oldukça önemlidir. Aşağıda ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz Menteşe Beyliği'nin de 1269 yılından itibaren faaliyetler yürüttüğü Uç bölgesi hakkında bilgi veren ilk kaynaklardandır.

1203-1261 yılları arasındaki olayların anlatıldığı eser, İznik İmparatorluğu'nun siyasi durumu, Anadolu Selçuklu Devleti ile münasebetleri, Moğol İstilasası ile Anadolu'daki siyasi ortam hakkında da ayrıntılı bilgiler içermektedir. Georgios Akropolites İstanbul'da 1217 yılında doğmuştur. Konstantinapolis'te Latin İmparatorluğu olarak ortaya çıkan devletin yönetim kadrosunda bulunmuştur. Bir süre sonra I. Theodoros Laskaris tarafından kurulan İznik Rum İmparatorluğu'nun hizmetine girmiştir. Burada kendini yetiştirmeye ve eğitim göremeye devam etmiştir.

Babasının ölümünden sonra tahta geçen II. Theodoros Laskaris, Akropolites'i Büyük Logothetes¹⁹ makamına atadı. VIII. Mikhael döneminde kaleme aldığı *Khronike Syngrafe* adlı eseri İznik İmparatorluğu dönemi ile ilgili en önemli kaynak konumundadır.²⁰

3. Menakıbnâmeler

Çalışmamızda siyasi tarihlerden elde edemediğimiz, pek çok sosyo kültürel ve dini bilgileri menakıbnamelerden elde ettik. Eserlerinde Menteşe Beyliği hakkında bilgi veren menakıbnameler, Enveri'nin *Düsturname*'si ve Eflaki'nin *Menakıbü'l Arifin*

¹⁸ Mikael Dukas, *Historia*' dan naklen: Bilge Umar, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*; İstanbul 2000, Mikhael Dukas, *Historia*'dan naklen: V. Mirmiroğlu, *İstanbul'un Fethi Dukas Kroniği (1341-1462)*, İstanbul 2013.

¹⁹ Logothetes; hesap tutan, muhasebeci demektir. Ancak, yönetim örgütünde Müdür durumunda olan çeşitli görev sahipleri de bu sanı taşırdı.

²⁰ Çalışmamızda eserin Bilge Umar tarafından Türkçeye çevrilen tercümesinden yararlandık. Georgios Akropolites, *Vekayinâme*, (çev: Bilge Umar), İstanbul 2008.

adlı eserleridir. Bu iki menâkıbnamenin XIII. ve XIV. yüzyılda Türkmenler üzerinde etkisi oldukça büyük olan Babai İsyanından bahseden Elvan Çelebi'nin *Menakıbu'l-Kudsiyye fî Menasibi'l-Ünsiyye* adlı eserleridir. Bu menakıbnameler aşağıda önem sırasına göre ele alınacaktır.

3.1. Ahmed Eflaki (Öl.1360): *Menakübü'l Arifin*

XIII. yüzyılın sonlarıyla XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan tasavvuf edebiyatçısı Eflaki, *Menakübü'l Arifin* adlı eseriyle tanınmıştır. Eserinde Mevlana Celaleddin Rumi'nin ve halifelerinin yanlarında bulunan önemli kişilerin menkıbelerinden bahsetmektedir. Bu eser daha sonra yazılan Mevlevi Menakıbnamelerine kaynaklık etmiştir. Eflaki, bu eserini 1318'de yazmaya başlamış ve 1358'de tamamlamıştır. Müellif eseri hazırlarken yalnızca gözlemlerine bağlı kalmamış, kendi dönemindeki birçok eserden de istifade ederek derleme bir eser meydana getirmiştir.

Eser XIII.-XIV. Yüzyıl Anadolu'sunun siyasi ve dini yapısı hakkında mühim bilgiler vermektedir. Ulu Arif Çelebi'nin Anadolu Beyliklerini ziyareti sırasında Eflaki tarafından aktarılan bilgiler oldukça önemlidir. Mevleviliğe bağlı olan, Anadolu Beylikleri'nin her birinden ayrı ayrı söz etmektedir. Bizde eserden, Ulu Arif Çelebi'nin Menteşeoğlu Mesud Bey döneminde Milas olduğunu tahmin ettiğimiz şehri ziyareti sırasında Ahmed Eflaki'nin kayıtlardan beyliğin bu dönemine ilişkin kültürel, dini, ekonomik hayatıyla ilgili önemli bilgiler edindik.

Mevlana ile çağdaş olmayan ve onunla hiç görüşmemiş olan Eflaki, sadece Sultan Veled ile tanışmış, ancak Ulu Arif Çelebi'ye intisap ettikten sonra Mevlevi çevrelere girmiştir. Ulu Arif Çelebi'nin ölümünden sonra, onun oğlu Abid Çelebi'ye bağlı kalmış ve Eretna Bey'in ısrarı üzerine de uç beylerinin bulunduğu bölgeye giden Abid Çelebi ile birlikte yolculuğa çıkmıştır.²¹

²¹ Menakıbname türü olarak Farsça kaleme alınan eserin Türkçe çevirisinden yararlandık: Ahmed Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri, (çev: Tahsin Yazıcı), İstanbul 2006, s.8.

3.2. Elvan Çelebi (Öl. 1358?): *Menakıbu'l – Kudsiyye fî Menasibi'l – Ünsiyye*

Elvan Çelebi, XIII. yüzyılın ilk yarısında Moğol istilasını önünden kaçarak Orta Anadolu'ya gelip yerleşmiş, zamanla burada büyük bir nüfuz kazanarak, devrin siyasi, içtimai ve dini faaliyetlerinde bilhassa Karamanoğulları'nın siyasi faaliyetlerinde önemli rol oynamıştır.

Elvan Çelebi'nin eseri, XIII.-XIV. yüzyıllar Anadolu Türk halkının belli bir kesiminin siyasi, içtimai ve dini hayatında büyük etkisi olan Baba İlyas sülalesi ve etrafındakilerin gerçek hayat hikayelerinin, devrin ve ortamın anlayışına uygun bir tarzda menkıbe unsurlarıyla süslenmiş şeklidir. Eser, Selçuklu hükümeti ile Baba İlyas taraftarları arasındaki çatışmanın Türkmen kitlesi üstünde hasıl ettiği ruhi tesiri ifade etmesi bakımından ilgi çekicidir. Selçuklu hükümetine öfke, olaydan bir asır kadar sonra aynen dile getirilmiştir.²²

4. Seyahatnameler

Bir şehir tarihi monografisi ortaya koymaya çalıştığımız tezimizde özellikle Milas ve Beçin'de bulunan seyyahların gezileri bizim için oldukça önemlidir. Menteşe Beyliği döneminde 1333 yılında Muğla ve yöresini dolaşan ve Menteşe Beyliği, başkent Milas ve Beçin hakkında pek çok bilgi veren İbn Battuta'nın Seyahatnamesi tezimizin en önemli kaynağıdır. İbn Battuta'dan sonra XVII. yüzyılda Milas ve Beçin'i ziyaret eden Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler de en az İbn Battuta'nın bilgileri kadar değerli olup, Menteşe Beyliği'nden kalan pek çok yapı hakkında aydınlanmamızı sağlamıştır.

4.1. İbn Battuta (Ö.1377): *Seyahatname*

1333 Muğla ve Milas'ı ziyaret eden İbn Battuta'nın eseri çalışmamızın en önemli kaynaklarından. Menteşe Beyliği ve Milas'a ilişkin pek çok şey öğrendiğimiz eserden, Mesud Bey'den sonra oğlu Orhan Bey'in Milas Beyi olduğu ve beylik

²² Eserin elde bulunan tek nüshası, Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi'nde 4937 numaradadır. Eserden XIII. Yüzyılın ilk yarısında meydana gelen Babai Ayaklanması hakkındaki bilgilerden yararlandık. Elvan Çelebi, *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî Menâsibi'l-Ünsiyye*, (haz: İsmail E. Erünsal-Ahmet Yaşar Ocak), İstanbul 1984.

merkezi Beçin olarak, önem kazanacak olan Beçin şehrinin bu dönemde kurulmaya başladığı gibi tezimiz için oldukça önemli olan pek çok siyasi bilgiyi de öğreniyoruz. Bu siyasi bilgilerin yanı sıra Milas ve Beçin hakkında tezimizin ilgili yerlerinde değindiğimiz, kültürel, ekonomik ve dini bilgi de içermektedir.

Selçuklu devletinin dağılması neticesinde ortaya çıkan beyliklerin henüz teşekkül safhasında iken Türkiye'ye uğramış ve bu beyliklerin yöneticilerinin misafiri olmuş, üst düzey idarecilerle sağladığı doğrudan temas neticesinde sağlam bilgiler elde etmiştir. Anadolu'da birçok yeri gezen İbn Battuta, Milas ve Muğla'dan başka, Denizli, Tavas ve Birgi'ye yaptığı ziyaretler sırasında Batı Anadolu Beylikler hakkında edindiği bilgileri eserinde anlatmıştır. Buna göre onların askeri güçleri, ekonomik ve siyasi durumları hakkında önemli bilgiler vermiştir. Ortaçağ için oldukça değerli olan bu seyahatnamenin tezimize büyük katkısı olmuştur.

Ortaçağ'ın büyük seyyahlarından olan İbn Battuta Fas'ın Tanca şehrinde doğmuştur. Tam adı, Ebu Abdullah Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin İbrahim Levati Tanci'dir. İbn Battuta 1325 yılında Mekke'ye hacca giden zengin, Faslı bir Müslüman'dır. Bu esnada yaşadığı maceralar onu daha uzaklara yolculuk etmeye sevk etmiştir. *Tuhfetü'l-nuzzae fi gara'ib el-emsal ve acaib el efsar* adını taşıyan eseri, İslam ülkelerini kapsayan seyahatinden sonra meydana getirmiştir. Bu eser *İbn Battuta Seyahatnamesi* olarak bilinmektedir. Seyahatlerini 1353 yılı sonlarına doğru bitiren İbn Battuta, Ortadoğu, Anadolu, batıda Endülüs ve doğuda Çin'e kadar uzanan yolculuklar yapmıştır.²³

4.2. Evliya Çelebi (Öl.1682): *Seyahatname*

Evliya Çelebi Seyahatnamesi konumuz bakımından geç bir dönemde yazılmış olsa da, Menteşe Beyliği dönemiyle ilgili önemli bilgiler içermektedir. Özellikle eserin dokuzuncu cildinde yer alan XVII. yüzyılda ziyaret ettiği Milas'ın sosyal, kültürel, dini, ekonomik ve içtimai hayatı hakkında verdiği bilgilerden pek çoğu Beylik dönemine yönelik bilgiler olup tezimizde sıklıkla müracaat ettik.

²³ Yazarı tarafından *Tuhfetü'l-nuzzae fi gara'ib el-emsal ve acaib el efsar* olarak anılan eser, Türkçe İbn Battuta Seyahatnamesi olarak bilinmektedir. Bizde eserin Türkçe tercümesinin I. Bölümünde yer alan Milas ve Muğla ziyaretlerini anlattığı kısımlarından yararlandık: *İbn Battuta Seyahatnamesi*, c.I, (çev: A. Sait Aykut), İstanbul 2000.

Evliya Çelebi'nin hayatı hakkında bilinenler, seyahatnamenin çeşitli yerlerinde yer alan bizzat kendisi tarafından aktarılan bilgilerdir. İsmi seyahatnamenin pek çok yerinde geçen kayıtlara göre Evliya İbn Derviş Mehmet Zillidir. Aslen Kütahyalı olan seyyah, İstanbul'da 1611'de dünyaya gelmiştir. Babası saray kuyumcubaşısı olan Evliya Çelebi'nin annesi ise parlak kariyerine çok şey borçlu olduğu Abaza Melek Ahmet Paşa'nın yakın akrabasıydı.

İyi bir eğitim gördüğü bilinen Evliya Çelebi Şeyhülislam Hamit Efendi medresesinde yedi yıl kadar derslere devam ettiği gibi hocası Evliya Mehmet Efendi sayesinde Sadizade Darülkurasında Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiştir. Ardından da saraya girerek Enderun'da tahsilini sürdürmüştür.

Bir müddet sonra IV.Murad'a takdim edilmiştir. Padişahın emriyle Kılar-ı Has'a alındı, burada eğitildi; hat, musiki, nahiv, tecvid gibi dersler okuyarak bilgisini arttırmıştır. Sesi çok güzel olan Evliya Çelebi, IV.Murad'ın yanında müsahip ve nedim görevlerinde bulunmuştur.

Seyahatlerinin büyük bir kısmını resmi görevli sıfatıyla gerçekleştirmiştir. Kendisi eserinde seyahatlerinin sebebini 1630 Muharreminde aşure gecesinde gördüğü bir rüyaya bağlamaktadır. On Cilt olarak kaleme alınan eserde, tarih, tercüme, coğrafya, kitabeler, dil, folklor ve iktisadi hayat gibi, birçok mevzulara temas edildiği görülür.

24

4.3. Simon de Saint Quentin (Öl.): *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*

Eser, doğrudan Menteşe Beyliği hakkında bilgiler içermese de Menteşeoğullarının kurulduğu Güneybatı Batı Anadolu'nun Türkleşmesinden büyük önemi olan, Moğol İstilas ve Moğollar hakkında pek çok bilgiye yer verilmiştir. Çalışmamızda Köseadağ Savaşı'ndan sonra, 1245-1248 yılları arasında, Anadolu'da meydana gelen siyasi olaylardan yararlandık.

²⁴ Tamamı on cilt olan Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin en güvenilir olarak kabul edilen nüshası Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunan nüshadır. Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*, (çev: haz: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff), İstanbul 2000.

1245 yılında Papa IV. Innocent tarafından doğuya gönderilen bir grup keşişin arasında bulunan Simon de Saint Quentin Fransız asıllı bir Dominikan keşiştir. Orijinal metinde Tatarlar diye isimlendirilen Moğolların, insan kıyımına son vermeleri ve Hıristiyanlığı kabul etmeleri yönündeki bilgileri içeren Papalık mektubunu, Moğol hakanına ulaştırmak için Anadolu'da uzun süre kalmış, gözlemlerde bulunmuştur.²⁵

5. Kitabeler

Çalışmamız için kitabeler önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Menteşe Beyliği'nin tarihine dayanan kitabelerin bir çoğu maalesef tahrip olmuştur. Ancak yine de günümüze kadar ulaşmış kitabelerin bazılarından, siyasi tarihin andınılatılamayan bir takım noktalarında özellikle yapı kitabelerinden sıklıkla yararlandık. Bu konuyla ilgili *T.O.E.M.* dergisinde makaleleri yayınlanan Ahmed Tevhid önemli bilgiler vermektedir. Bunun dışında P. Wittek'in eserindeki kitabeler adlı bölümde sıklıkla İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın, *Kitabeler* adlı eserine atıflar yapmıştır. Biz de eserimizde konumuzu içeriği bakımında önemli olan birden fazla kitabeden yararlandık.

İlk olarak Menteşe Beyliği dönemine tarihlenen en eski kitabe 1330 yılına ait bir yapı kitabesidir. Milas'ın en eski camisi olan, 1330 yılında inşa edilmiş, Hacı İlyas Cami'sinin kitabesinden (Hafız Kadri:1914, ss.308-317) Milas'ta Türk yerleşimin ne zaman başladığı ve yerleşimin hangi bölgelerde daha çok dağıldığı hakkında fikirler edindik.

Menteşe Beyleri'nin ölüm tarihlerine ve kendilerinden sonra başa geçen beylerden somut bilgiler elde etmek için de sık sık kitabelere başvurduk. Örneğin daha sonra ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz Menteşeoğlu İbrahim Bey'in 1344 yılında Muğla'da yaptırdığı Ulu Cami kitabesinden (Hafız Kadri:1913, s.1352) kendisinden önceki Orhan Bey'in vefat ettiği ve yerine Ulu Bey olarak İbrahim Bey'in geçtiği anlaşılmaktadır (Ahmed Tevhid:1912, ss.1146-1152). Nitekim yine İbrahim Bey'den sonra yerine geçen Musa Bey'in ölüm tarihini de Beçin'de 1375 tarihli Ahmed Gazi Bey tarafından yaptırılmış olan medresenin kitabesinden (Ahmed Tevhid:1912,

²⁵ Latince olarak kaleme alınan eserin Türkçe çevirisinden yararlandık: Simon de Saint Quentin, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, (çev: Erendiz Özbayoğlu), Antalya 2006.

s.1151) öğrenmekteyiz. Ayrıca yine Ahmed Gazi Bey'e ait hem 1375 Beçin medrese kitabesi hem de 1378'de inşa ettirmiş olduğu Milas Ulu Cami'nin kitabeleri (Ahmed Tevhid: 1912, s.1148) Menteşe Beyliği şeceresine yer verilmiş yegane kitabelerdir. Bu iki kitabeye tezimizde sıklıkla müracaat ettik.

Kitabeler çoğu zaman tarihin karanlık kalan kısımlarını çözmemize de yardımcı oldular. Nitekim kaynaklara 1389 yılında Menteşe Beyliği'nin Osmanlı hakimiyetine girdiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Ancak Ahmed Gazi Bey'in Beçin'deki 1391 tarihli türbesinde bulunan mezar taşı kitabesi (Ahmed Tevhid:1912, s.1149) bu bilgileri çürütmektedir. Buradan onun bu tarihe kadar beyliğinin başkenti Milas ve hükümet merkezi Beçin civarında bulunan topraklarına hakim olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Osmanlılar tarafından 1389'da Menteşe Beyliği'nin yalnızca bir kısmı ele geçirilmiş olmalıdır.

Öte yandandan Milas'ın Osmanlılar tarafından fethinin hangi tarihe tekabül ettiği de yine bir cami kitabesinden anlaşılmaktadır. Sultan Bayezid'in Milas'ın Osmanlı topraklara dahil edilmesinden sonra Menteşe Valisi olarak atadığı Firuz Bey adındaki şahsın yaptırmış olduğu 1394 tarihli Firuz Bey Cami kitabesi (Witte:1999, s.133) bize bu dönemde Milas'ın Osmanlı hakimiyeti altında olduğunu göstermektedir.

6. Sikkeler

Çalışmamızın siyasi kaynaklardan yeterince bilgi elde edemediğimiz noktalar en az kitabeler kadar sikkelerde aydınlatıcı bilgiler sağladılar. Menteşe Beyliği'nin kuruluşu olarak nitelendirdiğimiz Menteşe Bey dönemi hariç, sonra gelen hemen hemen tüm Menteşe Beyleri tarih boyunca kendi sikkelerini bastırmışlardır. Bu sikkelerin nerede basıldıkları, beyliğin o dönemki başkentlerinin yanı sıra, siyasi ve ekonomik gücünü anlamamıza büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Beyliğin bilinen en eski darphanesi bugünkü Bafa civarındadır. Bunun dışında kuşkusuz en önemli darphanesi başkent Milas'ta olmalıdır. Burada basılan beylere ait sikkeler de bunu göstermektedir (Perk ve Öztürk:2007, ss.35-49). Diğer darphaneleri ise Balat, Mekri, Düğer (Seydikemer), Finike, Dadya (Datça), Karabağ (Turgutreis) topraklarındadır (Teoman ve Sağıt:2016, s.499; Perk ve Öztürk:2017, ss.7-14).

Menteşe Beyliği döneminde basılan bu sikkelerden, en erken dönemli olan bizim kaynaklardan ulaşamadığımız yalnızca İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın bahsettiği

Menteşeoğlu Mesud Bey'in 1291'de Milas'ta darp edilmiş Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mesud adına kesilmiş sikkedir (Witte:1999, s.47; Uzunçarşılı:2011, s.72). Bu sikke daha sonra ayrıntılı olarak değerlendireceğimiz siyasi tarih kısmında bize pek çok ipucu verdi tez konumuzda olan Milas'ın beylik başkenti olarak öne çıkması bu sikkenin tarihiyle doğrudan ilişki olmuştur.

Mesud Bey'den sonra beyliğin başına geçen Orhan Bey'e ait bir sikkelerde mevcuttur (Witte:1999, s.154). Bu dönem beyliğin maddi olarak gelişmeye başladığı anlaşılmaktadır. Nitekim beyliğin hükümet merkezi Beçin bu dönemde inşa edilmeye başlamıştır.

Menteşe Beyliği başkenti Milas'ın Orhan Bey'den sonra başa geçen İbrahim Bey döneminde de başkent olma özelliğini sürdürdüğünü İbrahim Bey'in Milas darplı sikkesinden anlaşılmaktadır (Şengün:1988, s.248; Teoman ve Sağıt:2016, s.482). Bu sikkenin dışında yine İbrahim Bey'e ait olan 1346 tarihli bir sikke daha mevcuttur (Witte:1999, s.155).

İbrahim Bey'den sonra Beyliğin başına geçen Musa Bey'e ait 1365 ve 1384 tarihlerine ait iki gümüş sikke ve Milas darplı tarihsiz bir sikkesi de mevcuttur (Witte:1999, s.71). Görüldüğü üzere sikkeler bize bu beylerin hangi dönemlerde hüküm sürdükleri hakkında da bilgiler vermektedir.

Musa Bey'den sonra Ulu Bey olarak Milas ve Beçin civarında hüküm süren Ahmed Gazi Bey'e ait kaynaklarda iki grup sikkeye yer verilmiştir (Witte:1999, ss.156-157; Teoman ve Sağıt:2016, ss.485-488).

Ahmed Gazi Bey'in ölümünden sonra Osmanlı hakimiyetine giren Menteshoğulları aşağıda ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz 1402 Ankara Savaşı'nın ardından topraklarını yeniden ele geçirdikleri dönemde Menteshoğullarından İlyas Bey beyliğe hükmetmeye başlamıştır. İlyas Bey'in Ulu Bey olduğunu biz ilk kez onun 1403 tarihli gümüş sikkesinden anlıyoruz. Daha sonra İlyas Bey Osmanlı vassalı olduğu dönemde 1415 yılına ait Mehmet Çelebi'nin de adının geçtiği başka bir sikke daha bastırmıştır (Witte:1999, ss.156-157; Perk ve Öztürk:2011, s.15). Bu sikkelerinin dışında tarihsiz gümüş sikkeleri de ortaya çıkmıştır. Ahmed Tevhid, bu tarihsiz sikkelerin İlyas Bey'in ilk saltanat yıllarına, yani 1403'ten sonraki yıllara ait

olduğunu ileri sürmektedir (Ahmed Tevhid:1911, s.768; Teoman ve Sağıt:2016, ss.488-491).

İlyas Bey'in Osmanlı vassalı olduktan sonra Osmanlı sarayına gönderilen oğulları Leys ve Ahmed'in 1421 yılında Mehmed Çelebi'nin ölümünden sonra yaşanan karışıklıklarda istifade ederek saraydan kaçmalarının ardından Menteşe topraklarına gelip bağımsızlıklarını ilan etmişler ve kendi adlarına sikke bastırmışlardır. Leys Bey'e ait olan sikke 1421 tarihli olup, Ahmed Bey'in sikkesi tarihsizdir (Ölçer:1988, ss.213-217; Teoman ve Sağıt:2016, s.492 Wittek:1991, ss.158-159).

7. Araştırma Eserler

Doğrudan Beylik başkenti Milas'ı konu edinen bir eser bulunmamakla birlikte, sanat tarihi nitelikli çalışmalar başta olmak üzere bazı kaynaklar mevcuttur. Bu çerçevede çalışmamıza en yakın ise Remzi Duran'ın "Menteşe Beyliği Mimarisi" (Duran:1995) adlı doktora tezidir. Beyliğin mimarisini temel alan çalışmada beyliğin tarihçesine de yer verilmiştir. Bu çalışmada yalnızca Milas ve Beçin sahasını değil, Menteşeoğullarının hakim olduğu toprakların hemen hemen hepsinde bulunan kaynaklara yansımış yapılar ele alınmıştır. Biz özellikle Milas ve Beçin'deki yapıların mimari özellikleriyle ilgili önemli bilgiler edindik.

Bu çalışmadan başka Milas şehri kapsamlı olarak ilk defa Aşkıldil Akarca ve Turhan Akarca tarafından ele alınmıştır. *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* (Akarca:1954) adıyla 1954'te yayımlandıkları eser, daha önce değindiğimiz gibi doğrudan Beylikler dönemini ele alan bir eser değildir. Eserde Milas'ın Antik döneminden Osmanlı dönemine kadar coğrafyası, tarihi ve önemli yapıları ele alınmıştır. Bu eser çalışmamız için oldukça önemli olup sık sık Beylikler dönemini kapsayan bölümlerinden yararlandık.

Şehir tarihi bağlamında Milas ve Beçin sosyal ve fiziki dokusu, nüfusunun dağılımı, mahalleleri, dini ve sosyal kurumları ilk defa Zekai Mete'nin "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi" (Mete: 2004) adlı doktora tezinde ele alınmıştır. Bu tarihler çalışmamız için geç bir tarih olsa da özellikle yazarın sık sık atıflar yaptığı Menteşe vakıf kayıtlarından edindiğimiz bilgiler oldukça önemlidir. Menteşe Beyliği başkenti Milas ve Beylik merkezi Beçin'de fiziki dokuda yok olmuş veya harap

durumda olan pek çok yapı, vakıf kayıtları üzerinden hareket eden bu çalışma sayesinde tezimize yansımıştır.

Menteşe Beyliği, başkenti Milas, hükümet merkezi Beçin ile ilgili ansiklopedi maddelerinden de yararlandık. Bu maddeler de Milas ve Beçin yalnızca beylikler dönemi değil, tüm dönemleriyle ele alınmıştır. Besim Darkot'un İslam Ansiklopedisi'nde yer alan "Milas" (Darkot:1979, ss.311-316) maddesi ve Zekai Mete'nin Türkiye Diyanet İşleri Vakfı Ansiklopedisi'nde yer alan "Milas" (Mete:2005, ss. 54-57) maddeleri de Milas şehrinin antik dönemi fiziki yapısı, Mentese Türkmenleri dönemindeki şehir dokusu, Menteseoğullarının inşa etmiş olduğu önemli eserleri ele alınmıştır. Milas şehri, bu ansiklopedi maddelerinde Antikçağ'dan Mentese Beyliği Dönemine ve daha sonra Osmanlı hakimiyeti altındaki döneme kadar ele alınmıştır. Bu nedenle çalışmamızda önemli oranda yardımcı olmuştur.

Menteşe Beyliği ve Milas iç içe geçmiş iki olgu olduğu için Mentese Beyliği ile ilgili çalışmalarda en az Milas ve Beçin'le ilgili çalışmalar kadar önemlidir. Mentese Beyliği ilk kez, İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından 1937'de yayımlanan Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri adlı eserinin bir bölümüne konu olmuştur (Uzunçarşılı:2011).

Daha sonra 1944 yılında ilk defa Mentese Beyliği bütün yönleriyle bu esere konu olmuştur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eserini de kendine kaynak olarak alan ve tam bir beylik eseri ortaya koyan Paul Wittek *Menteşe Beyliği* adlı eserini yayımlamıştır. Bu eser, yayımlandığı günden beri önemini muhafaza etmiş, bizim çalışmamızın en önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Batı Anadolu'daki ilk Türkmen faaliyetleri ve Bizans topraklarının Türkmenlerin eline geçişi hakkında önemli bilgiler verdikten sonra, bu sürecin önemli bir aktörü olan Mentese Beyliği'nin teşekkül devrinden Osmanlı hakimiyeti'ne girişine kadarki olayları tüm ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Menteseoğulları Tarihinin karanlıkta kalan pek çok yönü bu eserde çözülmeye çalışılmıştır. Yazarın özellikle Beylik hakkında bulduğu tüm Anadolu ve Bizans kaynaklarını gözden geçirerek, yaptığı yorumlar oldukça önemlidir. (Witte:1999) Ancak Paul Wittek'in bu çalışmasında da Milas değil, Mentese Beyliği temel alınarak anlatılmıştır.

Öte yandan İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın İslam Ansiklopedisi'nde yer alan "Menteşeoğulları" (Uzunçarşılı:1997: ss.727-731) ve Erdoğan Merçil'in Türkiye Diyanet İşleri Ansiklopedisi'nde yer alan "Menteşeoğulları" (Merçil:1991: ss.152-153) maddeleri, Beyliğin ilk teşekkül ettiği 1270'li yıllardan 1421'de kesin olarak Osmanlı hakimiyetine girdiği döneme kadar mühim bilgiler içermektedir. Özellikle ilk kez İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından bu madde içerisinde yayımlayan şecere de büyük önem arz etmektedir.

Bu bahsettiğimiz önemli eserler dışında özellikle bugün yerleşim izine rastlanılmayan beylik merkezi Beçin'de yürütülen kazı çalışmaları raporlarından da tezimizde sıklıkla yararlandık. Bu kazı çalışmalarından ilk 1980 yılında Rüçhan Arık tarafından yürütülmüştür. Daha sonra 1982 yılında ve 1984 yılında Beçin'inde M. Oluş Arık tarafından yürütülen kazı çalışmalarında, kaynaklarda yer alan ancak fiziki dokuda harab durumda bulunan, aşağıda ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz birden fazla yapı ortaya çıkarılmıştır. M. Oluş Arık'tan sonra Beçin'de kazı faaliyetleri yürüten Rahmi Hüseyin Ünal'ın 1996 yılından 2009 yılına kadarki kazı raporlarının da tezimize büyük katkısı olmuştur. Rahmi Hüseyin Ünal, *Menteşe Beyliği Başkenti Beçin* (Ünal:2005) adlı kitabında bu kazı raporları derlemiş ve resimlerle Beçin'i anlatan bir eser ortaya koymuştur. Son yıllarda ise Beçin bölgesinde kazı çalışmaları Kadir Pektaş tarafından yürütülmektedir. Biz çalışmamızda özellikle Beçin'deki yapılardan bahsederken sıklıkla kazı raporlarından yararlandık.

GİRİŞ

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması XI. yüzyılın ilk yarısında başlayıp XIII. yüzyılın sonlarına doğru tamamlanmıştır. Ortaçağ Anadolu Türk Tarihi açısından büyük önem taşıyan bu süreç; I. Beylikler Dönemi, Anadolu Selçukluları Dönemi ve II. Beylikler Dönemi olarak üç evrede incelenmektedir.

Türk tarihi açısından bir dönüm noktasını teşkil eden Malazgirt Muharebesi sonrasında Türkmenlerin önünde Anadolu'ya göç için herhangi bir engel kalmamıştır. Bu kitleler artık yalnızca akınlarla yetinmeyerek buralara yerleşmeye başlamışlardır. İşte Anadolu'nun Türkleşmesinin ilk evresi olan I. Beylikler Dönemi bu tarihten itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır (Sümer:1972, s.102; Turan:2010, ss.188-189).

Anadolu'da I. Beylikler adını verdiğimiz bu evrede; Erzurum'da Saltuklular, Erzincan-Kemah ve Divriği'de Mengücekliler, Sivas-Amasya-Tokat-Malatya ve Kayseri'yi içine alan bölgede Danişmedliler, Hasankeyf-Mardin-Harpur'da Artuklular, İzmir ve çevresinde Çaka Bey, Ahlat ve Van Gölü civarında Ahlatşahlar, Bitlis Erzen'de Dilmaçoğulları, Harpur'da Çubukoğulları, Diyarbakır'da Yıvaloğulları, Büyük Selçuklu adına I. Dönem Beylikleri dediğimiz siyasi teşekkülleri oluşturmuşlardır (Turan:1998).

Buna paralel Batı Anadolu'da bir başka Türk teşekkülü ortaya çıkmıştır. Alp Arslan'ın ölümünden sonra Büyük Selçuklularda baş gösteren karışıklıklardan yararlanarak Anadolu'ya kaçan Kutalmış oğlu Süleyman Şah, 1075 senesinde İznik'i fethedip Anadolu Selçukluları Devletini kurmuştur (Sevim:1990, s.26). Bizans yönündeki fetihler Süleyman Şah'ın bölgede ortaya çıkmasıyla birlikte daha da etkili hale gelmiştir. Süleyman Şah, Bizans İmparatorluğu'nun sınırlarını büyük ölçüde daraltmıştır. Ancak Ege kıyıları ile tez konumuz olan Güneybatı Anadolu ve Milas yöresinde bir takım girişimlerde bulunulmuşsa da kalıcı bir fetih olmamıştır (Witteck:1999, s.3).

Süleyman Şah'tan sonra 1092'de Anadolu Selçuklu tahtına çıkan I. Kılıç Arslan, Bizans'a karşı İzmir bölgesinde faaliyetlerde bulunan Türkmen Beylerinden Çaka Bey ile ittifak kurmuştur. Çaka Bey, güçlü bir donanma oluşturarak Ege Denizi adalarına seferlerde bulunmuştur. İzmir çevresindeki Sakız, Midilli gibi yakındaki

adalara hakim olmuştur (Cahen:1992, s.43; Ayönü:2014, s.86; Çavuşdere:2007, s.18). Çaka Bey'in Bizans topraklarında daha fazla ilerlemesinden endişe duyan, Bizans hükümdarı Aleksios I. Kılıç Arslan ve Çaka Bey arasındaki bu ittifakı bozmaya çalışmıştır. Aleksios'un kışkırtmalarıyla Çaka Bey'in güçlenmesinin kendisi için tehlike oluşturduğunu düşünen I. Kılıç Arslan, Bizans İmparatorunun desteğiyle Çaka Bey'i ortadan kaldırmıştır (Kurat:1966, s.32; İrgüler:1993, ss.186-188; Taşçı:2008, s.32).

Batı Anadolu'da oldukça aktif siyasi bir rol üstlenen Çaka Bey'in 1096'daki ölümü kuşkusuz Türk yerleşimini bir süreliğine durdurmuştur. Bunun yanı sıra yine 1096 yılında Türk akınlarına karşı koymak için Anadolu'ya davet edilen Haçlı ordularıyla girişilen mücadele sonrasında Anadolu Selçukluları'nın başkent İznik'i kaybetmesi ve Konya'yı merkez alarak Anadolu'nun iç kesimlerine kadar geri çekilmeleri de Batı Anadolu'nun fethini geciktirmiştir.

İznik'in kaybedilmesinin ardından Konya'ya yerleşen I. Kılıç Arslan, burayı devletin merkezi yapmış ve daha önce de değindiğimiz Danişmendliler Beyliği ile birleşerek 1101 yılında Merzifon'da bir Haçlı grubunu bozguna uğratmıştır. 1103 yılında da Haçlılarla tekrar savaşıp Elbistan ve Maraş'ı onların elinden almıştır. Böylece Bizans'ın Haçlıların yardımıyla Anadolu'dan Türkleri atma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Haçlıların Anadolu'ya girişini engelleyen I. Kılıç Arslan, Büyük Selçuklularla girdiği taht mücadelesinde hayatını kaybedince Anadolu'da Selçuklu egemenliği yerini henüz yeni oluşmakta olan Türkmen Beyliklerine bilhassa da bunların en güçlüsü olan Danişmendlilere bırakmıştır.

I. Mesud döneminde Danişmedlilerin Selçuklular üzerindeki etkisi bir süre daha devam etmiştir. Ancak Danişmendli Melik Muhammed'in 1143 yılında ölümü üzerine devletin üçe bölünmesini fırsat bilen I. Mesud, yaşanan otorite boşluğundan faydalanarak Danişmendlilere ait toprakları ele geçirmiştir (Turan:2010, s.213). Böylece Anadolu'da Selçuklu otoritesi yeniden hissedilmeye başlamıştır.

II. Kılıç Arslan'ın tahta çıkışıyla birlikte Anadolu'nun siyasi birliğini sağlamak adına başta Danişmedliler olmak üzere bağımsız hareket eden tüm beylikleri teker teker itaat altına almıştır. Böylece Anadolu'da Selçuklu Dönemi dediğimiz Moğol İstilasına kadar sürecek olan dönem ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde Bizans, Anadolu Selçuklu Devleti'nin Batı bölgelerinden çekilmesi ve Haçlı akınlarıyla uğraşmalarını fırsat bilerek, yeterli sayıda ordu toplayıp Anadolu'yu tekrar ele geçirmeye çalışmıştır. Anadolu'yu Türkler'den kurtarma ümidi ile I. Manuel Komnenos komutasındaki Bizans, büyük bir orduyla 1176'da Konya üzerine hareket etmiştir. Miryakefalon adı verilen yerde gerçekleşen savaş II. Kılıç Arslan'ın üstünlüğü ile sonuçlanmıştır (Ioannes Kinnamos:2001, s.209; Turan:2010, ss.234-235; Çay:1984). Bu savaştan sonra Anadolu'dan Türkler'in atılamayacağı kesinleşmiş, Bizans'ın Anadolu'yu kurtarma ümidi ortadan kalkmıştır. Türkler uğradıkları bütün zararlara rağmen gecikmeli de olsa Batı Anadolu hariç Anadolu'nun geri kalanına yerleşmişlerdir.

II. Kılıç Arslan'ın saltanatının son dönemlerine doğru konumuzun içeriği bakımından büyük önem taşıyan Selçuklu-Bizans batı sınırını, sultanın ülke topraklarını 11 oğlu arasında paylaştığına dair kayıtlardan çıkarabiliriz. Bu paylaşıma göre Bizans-Selçuklu sınırı, Kastamonu, Ankara, Eskişehir, Kütahya ve Ulu-borlu (Borgulu-Isparta) olduğu anlaşılmaktadır (Witte:1969, ss.194-197; Turan:2010, s.242).

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı döneminde, 1204 yılında gerçekleşen Haçlı Seferinde Latinler İstanbul'u işgal etmiş ve elli yedi yıl sürecek bir Latin Devleti kurmuşlardır. Bizans hanedanı ise Batı Anadolu'da Latinler tarafından ele geçirilmemiş bölgelerde Bizansın devamını sağlamaya çalışmışlardır. Bunlardan III. Aleksios Angelos'un damadı I. Theodoros Laskaris İznik'te, Angelos hanedanının bir diğer temsilcisi Mikhail Doukas, Yunanistan'ın batısında bulunan Epir'de kendi hakimiyetlerini kurmuşlardır. Bu iki devletin dışında İstanbul'un Latinler tarafından işgal edilmesinden kısa bir süre önce I. Andronikos Komnenos'un torunları Aleksios ve David, halaları Gürcü Kraliçesi Tamara'nın desteğiyle Trabzonu ele geçirerek Trabzon Rum Devleti'nin temellerini atmışlardır (Ayönü:2014, s.208 Baykara:1997, ss.37-38). Gidecek başka toprakları olmayan Bizanslılar, Batı sınırında Türklere karşı daha fazla direnç göstermeye başlamışlardır.

Bizans'ın İznik'e taşınmasından sonra yaşadığı karışıklıklarda istifade etmek isteyen I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Laskaris hanedanının güçlenmesinden ve Selçuklu aleyhine sınırlarını genişletmesinden çekindiği için Bizans üzerine bir sefer yapmaya karar vermiştir. Latinlerin İstanbul'u işgal ettiği sırada kaçan imparator III. Aleksios

Türkiye'ye gelip, damadı Laskaris'in imparator oluşundan şikayet edip, tahtını yeniden ele geçirmek için Gıyaseddin Keyhüsrev'den yardım istemiştir. Gıyaseddin Keyhüsrev, Laskaris hanedanına elçi gönderip tahtı III. Aleksios'a bırakmasını istemiş fakat reddedilmiştir. Bunun üzerine Gıyaseddin Keyhüsrev yanına III. Alexis'i de alıp Laskaris hanedanına karşı bir sefere çıkmıştır. Menderes vadisinde ilerleyen Selçuklu ordusu ve Bizans ordusu Alaşehir yakınlarında karşılaşmışlardır. Bu savaşta Gıyaseddin Keyhüsrev şehit düşünce Selçuklu ordusu dağılmış ve Bizans savaşı kazanmıştır (Turan:2010, s.312; Baykara:1997, ss.40-43).

Bu savaş sonrasında Türklerin Batı yönünde ilerlemeleri bir süreliğine durmuştur. I. İzzeddin Keykavus ve sonrasında tahta çıkan Alaeddin Keykubad dönemlerinde Bizans'a dolayısıyla Batı sınırına dönük bir fetih hareketi görülmemiştir.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in şehit düşmesi üzerine yerine geçen Alaeddin Keykubad'ın yönetiminin ilk dönemlerinde ortaya çıkan Moğol İstilasını Türkistan'dan Horosan'a, İran, Azerbaycan ve Kafkasya'ya kadar uzanmıştır. Bu istila yıllardır Anadolu topraklarına yönelen Türkmen göçlerini daha da hızlandırmıştır. Alaeddin Keykubad, Anadolu sınırlarına yığılan Türkmenleri 1220'li yıllardan başlayarak Bizans sınırına yönlendirmiştir. Böylece hem yerleşik halkın huzurunu korumaya çalışmış, yersiz yurtsuz Türkmen obalarına yurt göstermiş ve Bizans sınırında Türkmenlerden oluşan tampon bir bölge oluşturulmuştur (Köprülü:1981, s.72).

Alaeddin Keykubad, Moğol tehlikesine karşı bir yandan komşularıyla ilişkilerini sıkı tutmuş diğer yandan da Anadolu'nun siyasi birliğini sağlamak için Artuklular ve Mengüceklilere ait toprakları Selçukluya dahil etmiştir. Öte yandan Sivas, Kayseri, Konya gibi büyük şehirlerin surlarını ve kalelerini yeniden inşa ettirmiştir. Surların güvenliğini sağladıktan sonra da 1223 yılında devlete ticari ve ekonomik açıdan katkı sağlayacak olan Alaiye seferine çıkmıştır (Turan:2010, s.370; Uyumaz:2013, ss.22-25). Alaiye'nin ele geçirilmesinden sonra 1225 yılında ise Ermeni Devleti'ndeki karışıklıklardan yararlanarak Anamur, Silifke, İçel'e kadar olan tüm kaleleri zaptetmiştir. Böylece Akdeniz sahillerinin önemli bir kısmı Selçuklu hakimiyetine girmiştir. Fethedilen yerlere Türkmenleri yerleştirmiştir. Bu fetihlerden sonra Ermeni Devleti Selçuklunun vassalı olan bir devlet haline gelmiştir (Kaymaz:2009, s.14). Görüldüğü gibi Alaeddin Keykubad'ın ileri görüşlülüğü ve üstün meziyetleri

sayesinde Anadolu Selçuklu Devleti bu dönemde en geniş sınırlara ulaşmış, idare anlamında da en parlak dönemini yaşamıştır.

Bu dönemde İznik Devletiyle Anadolu Selçuklu Devleti arasındaki ilişkiler I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Alaşehir'de şehit düşmesi üzerine yapılan barış neticesinde bir süre daha sorunsuz bir şekilde devam etmiştir. Batı'ya yönelik bir fetih hareketine girilmemiştir. Ancak Batı Anadolu'ya yığılan Türkmenler ile Bizanslılar arasındaki sınır çatışmaları devam etmiştir. İmparator İoannes Vatatzes (1222-54) döneminde Türkmenleri durdurmak için Balkanlardan Hristiyanlaştırılmış Kuman toplulukları getirilip, Menderes vadisine yerleştirilmişlerdir (Turan:2010, s.373). Ancak bu durum Bizans'ın aleyhine bir gelişim göstermiştir. Kumanlar dilleri, kültürleri ve hayat tarzlarıyla kendilerine yakın gördükleri Türkmenlerle mücadele etmek yerine dostane ilişkiler yürütmüşlerdir. Dolayısıyla Türk nüfusunun ilerlemesine ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesini kolaylaştırmıştır (Witte:1999, s.13; Ayönü:2014, s.236).

Tüm bunlar olurken, Moğol İstilasası sonucu yıkılan Harzemşahlar Devletini yeniden canlandırmaya çalışan Sultan Celaledin Mengübürti, Moğolların önünden kaçarak Batıya doğru fetihlerde bulunmuştur. Alaeddin Keykubad ile başta dostane ilişkiler içerisinde olan Harzemşahlar, Batı yönünde ilerlerken Anadolu Selçuklu Devleti için Doğu'nun önemli bir şehri olan Ahlat'a kadar gelmiş ve burayı ele geçirmiştir (Turan:2010, s.387; Kafesoğlu:1956, s.284). Bu nedenle iki devlet arasındaki ilişkiler bozulmuş ve 1230'da Erzincan yakınındaki Yassıçimen Ovası'nda bir savaş meydana gelmiştir. Bu savaşta Celaledin Mengübürti Anadolu Selçuklu Devleti tarafından ağır bir şekilde bozguna uğratılmıştır (Turan:2010, ss.390-395; Uyumaz:2013, s.47).

Bu yenilgiden sonra Moğol ordusu savunmasız olan Azerbaycan ve çevresini istila edip, Harzemşahlar Devleti'ni tamamen ortadan kaldırmıştır (Ebü'l-Ferec:2011, s.12). Daha sonra Anadolu sınırlarına kadar gelip Meyyafarikin, Mardin, Harput gibi şehirleri yağmalamışlardır (Uyumaz:2013, s.88). Alaeddin Keykubad Moğol tehlikesinin ülke sınırlarına kadar geldiğini görünce 1232 yılında Moğol Han'ı Ögeday'a elçi göndererek itaatini bildirmiştir. Moğol Han'ı Ögeday "*Alaeddin'in akıllı ve uzağı görücü bir adam olduğunu duymaktayız. Eğer kendisi buraya gelecek*

olursa bizden kabul ve ağırılanmak görür ve kendisine ehtaclık veririz ve aynı zamanda elindeki şehirleri de elinde ve kendisinde kalır." demiştir (Ebü'l-Ferec:2011, s.18; Kaymaz:2009, s.28). Alaeddin Keykubad, Ögeday'ın huzuruna bizzat gitmeyip elçi ve hediye göndermiştir. Bu tarihten itibaren Anadolu Selçuklu Devleti topraklarını Moğol İstilasından korumak için Moğolların İl'i (dost) olan bir devlet haline gelmiştir (Ebü'l-Ferec:2011, s.18; Turan:2010, ss.397-407; Uyumaz:2013, s.89).

Alaeddin Keykubad bu barış ortamını sağlayıp Moğol istilasına karşı topraklarını bir süreliğine güvence altına almasına rağmen yine de herhangi bir istilaya karşı tetikte olmak için Anadolu sınırlarında emniyet tedbirlerine devam etmiştir. Ahlat, Van ve Bitlis bölgelerini İran sınırına kadar Selçuklu topraklarına dahil etmiş, bu topraklardaki Harezm ümerasını da mahiyetindekilerle birlikte hizmetine almıştır (Kaymaz:2009, s.20). Alaeddin Keykubad'ın Ahlat'ı fethetmesi üzerine Eyyübi hükümdarları Anadolu'yu fethetmek üzere Selçuklu topraklarını girmiş, ancak mağlub olmuşlardır. Bu mücadelede Artuklu Melikin, Eyyübilere yardım ettiğini öğrenen Alaeddin Keykubad Harput'u ele geçirerek bir buçuk asırdır burada yaşayan Artuklu kolunu ortadan kaldırmıştır. Daha sonra 1235 yılında Eyyübilerin elinde kalan topraklarının fethine girişmiş Siverek, Rakka, Harran ve Urfa'yı ele geçirmiştir. Ancak bir süre sonra el-Melikü'l Kamil Urfa ve Harran'ın geri almış ve Selçuklu topraklarında büyük tahribat ve katliamlar yapmıştır (Turan:2010, ss.395-397; Uyumaz:2013, s.72; Kaymaz:2009, s.21).

Alaeddin Keykubad, Eyyübiler üzerine sefere çıktığında ordusunu Kayseri'de Meşhed Ovasında toplamış, burada şehzadesi İzzeddin Kılıçarslan'ın veliahtlığı için bütün ümeradan sadakat yemini istemiştir. Doğu'ya doğru genişlemek isteyen Alaeddin Keykubad'ın Eyyübi kanını taşıyan melikini veliaht göstermesinin sebebi Eyyübi topraklarında Selçukluların tutunabilmesini kolaylaştırmaktı. Bu sebeple büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i saltanattan mahrum ederek merkezden uzaklaştırmıştır (Kaymaz:2009, s.29).

Ancak Alaeddin Keykubad beklemedik bir şekilde ziyafet sırasında yediği zehirli bir etten dolayı rahatsızlanıp Keykubadiyye Sarayı'na çekildikten kısa süre sonra, 1237 yılında vefat etmiştir. Alaeddin Keykubad'ın kim tarafından zehirlendiği açıkça

kaynaklara yansımamakla birlikte daha sonraki olaylardan anlaşıldığı üzere Sultan'ın Harizmlî Türk beylerine itibar edip önemli mevkiilere onları getirmesinden rahatsız olan bir grup devlet adamı tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu devlet adamlarının, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in etrafında toplanarak onu tahta geçirme planları doğrultusunda tasarlamış oldukları bu suikast sonrasında yaşananlar devletin sonunu hazırlamıştır (*Anonim Selçukname*:2010, ss.31-51).

Alaeddin Keykubad'ın ölümünden hemen sonra başta Sadeddin Köpek olmak üzere II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i destekleyen devlet adamları onu tahta çıkarmışlardır. Alaeddin Keykubad'ın yakınındaki devlet adamları ise buna müdahale edememiş ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e itaat etmişlerdir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in genç yaşta dirayetsiz bir hükümdar olmasından yararlanan Sadeddin Köpek gibi Sultan'ın yanında yer alan devlet adamları yönetimi ve Sultanı kendi istekleri doğrultusunda kullanmışlardır (Kaymaz:2009).

Sadeddin Köpek II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkarılmasındaki üstün çabaları sayesinde Sultan'ın en güvendiği adamlardan biri olmuştur. Bu durumu kullanan Sadeddin Köpek, kısa sürede gücünden çekindiği diğer devlet adamlarını tek tek ortadan kaldırmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde Alaeddin Keykubad ve ardından önemli devlet adamlarının öldürülmesiyle bir idari boşluk ortaya çıkmıştır. Sadeddin Köpek'in asıl niyetinin Selçuklu tahtı olduğunu geç de olsa fark eden II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Sadeddin Köpek'i 1239 yılında öldürtmüştür. Onun ölümünden sonra devlet yönetimi onun etkisinden kurtulmuştur. Sadeddin Köpek tesirinden çekindiği pek çok yetenekli devlet adamını yok ettiği için idari makamlara tayin edilen isimler deneyimsiz kişiler olmuştur. 1218'den 1238'e kadar deneyimli pek çok devlet adamının ortadan kaldırılması Anadolu Selçuklu Devleti için büyük bir kayıp olmuştur (Ersan:2010, ss.62-63).

İdari yapının adeta çöktüğü bu ortamda aralıksız devam eden Türkmen göçü Alaeddin Keykubad döneminde olduğu gibi başarılı bir şekilde idare edilememiştir. Yeni gelen kitleler kendilerine uygun yer bulamayınca devlet ile çatışma içine girmişlerdir (Ersan:2010, s.100).

Tam da bu dönemde ortaya çıkan Amasya yöresinde faaliyet gösteren Baba İlyas Horasani adında bir Türkmen Şeyhi Selçuklu idaresinin zayıflığından yararlanarak,

dini propogandalarla halkı yanına çekmiştir. Baba İlyas, Anadolu Selçuklu hükümetine karşı kendi tesirindeki Türkmenleri dini propagandalarla cihada davet etmiş ve 1240 yılında Babai İsyanı patlak vermiştir (Ocak:1980, ss.68-73).

Türkmenler Sümeysat, Kahta ve Adıyaman bölgelerini işgal ederek yağmalar yapmışlardır. Malatya subaşı Muzaffereddin Ali Şir askerleri ile beraber Babailere karşı giriştiği mücadelede bozguna uğramıştır. Babailerin bu zaferden sonra cesaretleri daha da artmış, Baba İlyas'a kavuşmak üzere Tokat ve Amasya taraflarına doğru hareket ederek, kendilerine karşı gelenleri ortadan kaldırmışlardır (Ocak:1980, ss.68-73; Ocak:1991, s.373).

II. Gıyaseddin Keyhüsrev bu isyanın giderek büyümesi üzerine Kubad-abad'a kaçmıştır. Sultan tarafından Babailer ile mücadele etmesi için Amasya Subaşılığına atanan Mübarizeddin Armağan-şah Babailerden önce Amasya'ya varıp Baba İlyas'ı adamlarıyla birlikte öldürmüştür (İbn Bibi II:2014, s.480; Elvan Çelebi:1984, s.LI; Ocak:1991, s.368). Baba İlyas'ın halifesi olan Baba İshak, Şeyhi Baba İlyas'ın ölüm haberini aldıktan sonra isyancılar ile birlikte, Selçuklu askerlerinin üzerine saldırmış ve Armağanşah'ı öldürmüşlerdir. Konya'ya doğru yönelen isyancılar, Frenk ve Gürcü askerlerinin de yardımda bulunduğu Selçuklu ordusuna mağlub olmuşlardır. Neticede Baba İshak ve bir çok Türkmen öldürülmüş ve Babai İsyanı son bulmuştur (Elvan Çelebi: 1984, s. XLVII; Ocak:1991, s.369).

Babai İsyanının bastırılmasında zorlanan, Anadolu Selçuklu Devleti'nin merkezi otoritesini zayıfladığı iyice gözler önüne serilmiştir. Bu durumu ilk fark eden kuşkusuz Moğollar olmuştur. Anadolu içlerine sefer yapmaktan çekinen Moğollar, Babai Ayaklanmasından kısa bir süre sonra Anadolu topraklarına girmişlerdir (Simon de Saint Quentin:2006).

BİRİNCİ BÖLÜM

MENTEŞE BEYLİĞİ'NİN KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇTE ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ

1. 1243 Köseadağ Bozgunu ve Moğol İstilas

Babai Ayaklanmasından bir yıl sonra Baycu Anadolu'nun istilasına girişerek Erzurum'a doğru yönelmiş, şehre elçiler gönderip teslim olmalarını istemiştir. Fakat şehir Moğollara karşı direnmiştir. Şehirde büyük bir direnişle karşılaşan Moğollar bir ara muhasarayı kaldırmayı bile düşünmüşlerdir. Ancak şehrin şihnesi²⁶ kendi çıkarları için Baycu ile gizlice anlaşarak maiyetindekilerin ve kendisinin hayatını emniyete almak suretiyle Moğol askerlerini kendisi tarafından korunan burçtan içeriye almıştır. Tüm gece süren mücadele sonucunda Moğollar Erzurumu işgal etmişlerdir. Şehri yağmalayıp tahrip ettikten sonra ateşe vermişlerdir (Ebü'l-Ferec:2011, s.19; Simon de Saint Quentin:2006, s.57; Sümer:1970, s.9; Kaymaz:2009, ss.88-89).

Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev Erzurum'a yardım kuvvetleri göndermiş, Ancak bu kuvvetler Moğollar, Erzurum'dan pek çok ganimet ve esirle Mugan'a döndüklerinde daha yeni Erzincan'a gelmişlerdi. Erzurum faciasından sonra Selçuklu ordusu daha büyük bir tehlikenin geleceğini tahmin ederek Rum, Gürcü, Frenk, Ermeni ve başka milletlerden yardımcı birlikleri de orduya dahil ederek muazzam bir şekilde hazırlanmışlardır (Ebü'l-Ferec:2011, s.19; Kaymaz:2009, s.91).

Baycu Noyan, ertesi yıl Selçuklu topraklarına girip Erzincan'a kadar gelmiş ve buraları yağmalamıştır. Selçuklu ordusu ise sağlam surlara sahip olan Sivas'ta Moğolları beklemiştir. Fakat Sultan'ın yakınındaki tecrübesiz kişilerin kışkırtması sonucu ordu, Moğolların üzerine doğru yürümeye başlamıştır. Erzincan yakınındaki Köseadağ adı verilen yerde iki ordu karşılaşmıştır (Ebü'l-Ferec:2011, s.19; Kaymaz:2009, s.92).

Sayısız Moğollardan fazla olan Selçuklu ordusunun 20.000 kişilik öncü kuvveti Moğollar tarafından tahrip edilmiştir. Bunun üzerine Gıyaseddin Keyhüsrev

²⁶ Şihne, Türk-İslam devletlerinde eyaletleri yöneten, geniş askeri ve idari yetkilere sahip kişidir.

Kösedağ'dan kaçarak Konya'ya gelmiştir. Sultanın kaçmasıyla ordu da tüm ganimetleri bırakıp savaş meydanını terk etmiştir. Sayıca üstün olan ordunun bu şekilde kaçmış olması Moğolları şüpheyne düşürmüş, bunun bir pusu olduğu ihtimalini düşünmüşlerdir. Fakat bir süre sonra Selçuklu karargahına giren Moğollar, ordunun kaçtığını anlayınca bütün ganimetlere el koymuşlardır (Ebü'l-Ferrec:2011, s.29; Sümer:1970, s.9; Kaymaz:2009, s.97).

Kösedağ bozgununun ardından Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeye başlayan Moğollar önce Sivas'a yürümüşlerdir. Sivas Kadısı kıymetli hediyelerle birlikte vaktiyle Cengiz Han'dan aldığı yarlığı Baycu Noyan'a takdim etmiş, böylelikle şehri katliamdan kurtarmıştır. Ancak Moğollar bu şehri üç gün boyunca yağmalamışlardır. Sivas'tan sonra Kayseri üzerine yürüyen Moğollar, burada şehrin kalesinde bir direnişle karşılaşmışlar, kale haricinde şehri yağmalayıp muhasara etmişlerdir. Şehirdeki direniş uzayınca Moğollar şehrin zaptını ertesi yıla bırakmayı düşünmüşler. Fakat şehrin İğdişbaşısı hayatının bağışlanması karşılığı ihanet edip Baycu'yla anlaşınca diğer emirler de Baycu'ya iltica etmiştir. Bir süre sonra Moğollar kale burçlarına tırmanarak kale kapısını açıp içeriye girmişler ve tüm askerleri öldürmüşlerdir. Böylece Selçuklu'nun en muhim merkezlerinden biri olan Kayseri'de Moğollar tarafından zaptedilmiştir. Kayseri'den sonra karargahlarına dönmek için yola çıkan Moğollar daha önce yağma ettikleri Erzincan halkından altın istemişlerdir. Bu istek reddedilince Erzincan yeniden Moğollar tarafından yağmalanmıştır (Kaymaz:2009, ss.97-98). Moğol kuvvetlerinin dönüşünden sonra Vezir Mühezzebüddin Ali ile Kadı Fahreddin ülkeyi düştüğü durumdan kurtarmak için Baycu Noyan'la imzalamışlardır. Anadolu Selçuklu Devleti bu dan sonra, Moğollara bağlı, haraç ödeyen bir devlet haline gelmiştir (Turan:2010, s.467; Kaymaz:2009, s.102; Gül:2005, ss.83-84; Sümer:2002, ss.272-273).

2. Anadolu'da Moğol Egemenliği

1246 yılında vefat eden II.Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra meydana gelen saltanat mücadelelerinde Moğollar Anadolu Selçuklu idaresine müdahale etmeye başlamışlardır. II.Gıyaseddin Keyhüsrev vasiyetinde oğlu II.Alaeddin Keykubat'ın yönetime geçmesini istemiştir. Ancak ileri gelen devlet adamları

anlaşarak şehzadelerden İzzeddin Keykavus'un tahta çıkmasına karar vermişlerdir. Diğer şehzadelerden II.Alaeddin Keykubad ile IV.Rükneddin Kılıç Arslan'da yaşça büyük olan II.İzzeddin Keykavus'un yanında temsili olarak tahta oturmuşlardır (İbn Bibi,II:2014, s.518; Aksarayı:2000, s.23).

II.İzzeddin Keykavus'un tahta çıktığı 1246 yılında Moğol tahtında da değişiklik olmuştur. Moğol tahtına geçen Gyk Han'ın tahta çıkması vesilesiyle toplanan kurultaya II.İzzeddin Keykavus da davet edilmiştir. Ancak Sultan Ermeni ve Rum saldırılarıyla meşgul olduğundan bu davete kardeşi IV.Rükneddin Kılıçarslan'ı göndermiştir (Gregory Abu'l Farac, II:1999, ss.545-546; Turan: 2010, ss.477-478).

IV.Rükneddin Kılıçarslan'ın atabeyi Tercüman Bahaeddin, Moğol Hanının huzuruna çıktıklarında, Vezir şemseddin Muhammed İşfahani'nin II.İzzeddin Keykavus'u tahta çıkarırken Moğol Hanlığı'ndan yarlığ almadığını söylemesi zerine Gyk Han, II.İzzeddin Keykavus'u ve Vezir şemseddin İşfahani'yi azlederek, Anadolu Selçuklu tahtına, IV.Rükneddin Kılıç Arslan'ı, vezirliğe de Tercüman Bahaeddin'i tayin etmiştir. IV.Rükneddin Kılıçarslan 2000 Moğol askeriyle Sivas'a gelip sultanlığını ilan etmiştir (Gregory Abu'l Farac, II:1999, s.548; Ersan:2010, ss. 73-74).

IV. Rükneddin Kılıç Arslan Sivas'ta Sultan ilan edildikten sonra, II.İzzeddin Keykavus'un saltanatına son vermek için Cemaleddin Hoteni'yi Konya'ya göndermiştir. Celaleddin Karatay ve II.İzzeddin Keykavus'un diğer emirleri bir araya gelip aldıkları kararlar doğrultusunda, IV.Rükneddin Kılıçarslan'ın tek başına saltanatını tanımayı reddediklerini, her üç kardeşin birlikte Sultan olmasını uygun gördüklerini, IV. Rükneddin Kılıçarslan ile gelen Moğol askerlerine de bu durumun anlatılmasını ve askerlerin geri gönderilmesini gerektiğini kararına varmışlar ve Cemaleddin Hoteni'ye IV. Rükneddin Kılıçarslan'a bu kararları iletilmesini söylemişlerdir.(İbn Bibi, II:2014 ss.550-551).

Moğol askerlerini gönderme fikri IV.Rükneddin Kılıçarslan'a ve emirlerine uygun gelmiş ve askerler iyilik ve bağışlarla geri gönderilmiştir. IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın emirlerinden bazılarının mevkilerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Moğol Han'ı tarafından kendisine vezirlik makamı verilmiş olan Bahaeddin Tercüman azledilmiş yerine Nizameddin Hurşid getirilmiştir. Ancak devlet yönetimine el koyma düşüncesinde olan IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın tarafında

bulunan emirler, Aksaray'a geldiklerinde Kadı Celaleddin Karatay'ın kendileriyle yaptıklarından vazgeçmişler ve ortak saltanat sürme kararını rafa kaldırdıklarını bildirmişlerdir (İbn Bibi, II, 2014, ss.550-551; Ersan:2010, s.75).

Bunun üzerine Celaleddin Karatay anlaşmazlığı gidermek için bir takım çabalar da bulunsa da II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın orduları 1249 yılında karşı karşıya gelmiş ve II. İzzeddin Keykavus'un ordusu mücadeleyi kazanmıştır. IV.Rükneddin Kılıçarslan, II.İzzeddin Keykavus'un yanına getirildiğinde iki kardeş bu yaşananların emirlerin çekişmelerinden ve kötü niyetli olmalarından kaynaklandığını söyleyerek aralarındaki anlaşmazlığa son vermişlerdir (İbn Bibi, II:2014, ss.552-553).

Celaleddin Karatay bu mücadeleden sonra II.İzzeddin Keykavus, IV.Rükneddin Kılıçarslan ve II.Alaeddin Keykubad'ı birlikte Sultan ilan etmiştir. Celaleddin Karatay saltanat naibliğini bırakarak üç sultanın atabeyi olmuştur. Celaleddin Karatay'a göre üç kardeş arasında yaşça büyük olan asıl Sultan İzzeddin Keykavus'dur. Her üç kardeşe öğütler vererek aralarında uzlaşma sağlamış ve böylelikle Sultanlar bir müddet iyi geçmişlerdir (*Anonim Selçukname*,1952, s.34; Aksarayı:2000, s.28; Gregory Abu'l Farac, II:1999, s.550; Turan:2010, s.488). Bu dönemde Celaleddin Karatay sayesinde devlet işleri düzene girmiş ve devlet adamlarının entrikalarına son verilmiştir.

Öte yandan 1251 yılında Moğolların başına geçen Mengü Kaan Sultan II. İzzeddin Keykavus'un huzuruna çıkması için elçiler göndermiş, gelmediği takdirde Anadolu'yu tahrip edeceklerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine Sultan II. İzzeddin Keykavus, maiyetindekilerle birlikte Moğolistan'a doğru yola çıkmış, ancak yolda vezir Celaleddin Karatay'ın ölüm haberini alınca geri dönmek zorunda kalmıştır. Mengü Kaan'a yolladığı mektupta *"Kardeşim Alaeddin'i gönderdim. O da benim gibi bir sultandır. İşlerimi idare etmekte olan Atabeyim Celaleddin Karatay öldüğünden garp tarafından bana karşı düşmanlar baş kaldırdılar. Bunun için kendim gelemedim ve gelemeyeceğim. Bunların haklarından geldikten sonra gelirim."* (Ebü'l-Ferec:2011, s.26) demiştir. Bir müddet sonra Mengü Kaan'ın saltanı Melik Alaeddin'e vereceği korkusu ile II.İzzeddin Keykavus ve IV.Rükneddin Kılıçarslan kardeşleri Alaeddin'i yolda zehirleterek öldürtmüşlerdir (Aksarayı:2000, s.30;

Turan:2010, s.492; Ersan:2010, s.80). Böylece Anadolu Selçuklu Sultanlarından hiç biri Mengü Kaan'ın huzuruna gitmemiş ve bu durum bundan sonra Moğolların Selçuklu Sultanlarına yönelik tutumunu olumsuz yönde etkilemiştir.

II. İzzeddin Keykavus ile IV.Rükneddin Kılıçarslan'ın arasındaki ilişkiler onlara destek olan, akıl veren Celaleddin Karatay'ın ölümüyle yeniden açılmaya başlamıştır. II. İzzeddin Keykavus Konya'da zevk ve eğlenceye hayatına kendini kaptırmış, Hristiyan dayıları da ülke işlerine karışmaya başlamıştır. II. İzzeddin Keykavus aleyhine birleşen devlet adamları bu duruma son vermek için Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ı kışkırtmışlardır. Rükneddin Kılıçarslan, devlet adamlarının desteğiyle Konya Sarayı'ndan kaçıp Kayseri'ye gelerek burada tahta çıkmıştır. Elbistan sübaşı Felekeddin Halil ve başka kuvvetleri de yanına çeken Rükneddin Kılıçarslan, II. İzzeddin Keykavus'u tahtan indirmek için harekete geçmiştir. Yapılan mücadele sonucu mağlub olan Rükneddin Kılıç Arslan yakalanarak Uluborlu kalesine hapsedilmiştir (İbn Bibi, II:2014, ss.566-571; Turan:2010, ss.493-494).

Anadolu'da bu taht mücadeleleri sürerken Moğol tahtında da Anadolu'yu ilgilendiren bir takım siyasi değişiklikler görülmektedir. Mengü Kaan'ın kardeşi Hülagu'nun İlhan unvanıyla Mugan'a gelişi üzerine daha önce Mugan'da bulunan Baycu Noyan oradan ayrılıp ailesiyle birlikte Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Daha önce Anadolu'da Köseadağ Savaşı ve sonrasında gördüğümüz Baycu Noyan artık Moğol merkezindeki değişiklikten dolayı Anadolu'ya kalıcı olarak gelmiştir. Türk-Moğol aşiretleriyle birlikte Anadolu'ya giren Baycu Noyan, elçisini II. İzzeddin Keykavus'a göndererek Mugan'dan ayrılma sebebini anlatıp, kendine ve aşiretlerine kışlayacak yer istemiştir (Ebü'l-Ferec:2011, s.27; Turan:2010, s.497).

Ancak II.İzzeddin Keykavus'un etrafındaki bazı devlet adamları Baycu'dan daha güçlü bir Moğol Hanı olan Hülagu'nun başa gelmesiyle Baycu'nun eski gücünün kalmadığını düşünerek Sultanı kışkırtmışlardır. Baycu Noyan'ın isteklerini yerine getirmeyen II. İzzeddin Keykavus daha da ileri giderek Aksaray'a doğru ilerleyen Baycu Noyan'ın üzerine bir ordu göndermiştir. 13 Ekim 1256 yılında Aksaray ve Konya arasındaki Sultan Hanı (Sultan Alaeddin Kervansarayı) denilen mevkide Selçuklu ve Moğol ordusu karşı karşıya gelmiş, meydana gelen savaşta Selçuklu

ordusu Moğollar karşısında mağlub olmuştur (İbn Bibi, II:2014, ss.574-575; Ebü'l-Ferec:2011, s.27; Aksarayı:2000, s.32).

II. İzzeddin Keykavus bu yenilgiden sonra Konya'yı terk edip Antalya'ya oradan da Denizli'ye kaçmıştır. Burada kendini güvende hissetmeyen II. İzzeddin Keykavus Bizans'a sığınmıştır. II. İzzeddin Keykavus'un kaçıışı sonrasında Baycu, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı Burdur kalesinden çıkartarak Konya'ya getirtmiş ve saltanatı ona bırakmıştır (İbn Bibi, II:2014, ss.577-578; *Anonim Selçukname*, 1952, s.35; Akropolites:2008, s.138; Aksarayı:2000, s.33, Ayönü:2014, s.261). Böylece Konya'da Moğolların yardımıyla IV.Rükneddin Kılıçarslan saltanatın tek hakimi olmuştur. Rükneddin Kılıçarslan'ın yönetiminde bundan sonraki dönemlerde en etkili devlet adamlarından biri olacak olan Muineddin Süleyman Pervane olmuştur. (Turan:2010, s.503; Kaymaz:1970, ss.65-66)

Baycu Noyan, Anadolu'da Selçuklu Devleti'nin iç işlerine müdahale ederken, Bağdad üzerine sefere hazırlığı yapan Hülagu, onu huzuruna çağırmıştır. Baycu'nun Anadolu'dan çıkışını fırsat bilen II. İzzeddin Keykavus Bizans İmparatorunun desteğiyle ülkesine dönerek Konya tahtı yeniden ele geçirmiştir (*Anonim Selçukname*, 1952, s.35; Turan:2010, s.504).

Bunun üzerine IV. Rükneddin Kılıç Arslan, II. İzzeddin Keykavus'u tahttan indirebilmek için Muineddin Pervane ile birlikte 1257'de Hülagu Han'ın yanına gitmişlerdir. Moğol Han'ından tahtın kendisine ait olduğuna dair bir ferman almıştır. Aldıkları ferman ile geri dönen Muineddin Pervane ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Sultan II. İzzeddin Keykavus'u tahttan indirebilmek için harekete geçmişlerdir.

II. İzzeddin Keykavus'un Orta Anadolu'ya hakim olması sebebiyle Muineddin Pervane ve Moğollar bir süre Erzincan'da beklemek zorunda kalmışlardır. Bahar başlangıcında Moğolların askeri desteğini alan Muineddin Pervane Tokat'a doğru ilerlemişlerdir. II. İzzeddin Keykavus ordusu da onlara karşı harekete geçmiş ve iki ordu Yıldızdağı mevkiinde karşı karşıya gelmiştir. Yapılan savaşta II. İzzeddin Keykavus, Muineddin Pervane komutasındaki Moğol ve Selçuklulardan oluşan orduyu yenilgiye uğratmışlardır. Bu yenilgi üzerine Erzincan'a kaçan IV. Rükneddin Kılıçarslan ve ordusu yeniden Hülagu'dan yardım istemiştir. Hülagu'dan aldıkları askeri yardımla Erzincan ve Niksar üzerine yürümüşlerdir. Burası teslim olduktan

sonra IV. Rükneddin Kılıç Arslan Niksar'da tahta çıkarılmıştır (İbn Bibi, II:2014, s.581; Turan:2010, ss.504-505).

Öte yandan II. İzzeddin Keykavus ve maiyetindeki devlet adamları Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya giren Türkmenleri, IV.Rükneddin Kılıçarslan'ın Moğol yanlısı olduğunu söyleyerek ona karşı kışkırtmışlardır. Hülagu ve Baycu'nun Bağdat seferinde bulunmalarını fırsat bilerek Türkmenleri cihada davet etmişlerdir (Turan:2010, s.505).

Anadolu'da iki kardeş arasındaki mücadeleler bir süre daha devam ederken vefat eden Melik Alaeddin Keykubad'ın aralarında bulunduğu Moğol Hanına gönderilen elçilik heyeti nihayet Batu Han'ın huzuruna çıkmıştır. Heyet, Alaeddin Keykubad'ın ölümü üzerine soruşturmaya tabi tutulduktan sonra Mengü Kaan daha önce üç sultana mensup olan ve Alaeddin Keykubad'ın ölümüyle ikiye bölünen Selçuklu Devleti Beylerinin hepsini meclise toplayıp görüşmelere başladı. Elçilik heyetinde bulunan Toruntay II. İzzeddin Keykavus'un büyük olması sebebiyle saltanatın ona ait olduğunu ve kendisine bir yarlıg yazılmasını, Kaan'a vergi göndermek şartıyla Moğol akınlarının son verilmesini talep etmiştir. Mengü Kaan bu esasları kabul etmiş, ancak ertesi gün Baycu'dan gelen haberde Baycu'nun ve Moğol askerlerinin saldırıya uğradığını öğrenmiştir. Bunun üzerine Mengü Kaan, II. İzzeddin Keykavus ve IV.Rükneddin Kılıçarslan'ın birlikte saltanat sürmesine karar vermiştir (Turan:2010, s.507-508).

Mengü Kaan'ın ülkeyi iki kardeş arasında paylaştırarak Anadolu'daki taht mücadelesine sona vermiştir. Bu taksimata göre Kızılırmak'ın batısından Bizans sınırına kadar olan tez konumuzu da içeren Batı bölgesi II. İzzeddin Keykavus'a, Sivas'tan Erzurum'a kadar ve Moğolların hududuna kadar olan Rum beldeleri de IV.Rükneddin Kılıç Arslan'ın hakimiyetine bırakılmıştır. 1259 yılında Suriye seferine girişen Hülagu iki Seçuklu Sultanını huzuruna çağırarak, önce II. İzzeddin Keykavus ondan sonra da IV.Rükneddin Kılıçarslan kendi devlet adamlarıyla birlikte Tebriz'de Hülagu'nun huzuruna çıkmıştır (İbn Bibi, II:2014, s.583; *Anonim Selçukname*, 1952, s.35; Ebü'l-Ferec:2011, s.30; Aksarayi:2000, s.46; Turan:2010, ss.508-509; Kaymaz:1970, ss.74-75).

IV. Rükneddin Kılıç Arslan Konya'da tahtta otururken II. İzzeddin Keykavus Hristiyan dayılarıyla birlikte Antalya'ya gitmiştir. Rükneddin Kılıç Arslan'ın üzerinde oldukça etkili olan veziri Muineddin Pervane Moğollardan aldığı destekle Selçuklu Devletini kendi ihtiraslarına göre yönetmeye ve İzzeddin Keykavus'u bertaraf etmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Muineddin Pervane, Moğollara *"Onun Mısırlılara eğilimi var. Her zaman deniz yoluyla onlara haberciler gönderiyor. Eğer padişah izin verirse, onun Mısırlılarla işbirliği yapmasından önce gerekli önlemleri alalım."* diye şikayet mektupları yollamıştır. Bunun üzerine Mengü Kaan, İzzeddin Keykavus'u bertaraf etmek için bir ordu göndermiştir (İbn Bibi, II:2014, s.587).

Rükneddin Kılıçarşlan ve Muineddin Pervane'nin Moğol ordusuyla Aksaray'a geldiğini öğrenen II. İzzeddin Keykavus, ailesi ve mahiyetindekileri alarak Antalya'ya kaçmıştır. Selçuklu kuvvetleri bozguna uğramış beylerden bir kısmı uç tarafına kaçmıştır. II. İzzeddin Keykavus, Antalya'da iken, Memlûk Devleti 1260 yılında Baybars komutasındaki orduyla Ayn Calut mevkiinde Moğolları mağlubiyete uğratmıştır. Bunun üzerine II. İzzeddin Keykavus Sultan Baybars'a elçiler gönderip yardıma çağırıştır. Baybars yardımı kabul edip, Şam ve Halep'ten kuvvet gönderdiğini bildirmiştir. Fakat II. İzzeddin Keykavus'un Mısır'a gönderdiği 1262 tarihli mektubunda bu ittifakı öğrenen düşmanların korkarak Konya'yı kuşatmak için harekete geçtiğini bildirmiştir (Turan:2010, ss.514-515).

Sultan Baybars'dan gelecek olan yardımın gecikmesi üzerine Keykavus, dayılarından birini Bizans İmparatoru'na göndererek sığınma talep etmiştir. II. İzzeddin Keykavus mahiyetindekilerle birlikte, eski dostu Mikhael Paleologos tarafından 1261 yılında, Latinlerin elinden kurtarılan Konstantinapolis'e sığınmıştır. II. İzzeddin Keykavus'a başlangıçta dostça muamele gösteren Mikhael'in tutumu bir süre değişmiştir. İmparatorun Sultana karşı olan tavrındaki değişikliğin sebebi bu dönemde meydana gelen siyasi gelişmelerle ilgili olmalıdır. Hülagu'ya karşı ittifak kuran Altun Ordu ve Memlûk Devletleri, imparatora gönderdikleri elçiler vasıtasıyla II.İzzeddin Keykavus'un Moğollara karşı desteklenmesini istememişlerdir. Ancak Hülagu'dan çekinen Mikhael, Sultanı desteklemek yerine ona karşı olan dostane tutumunu değiştirmiştir. Selçuklu Sultanını ve ailesini Enez Kalesi'ne hapsedmiştir (Ayönü: 2014, ss.268-269; Turan:2010, ss.516-517).

Bir süre sonra II.İzzeddin Keykavus'un halasının eşi Altun Orda Hanı Berke, Hülagu'nun emri ile girişilen bu düşmanca hareketleri dolayısıyla Bizans İmparatorluğu üzerine Bulgarları da dahil ettiği 20.000 kişilik bir ordu göndermiştir. Bizans İmparatoru bu ordu karşısında mağlub olmuştur. Altun Orda askerleri tarafından kurtarılan II. İzzeddin Keykavus ve ailesi Kırım'a gitmiştir. Burada kendisine Suğdak ve Solhad şehirleri ikta olarak verilmiş, hayatının geri kalanını burada geçirmiştir (İbn Bibi, II:2014, s.590; Turan:2010, s.518; *Anonim Selçukname*, 1952, s.35; Aksarayı:2000, ss.56-57; Ayönü:2014, s.270).

Sultan İzzeddin'in kaçışından sonra, Muineddin Pervane'nin başarılı yönetimi sayesinde Anadolu Selçuklu Devleti tahtına tek başına hakim olan IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Alaiyye hudutlarından Antalya'ya ve kuzeyindeki dağlık uç bölgesine kadar uzanan Güneybatı vilayetlerine de hakim olmuştur. Ancak uçlar ve sahillerde bulunan Türkmenler, Moğol güdümündeki Rükneddin Kılıç Arslan'ın emrine girmek istememiştir (Ersan:2010, s.103).

3. Moğol Egemenliğindeki Anadolu Selçuklu Devletine Karşı Türkmen İsyanları

Daha önceki zamanlarda da büyük çapta olmamakla birlikte çeşitli Türkmen isyanları meydana gelmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflayan siyasi otoritesi sonucunda Anadolu Beylikleri ve uç bölgelerinde yaşayan Türkmen toplulukları, devlete karşı itaatsizliklerini artırmışlar ve Menteşeoğullarının da adının geçtiği isyanlar patlak vermiştir. Devletin merkezi otoritesinin çöküşünü net bir şekilde ortaya koyan, doğrudan Moğol yönetimini hedef alan isyanlar meydana çıkmıştır. Bu hareketlerin Moğollar tarafından şiddetle bastırılması Selçuklu merkezi otoritesinin çökmesi ve Anadolu'da doğrudan Moğol egemenliği ile sonuçlanmasının yanı sıra Uç bölgesinde Türkmen Beyliklerinin de teşekkül ettiği yeni bir sürece girecektir.

İlk olarak Moğol güdümünde olan IV.Rükneddin Kılıç Arslan'a karşı, Denizli ve çevresindeki Türkmenlerin lideri olan Mehmet Bey bağımsızlık mücadelesine girişmiştir. Bu kalabalık Türkmen kitlesinin reisi olan "Uç Gazisi" sıfatını taşıyan Mehmet Bey, maiyetindekilerle birlikte IV.Rükneddin Kılıçarslan'ın Moğolların güdümündeki saltanatını tanımamışlardır. Bunun üzerine IV.Rükneddin Kılıçarslan,

Mehmet Bey'in üzerine ordusunu sevk etmiş, kendisini bu mücadele için yeterli görmeyen Mehmed Bey, Moğollarla anlaşmak için Hülagu'ya elçi gönderip Han'a tabiiyetlerini ve vergi ödeyeceklerini bildirip, Moğol hükümdarından ferman ve sancak talep ederek beyliklerini tanınmasını talep etmişlerdir (Sümer:1970, s.28; Turan:2010, ss.532-533).

Türkmen Beyleri'nin bu talebi Hülagu Han tarafından kabul edilirken Denizli, Honaz ve Dalaman yörelerinin onların olduğuna dair bir ferman göndermiştir. Hülagu bu anlaşma sonrasında Mehmed Bey'in huzuruna gelmesini istemiş, fakat Mehmed Bey bu isteği reddetmiştir. Bunun üzerine Hülagu, Rükneddin Kılıçarslan ve Anadolu'da bulunan diğer Moğollara Mehmed Bey'in üzerine yürümelerini emretmiştir. Bu sırada Mehmed Bey'in damadı Ali Bey'e Türkmen Beyliği vaadi verilerek gizlice anlaşılmıştır. Muineddin Pervane komutasında Selçuklu ordusu Mehmed Bey ile girişilen mücadelede Ali Bey'in ihaneti sonucunda üstün gelmişlerdir. Mücadele sırasında kaçan Mehmed Bey yakalanarak öldürülmüştür. Bu ihanet sonrasında Ali Bey, Denizli Türkmenlerine bey tayin edilmiştir (Turan:2010, s.553).

Muineddin Pervane, Batı Ucundaki işleri yoluna koyduktan sonra Sultan Rükneddin'i de alıp Konya'ya götürmüştür. İşte tam bu sırada Moğol güdümündeki Rükneddin Kılıçarslan'a karşı daha öncede bir kaç kez isyan eden bir diğer Türkmen topluluğu olan Karamanlılar yeniden isyan etmişlerdir. Karamanlıların Moğol düşmanlığını bilen Muineddin Pervane onları kazanmak için Ermenek ve çevresini ıkta olarak vermiştir. Ancak Moğol Selçuklu ordusu Mehmed Bey üzerine Denizli'ye gönderilince sıranın kendilerine geldiği düşünen Karamanlılar 20.000 kişilik orduyla Konya'ya yürümüşlerdir. Bu haberi alan Muineddin Pervane Selçuklu ordusunu toplayıp Karamanlılara karşı savaşa girmiştir. Bu mücadele sonucunda Türkmenler bozguna uğramış Karaman Bey öldürülmüştür (Turan:2010, ss.536-537; Kaymaz:1970, ss.97-98).

Türkmenler bu dönemde Moğolların tahta geçirdikleri ve destekledikleri Selçuklu Sultanlarına karşı bir tavır sergilemişlerdir. Özellikle II. İzzeddin Keykavus'u Moğollara karşı yürütülen bu mücadelenin temsilcisi olarak gören Türkmenler, onun tarafında yer alıp, saltanatına sahip çıkmaya çalışmışlardır. Bu nedenle Moğol

yanlısı olan IV.Rükneddin Kılıçarslan ve Muineddin Pervane'ye karşı sık sık isyan etmişlerdir.

Muineddin Pervane, Karaman İsyanından sonra II. İzzeddin Keykavus'a mensup olan ve onun kaçısından sonra Anadolu'da kalan devlet adamlarını Karamanlıları isyan teşvik etmekle suçlayıp onları Konya'da yakalatmış ve Alıncak Noyan'a göndermiştir. Moğol kumandanı da bunların hepsini katletmiştir (İbn Bibi, II:2014, s.593; Kaymaz:1970, s.103).

Devlet içerisindeki muhalefeti temizleyen Muineddin Pervane, Moğollardan aldığı mücadele ile kendine sadık kişilerden oluşan yeni bir hükümet kadrosu oluşturmuştur (Kaymaz:1970, s.106). Moğol egemenliğini temel alan bu yönetim kadrosu zamanında II. İzzeddin Keykavus taraftarı olan Türkmenler birkaç isyan daha çıkartmış, ancak Moğolların desteğiyle kısa sürede bastırılmıştır.

Öte yandan Muineddin Pervane isyanları bastırdıktan sonra 1266'da Sinop'un fethedip kendisine verilmesini istemiştir. Sultan Rükneddin Kılıçarslan'ın bu isteğe karşı çıkacak gücü olmadığından kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak bu olaydan sonra Muineddin Pervane ile Sultan Rükneddin Kılıçarslan arasında ilişkiler bozulma evresine girmiştir (İbn Bibi, II:2014, s.594; Kaymaz:1970, ss.111-115).

IV. Rükneddin Kılıçarslan, Sinop'un fethinden sonra Pervane'nin gittikçe atalarının devletini kendi elinden aldığını, saltanatın artık hükümsüz olduğunu, devlete ve kendisine mensup insanların birer birer mevkilerinden atıldığını söyleyip, Pervane'nin adamlarından, Niğde ıktasına sahip Hatiroğlu Şerefeddin'in de fermanlarını dinlemediğinden şikayet etmiştir. Bu sözleri duyan Muineddin Pervane, Sultanın kendisine engel olmaya çalıştığını anlayınca ileri gelen devlet adamlarını da ikna ederek Sultan'ın bertaraf edilmesine karar vermiştir. Nitekim Muineddin Pervane, Moğollara Rükneddin Kılıçarslan'ın Mısır Sultan'ı Baybars ile birleşmek istediğini, asker toplayıp Moğollara saldıracağını ve kendisinin bu konuda Sultana mani olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Moğollardan aldığı destekle harekete geçen Muineddin Pervane Sultanı İlhan'dan gelen bir hükmün görüşüleceğini söyleyerek Aksaray'a davet etmiş ve burada düzenlenen bir ziyafet sırasında çadırında yay kirişi ile boğularak öldürülmüştür (İbn Bibi, II:2014, ss.597-598; Turan:2010, ss.547-548; Kaymaz:1970, ss.118-122).

Rükneddin Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Muineddin Pervane, 1266'da III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i tahta çıkarmıştır. Çocuk yaşta olan Gıyaseddin Keyhüsrev'in tecrübesiz olması sebebiyle Muineddin Pervane yönetimdeki en yetkili kişi konumuna gelmiştir. Bu dönemde Moğolların Anadolu üzerindeki hakimiyeti daha da artmıştır. Nitekim 1268 yılında Muineddin Pervane, Abaka Han'ın huzuruna gittiğinde ilk defa bir Moğol şehzadesi, Abaka Han'ın kardeşi Acay ve kıdemli kumandan olan Samagar Noyan onun yanında Anadolu'ya girmiştir. Bunların gelişi ile Anadolu'daki Moğol muhafızlarının sayısı biraz daha artmış, Selçuklu askerlerinin sayısı ise azaltılmıştır. Selçuklu ordusu Moğolların basit bir yardımcı birliği haline gelmiştir (Kaymaz:1970, s.126).

Öte yandan Muineddin Pervane devletin yüksek makamlarına kendi yakınlarını atamış, çıkarına ters giden kimseleri ortadan kaldırmıştır. İlk olarak vezirlik makamında bulunan Fahreddin Ali'yi ortadan kaldırmak için harekete geçmiş ve kışkırtmalar sonucu Moğol Noyanları Fahreddin Ali'yi hapse atmışlardır. Fahreddin Ali'nin en küçük oğlu kaçarak durumu Abaka Han'a bildirmiştir. Daha sonra Han'dan aldığı yarlğ ile ülkeye dönerek babasını hapisten çıkarmıştır. Fahreddin Ali'nin suçsuzluğu ispat edildikten sonra Abaka Han tarafından kendisine vezirlik, oğullarına da Batı sınırında Ladik (Denizli), Honas ve Karahisar-ı devle (Afyon) subaşılığı verilmiştir. Fahreddin Ali, Moğollar nezdinde itibarını kazanınca, Muineddin Pervane ile barışıp tekrar devleti birlikte idare etmişlerdir (Aksarayi:2000, s.65; Turan:2010, s.551).

Muineddin Pervane, kendisine engel olarak gördüğü devlet adamlarını temizledikten sonra Anadolu'da kendisine rakip olarak görüldüğü bir başka tehlike olan Abaka Han'ın kardeşi Acay'ı da ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Abaka Han'a kardeşi Acay'ın Anadolu'ya hakim olmaya çalıştığını ve Mısır sultanı ile de ya çalıştığını söylemiştir. Bunun üzerine Abaka Han, Acay'ı Anadolu'dan geri çekmiştir (Kaymaz:1970, ss.111-115).

Öte yandan Moğol ordusunun Irak, Cezire ve Anadolu askerlerini de yanına alarak Memlüklerin üzerine yürümelerini emretmiştir. Böylece Muineddin Pervane ve diğer Selçuklu beyleri Anadolu askerlerinin başında başka bir İslam Devleti olan Memlüklere karşı harekete geçmek zorunda kalmıştır. Fakat Pervane Moğollara

eskisi gibi sadakatli davranmamış, gizlice Sultan Baybars ile anlaşmak için mektup yollamıştır. Sultan Baybars mektuba olumlu yanıt vermiş, Pervane'ye kendisi gelinceye kadar durumu idare etmesini söylemiştir. Pervane ve Baybars'ın mektupları Moğolların eline geçince Pervane durumu inkar etmiş ve kendisine bir komplo kurulduğunu ileri sürerek Baybars'ın mektubunu Abaka Han'a yollamıştır. Öte yandan Memlûklerin elinde bulunan Bire'ye şiddetli hucûmlar yapılmış, fakat kaledeki direniş kırılmamış kuşatma kaldırılmıştır (Kaymaz:1970, ss.141-142; Turan:2010, s.553).

Pervane, Sultan Baybas'la olan mektuplaşmasını inkar etmesine rağmen Moğolların kendisine güvenmeyerek her an bir şey yapabilecekleri korkusuyla diğer Selçuklu Devlet adamlarına ikna ederek Moğolların Anadolu'dan atılması için Baybars'la anlaşmaya karar vermişlerdir. Memlûk Sultanı bu durumdan memnun olmuş, ancak uygunsuz iklim şartları sebebiyle yaklaşık bir yıl sonra yardım gelebileceğini bildirmiştir (Turan:2010, ss.553-554; Kaymaz:1970, s.143; Al-Melik-Zahir, II:2000, ss.33-34).

Bu sırada Abaka Han birkaç kez Pervane'yi huzuruna çağırılmış, fakat o türlü bahanelerle gitmemiştir. Daha fazla Abaka Han'a direnemeyen Pervane Baybars'tan gelecek olan yardımın geciktiğini ve tekrar Moğollara bağlı kalmanın gerektiğini söyleyerek önemli devlet adamları ile birlikte Abaka'nın huzuruna gitmiştir (Kaymaz:1970, s.146).

Muineddin Pervane ile Moğol Beyleri Abaka Han'ın huzuruna giderken bu boşluktan yararlanan Anadolu Beylerbeyi Şerafettin Hatiroğlu bir isyan çıkarmıştır. Pervane ve Moğol yönetimine karşı başlatılan bu isyanda, önce Sultan Baybarstan daha sonra da Karamanoğulları ile Uç Türkmenlerine haber göndererek kendilerine destek olmalarını istemiştir. Başta Karamanoğulları olmak üzeri Uç Türkmenlerinin hepsi Hatiroğluna yardım etmişlerdir. Hatiroğlu kendisini destekleyen Türkmenleri istedikleri gibi hareket etmekte serbest bırakmış, onları cesaretlendirmiştir. 1276 yılında Kayseri'ye gelen Hatiroğlu, Kayseri'den yapılan mücadelede pek çok devlet adamını da Baybars'ın gelmek üzere olduğunu söyleyerek Moğollara karşı mücadeleye zorlanmıştır. Daha sonra kendisine muhalif olan Muineddin Pervane'nin

adamlarının bazıları öldürterek, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'i Niğde'ye götürmüştür (Aksarayi:2000, s.79; Cahen:2014, s.275; Turan:2010, ss.555-558).

Hatiroğlu bir kez daha Baybars'tan yardım isteyip Anadolu'ya gelmeye teşvik etmiştir. Ancak Baybars Hatiroğlunun isyan için acele ettiğini, askerlerinin çoğunun Mısır'da olduğu için Anadolu'ya gelemeyeceğini bildirmiştir. Yine de bir kuvvet göndermiştir. Büyük bir Moğol ordusuyla Anadolu'ya dönen Pervane, Hatiroğlu isyanını durdurmak için Sultan Baybars'ın hareket edip etmediğini öğrenmek istemiştir. Memlükler tarafından gelen 6000 kişilik kuvvetin yalnızca bir keşif kolu olduğunu öğrenince bunun Baybars tarafından girilen bir istila olmadığını anlayıp Hatiroğlu'nun üzerine yürüdüler ve isyanı bastırdılar. Yakalanan Hatiroğlu öldürülürken isyanda bulunan devlet adamları ile isyancılardan bazıları affedilmiş, bazıları da yüklü para cezasına çarptırılmışlardır (*Anonim Selçukname*, 1952, s.37; Turan:2010, s.558).

Hatiroğlu İsyanı bastırılmış, fakat Moğollar bu isyan sonrasında Selçukluların Memlükleri kendilerine karşı her fırsatta kışkırtacakları düşüncesine kapılmışlardır. Bu sebeple Selçuklu Devlet adamlarının üzerindeki baskılarını daha da arttırmışlar, sürekli kontrollerini altında tutmuşlardır.

Memlük Sultanı Baybars, Selçuklu Beylerinin ve Pervane'nin davet mektuplarını, Türklerin ve göçebe Türkmenlerin Moğol düşmanlığını ve kendisine sığınan devlet adamlarının teşviklerini dikkate alarak bir sefere girişme kararı almıştır. Hatiroğlu'nun isyanın ardından Memlük Sultanı Baybars, 7 Nisan 1277'de Halep'ten Anadolu Selçuklu Devleti'ni Moğol boyunduruğundan kurtarmak için yola çıkmıştır. Büyük bir ordunun kendileri üzerine geldiğini öğrenen Pervane ise Moğol ve Selçuklu askerlerini toplayarak Elbistan'a yönelmiştir. İki ordu, 15 Nisan 1277 tarihinde Elbistan ovasında karşı karşıya gelmiştir (İbn Bibi, II:2014, ss.614-623; Turan:2010, ss.562-562; Kaymaz:1970, ss.160-162).

Sayınca üstün Memlük kuvvetleri, Moğol-Selçuklu ordusunu, ağır bir bozguna uğratmıştır. Başta Pervane olmak üzere Selçuklu Beyleri savaşa ciddiyetle katılmadıkları için Anadolu askerlerinin fazla bir kaybı olmamıştır. Moğol kumandanlarının çoğu ölmüş, geriye kalanlar tutsak edilmiştir. Yenilgiden sonra savaş alanını terk eden Muineddin Pervane, Kayseri'ye kaçmıştır. Daha sonra Sultan

Gıyaseddin Keyhüsrev, ailesi ve ileri gelen devlet adamlarını da yanına alarak Tokat kalesine sığınmıştır (Kaymaz:1970, ss.162-163).

Baybars Kayseri'de Selçuklu tahtına çıktığında Muineddin Pervane kendisine elçi gönderip tebriklerin sunmuş, sultan ona buraya gelip mevkiini almasını ve her türlü ihسانlara nail olacağını bildirmiştir. Pervane ise on beş gün daha müsaade istemiştir. Pervane Baybars'ın ile yaptığı anlaşma üzerine bu seferi yapıldığınının Moğollar tarafından anlaşılmasından korktuğu için, cesaret gösterip Baybars'ın yanına gidememiştir (Turan:2010, s.566).

Baybars, Pervane'den başka diğer Selçuklu Emirlerinin ve Uç Beylerinin de huzuruna gelmesi için fermanlar göndermiştir. Türkmen Beyleri gelip Baybars'ı ziyaret etmişler, Baybars onlara hilatler giydirmiştir. Ancak Selçuklu beylerinden kimse huzuruna çıkmamıştır. Memlûk Sultanı Baybars, bir süre sonra ordusunun ve hayvanlarının beslenme zorluğu karşısında Kayseri'den ayrılarak ülkesine geri dönmüştür (Al-Melik-Al-Zahir:2000, s.89; Aksarayı:2000, ss.87-88; Turan:2010, ss.564-564).

Baybars'ın Anadolu seferi, Moğolların Selçuklulara karşı izlediği politikasında büyük değişiklikler yaratmıştır. Moğollar Selçuklu ve Türkmenlerin Baybars'a tahriklerinden haberdar olunca Selçuklularla Anadolu'nun nizamını sağlamayacağını anlamışlardır. Anadolu üzerindeki hakimiyetlerini daha da arttırarak, merkezden Anadolu'ya yönetici atamaya başlamışlardır. İşte bu süreç Anadolu açısından başka bir önem taşıyan sürecin başlamasına yol açmıştır. Artan Moğol baskıları Türkmenlerin sık sık karışıklıklar çıkarmalarına ve Batı uçlarına yönelmelerine sebep olarak, Batıda yeni siyasi teşekküllerin meydana gelmesini sağlayacaktır.

Baybars'ın Anadolu seferi Türkler arasında bir kurtuluş ümidi yaratmış, ancak onun dönüşüyle Anadolu'ya giren Moğollarla birlikte devlet tam bir felakete sürüklenmiştir. Abaka, çok sayıda askerinin Memlûkler Sultanı Baybars tarafından öldürüldüğü haberini alarak, 1277 yılının bahar mevsiminde Anadolu'ya doğru harekete geçmiştir. Ancak Moğol Hanı Abaka Anadolu'ya girdiğinde buradan yeni ayrılmış olan Memlûklerle karşılaşmamıştır. Bu sırada Muineddin Pervane Abaka Han'ın Anadolu'ya yöneldiği haberini alarak Sultan Gıyaseddin, veziri ve diğer

devlet adamlarıyla birlikte yanına gitmiştir. Muharebe meydanını tetkik eden Abaka etrafının Moğol askerlerinin cesetleriyle dolu olduğunu, ölümler arasında Selçuklu askerlerinin yok denecek kadar az olduğunu görünce Muineddin Pervane'nin kendisine ihanet ettiğini ve Selçuklu askerinin savaşa girmeden oradan ayrıldığını anlamıştır. Bunu fark eden Pervane, Baybars'ın gelişinden haberdar olmadığını ve bu sebeple tedbir almadığını söyleyerek, mazur bulunduğunu söylemiştir (*Anonim Selçukname*, 1952, s.38; Ebü'l-Ferec:2011, ss.50-51; Turan:2010, ss.566-567).

Abaka Han Kayseri'ye dönünce Anadolu'nun idaresini Kongurtay Noyan'a bırakmış ve Karamanlıların cezalandırılmasını istemiştir. Askerlerine Anadolu'da Müslüman Türklerin ve bilhassa Türkmenlerin öldürülmesini ve her tarafın yağma edilmesini emretmiştir. Azerbaycan'a dönerken Muineddin Pervane'yi de yanına almış ve diğer Moğol Noyanları ile Pervane meselesini müzakere etmiştir. Alınan karar sonrasında Anadolu Selçuklu Devleti'nin bir dönemine damgasını vuran Muineddin Pervane, Abaka Han tarafından öldürtülmüştür (İbn Bibi, II:2014, s.626; *Anonim Selçukname*, 1952, s.38; Ebü'l Ferec:2011, s.51; Reşidüddin Fazlullah:2013, s.113; Ersan:2010, s.90; Cahen:2014, ss.282-283).

Muineddin Pervane'nin ölümüyle Moğollar artık Selçuklu devletine el koymuş; tahakkümelerini arttırdıkça huzursuzluklar ve kargaşalar daha da artmıştır. Moğolları bozguna uğratan Baybars'ın Anadolu'dan ayrılışından sonra Moğollara ve Selçuklulara karşı bağımsızlık mücadelesi Türkmenler tarafından devam ettirilmiştir. Nitekim daha önce de birçok kez isyan çıkaran Karamanoğulları harekete geçerek büyük bir isyana girişmişlerdir.

Baybars'ın Moğol ordusunu mağlub ettiği haberini alan Sahip Fahreddin'in oğulları Konya'dan kaçarak Karahisar Devle'ye çekilmiştir. Karamanoğulları Konya'nın askerden boş kalmasını fırsat bilerek, uçlardaki Türkmenlerden vilayetleri yağma etmelerini istemiştir. Karamanoğlu Mehmed Bey, Eşref ve Menteşe Türkmenlerinden aldığı yardımcı kuvvetlerle Aksaray'ı kuşatmıştır. Ayrıca kendini meşrulaştırmak isteyen Karamanoğlu Mehmet Bey, Türkmenler üzerinde önemli tesiri olan, II. İzzeddin Keykavus'un oğullarından birini olduğunu ileri süren Cimri lakaplı Alaeddin Siyavuş'u da yanına alarak Konya üzerine yürümüştür (İbn Bibi, II:2014, s.631; *Anonim Selçukname*, 1952, ss.39-40; Şikari:2005, s.30).

Karamanoğlu Mehmed Bey, bu sırada Konya'da bulunan Naib Eminateddin Mikail ile Sahil Beyi Bahaeddin'e²⁷ elçi göndererek Sultan İzzeddin Keykavus'un oğlunun yanlarında olduğunu gelip ona itaat etmelerini istemiştir. Ancak karşılığında olumlu bir cevap alamayan Mehmed Bey, onlara Baybars'ın Moğolları yendiğini ve Kayseri de tahta oturduğunu, kendisinin de ondan menşur alarak bölgeye geldiğini söylediye de Konya halkını ikna edememiştir. Bunun üzerine, son çare olarak şehre saldırıyı başlatmıştır. Anonim Selçukname'ye göre on bin kadar olan Karaman, Eşref ve Menteşe Türkmenlerinden kalabalık bir orduyla harekete geçen Mehmet Bey, 12 Mayıs 1277'de Konya'yı ele geçirmeyi başarmıştır (İbn Bibi, II:2014, ss.636-637; *Anonim Selçukname*,1952, s.39; Ersan:2010, ss.113-115).

Mehmet Bey ve diğer isyancılar Konya'ya girdikten sonra Alaeddin Siyavuş'u Anadolu Selçuklu tahtına oturtmuştur. Vezirlik makamına verilen Karamanoğlu Mehmed Bey, yanındaki Türkmen Beylerinden her birine daha önce Selçuklu adına nizam sağladıkları bölgelerde birer beylik vermiştir. Antalya'yı Teke Bey'e, Ulu Borlu'yu Hamid Bey'e, Balat'ı, Çine ve çevresini Menteşe Bey'e, Beyşehir'ni, Eşref Bey'e vermiştir (Şikari:2005, s.129). Başka kaynaklarda böyle bir taksimat bilgisi olmamasına rağmen, beyliklerin sonraki dönemlerinde hakimiyetlerini sürdürdükleri topraklara baktığımızda böyle bir paylaşımın yapılmış olması mümkün gözüküyor.

Öte yandan Karamanoğlu Mehmed Bey Alaeddin Siyavuş'un Moğollara karşı Erzurum'a kadar sefer yapacağı ve Anadolu'yu kurtaracağı söylentilerini yayıp Moğollara karşı olan Türkmenleri yanına çekmiştir. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ve veziri Sahip Ata Moğol kuvvetleriyle birlikte Karamanoğlu Mehmet Bey ile Alaeddin Siyavuş'un üzerine harekete geçmiştir. Uzun süren mücadelelerin ardından yakalanan Karamanoğlu Mehmed Bey ve kardeşlerinin hayatlarına son verilmiştir (Turan:2010, s.582-584).

Karamanoğullarının bozguna uğramasından sonra Alaeddin Siyavuş kaçarak uç bölgelerine kadar ilerlemiş, dağıttığı fermanlarla Türk, Arap ve Kürtlerden asker toplayıp etrafı talan etmiştir. Bu isyanda Germiyoğlu Hüsameddin Alişir haricinde diğer Uç Türkmenlerinin emirlerinin Siyavuş tarafında yer aldıkları görülmektedir. Sultan Mes'ud, Borgulu'da bu grubu yakalamış ve öldürmüştür, Cimri'yi ise diri diri

²⁷ Bu kişi Menteşe Beyliği'ne ait şecerede adı geçen Bahaeddin değildir. Zira Cimri vakasında Menteşeoğulları Karamanoğulları yanında yer almıştır.

derisini yüzüp içini samanla doldurup Konya'ya göndermiştir (İbn Bibi, II:2014, ss.662-664; *Anonim Selçukname*,1952, ss.40-41; Aksarayı:2000, s.103, Turan:2010, ss.585-586; Cahen:2014, s.284).

Karamanoğulları ile Siyavuş'un isyanının bastırılmasından sonra Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev, Borgulu ovasına inmiştir. Burada iken Ladik ve Honaz bölgesine hakim bulunan Uç Beyi Mehmet Bey'in damadı olan Ali Bey hakkında, Baybars'ın Kayseri'ye gelişinden beri Selçuklulara olan itaatinden ayrıldığı hakkında şikayetler ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Ali Bey hakkında çıkan şikayetlerin doğru olup olmadığı konusunda hasımlarıyla yüzleştirilmiştir. İtaaten ayrıldığını kabul eden Ali Bey Karahisar-devle'ye sürgün edilmiş, bir süre sonra burada hayatını kaybetmiştir. Bundan sonra Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev, karışıklıkları yatıştırmak için Karahisar, Sandıklı, Cuhud taraflarında dolanarak Türkmenleri itaate davet etmiştir. Çağrıya uyan Türkmenler geçmişte yaptıklarından dolayı af dileyip itaatlerini bildirmişlerdir (İbn Bibi, II:2014, ss.664-665).

Gıyaseddin Keyhüsrev bir taraftan Türkmenlerle uğraşırken, diğer taraftan iç karışıklıklar baş göstermeye başlamıştır. II. İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra oğlu Gıyaseddin Mes'ud maiyetindekilerle birlikte Sinop'a gelmiştir. Daha sonra Gıyaseddin Mes'ud Abaka Han'a gönderilmiştir. Abaka Han Gıyaseddin Mes'ud'a Erzurum, Erzincan ve Sivas'ı içine alan Doğu Anadolu'yu tahsis etmiştir (İbn Bibi, II:2014, ss.673-674; Turan:2010, s.598).

Abaka Han'ın ölümünden sonra yerine geçen Ahmed Teküdar Han, Selçuklu ülkesini Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ile Gıyaseddin Mes'ud arasında paylaşmıştır. Gıyaseddin Keyhüsrev buna karşı çıkınca Kongurtay, Gıyaseddin Keyhüsrev'i yanına alarak Ahmed Teküdar'a gitmek üzere yola çıkmıştır. Ancak bu esnada Ahmed Teküdar, Kongurtay'ın Argun ile birleşerek kendi hanlığı aleyhinde bulunduğunu öğrenmiş ve bunlara karşı mücadeleye girişmiştir. Bu sebeple seyahat tamamlanamadığı için Gıyaseddin Keyhüsrev Erzurum'da kalmış ve bir müddet sonra Ahmed Teküdar'ın yanına varmıştır. Fakat Hanlık mücadelesi neticesinde Argun tahta çıkınca Gıyaseddin Keyhüsrev'in Ahmed Teküdar ve Kongurtay'la kendisine karşı iş birliği yaptığı düşüncesiyle Gıyaseddin Keyhüsrev'i saltanat dışı

bırakarak Gıyaseddin Mes'ud'u 1284'te Selçuklu Sultan'ı olarak tayin etmiştir (Turan:2010, ss.599-600).

Anadolu Selçuklu safhasında ise Sultan Mes'ud Anadolu'ya gelmesiyle yeni bir taht mücadelesi ortaya çıkmıştır. III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi devletin onun iki oğlu ile Gıyaseddin Mes'ud arasında paylaştırılmasını istemiş ve Karamanoğlu ve Eşrefoğullarından yardım istemiştir. Türkmenler Konya'da bu sefer Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğulları adına ayaklanmış ve çatışmalar yaşanmıştır. Bu hadiseler sonunda Sultan Mes'ud'un talebi üzerine Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi ve iki çocuğunu Argun'un huzuruna yollanmıştır. Burada yapılan muhakemede bu iki çocuğun Gıyaseddin Keyhüsrev'e ait olmadığı anlaşılmış ve başları Türkmenlere gönderilmiştir. Bununla beraber Argun Han Sivrihisar'ı yine de Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesine bırakmıştır (Turan:2010, s.605; Ersan:2010, s.138).

Bu dönemde Moğol İmparatorluğundan da benzer taht mücadeleleri yaşanmıştır. Abaka Han'ın ölümünden sonraki dönemde yaşanan taht kavgaları Moğol şehzadelerinin Anadolu üzerinde kudretini kaybetmesine yol açmıştır. Tahtı ele geçiren Argun Han, Konya'da ayaklanan Türkmenlerin üzerine 20.000 kişilik bir kuvvetle Geyhatu'yu göndermiştir. Geyhatu Anadolu'ya gelince, Sultan Mes'ud ve Sahip Ata ile birlikte Karamanoğullarına karşı mücadeleye girişmiştir. Bu mücadelede Karamanoğulları mağlub olarak dağlara sığınınca Moğol ve Selçuklulardan oluşan ordu Larende şehrini ve Karaman ülkesini harap etmişlerdir (Gregory Abu'l Farac, II:1999, s.638; Turan:2010, ss.603-606).

Selçuklu Devletinin nizam ve asayışı bu isyanlarla daha da sarsılmış, Moğolların vergileri ağırlamış ve zulümleri artmıştır. Vezir Sahip Ata'nın ölümünden sonra yerine gönderilen Fahreddin Kazvini, Anadolu Selçuklu idaresine olan güven sarsılınca, büyük bir memur grubuyla Anadolu'ya gelmiştir. Anadolu daha önce olduğu gibi mali ve idari bakımdan Fahreddin Kazvini ve Mücirüddin Emir-şah tarafından ikiye ayrılmıştır. Kazvini, Kayseri'den Uçlara kadar uzayan batı vilayetlerini, Emir-şah da Sivas, Tokat, Kastamoni, Sinop ve Samsun sahillerinin idaresini yürütmüşlerdir (Aksarayı:2000, s.117; *Anonim Selçukname*, 1952, s.49; Turan:2010, ss.608-611).

Selçuklu Devleti'nde bu tarihten sonra Moğollar askeri, siyasi, idari mali tüm devlet işlerine el koymuşlardır. Selçuklu Devleti sınırları içinde sultan ve saray erkanından başka yüksek mevkiye sahip yerli devlet adamı kalmamıştır (Turan:2010, s.610).

Argun Han'ın ölümü üzerine Hanlık makamına geçen Geyhatu'nun Anadolu'dan ayrılması burada bir boşluk yaratmıştır. Bu otorite boşluğundan istifade etmek isteyen Türkmenler, Moğollara ve onlara tabii olan Selçuklulara karşı taaruza geçmişlerdir. Başlarında Karamanlılar'ın bulunduğu Türkmen topluluklar, Argun'un ölümünden sonra her tarafta karışıklıklar çıkarmışlardır. Bunun üzerine Konya'ya gelen Geyhatu, Ereğli ve Larende yörelerini yağmalamış, Karaman ve Eşref oğulları ülkesinden yedi bin tutsak almıştır. Buradan Denizli ve Menteşe Türkmenlerinin bulunduğu Muğla Yöresine kadar gelen Geyhatu, dehşet verici kırım ve yağmalar yapmıştır (*Anonim Selçukname*, 1952, s.62; Turan:2010, ss.620-621; Sümer:1970, ss.62-63).

Uç bölgelerdeki isyanları bastıran Geyhatu'nun İran'a dönmesiyle birlikte Çobanoğulları Türkmenleri Moğollara karşı mücadeleye girişmiştir. Geyhatu'nun sevkettiği ordu bozguna uğrayıp Sultan ve emirlerin bir kısmı esir düşmüştür. Ancak bu sırada başka bir Moğol ordusu Türkmenlere baskın yaparak sultanı ve emirleri kurtararak, Türkmenleri mağlub uğratmıştır (Turan:2010, s.627).

Moğollara karşı sık sık isyan eden Türkmenler çoğu kez bozguna uğramışlardır. Ancak Selçuklu Sultanlarının Moğollar tarafından gölge haline getirilip iktidar ve itibarlarını kaybetmelerine rağmen, Türkmenler güçlerini kaybetmemiş ve Moğollara karşı mücadeleye bir cihad anlamı yükleyerek, bu hanedana mensup Moğol yanlısı olmayan şehzadelerin etrafında toplanmışlardır (Turan:2010, s.624).

Geyhatu'dan sonra Hanlık makamına İslamiyeti kabul edip Müslüman olan Gazan Han gelmiştir. Bu dönemde Anadolu'da Noyanlar arasında maddiyata dayalı çıkar çatışmaları yaşanmıştır. Uzun müddet Anadolu'da kalan Baltu Noyan kudreti arttırıp Gazan Han'a isyan etmesi Sultan Mes'ud'un da sonunu hazırlamıştır. Baltu Noyan bu isyan sonunda yakalanıp öldürülürken, Sultan Mes'ud da Baltu'nun zoruyla onun yanında kaldığı için 1296 yılında tahtından atılıp Hemedan'a sürülmüştür. Onun yerine amcası III. Alaeddin Keykubad 1298'de tahta çıkarılmıştır. Bu isyanlarla

Moğol idaresi zayıflamaya başlarken, Anadolu daha fazla harab olmasına ve halk maddi kayıplar yaşamıştır (Turan:2010, ss.631-633).

III. Alaeddin Keykubad'ın 1302 yılında ölümünden sonra Anadolu Selçuklu Devleti sona ermiştir. Ardından 1304 yılında vefat eden Gazan Han'ın yerine geçen Olcaytu, Beylerbeyi Çoban'ı Türkmenleri itaat altına alması için Anadolu'ya yollamıştır. Çoban Bey Anadolu'ya girdiğinde bütün Türkmen beylerini huzuruna çağırıştır. Fakat ordularına ve karargahlarına güvenen Karamanoğulları bu çağrıya uymamışlardır. Bunun üzerine Çoban Bey Konya'da bulunan Karamanoğulları üzerine bir sefer düzenlemiştir. Şehrin kapılarını kapatan Karamanoğulları mücadeleden çekinmişler ve bir müddet bekledikten sonra Larende istikametine doğru kaçmışlardır. Çoban Bey Konya'yı alarak şehri emniyet altına almış ve şehrin idaresi için yeni tayinler yapmıştır. Çoban Bey, Anadolu'da düzeni sağladıktan sonra geri dönmüştür. Türkmenler, Çoban'ın Anadolu'dan çıkmasıyla karışıklık çıkarmaya devam etmişlerdir. Çoban'ın oğlu Demirtaş'ın faaliyetleri sayesinde Anadolu'da bir süre de olsa sükunet sağlanmıştır. Demirtaş, Anadolu'nun Antalya'ya kadar uzanan kısmını idaresi altına almış, buralarda dirlik ve düzeni sağlamıştır (Turan:2010, ss.653-655; Sümer:1970, s.90).

Olcaytu'nun ölümünden sonra Moğol tahtına oturan Ebu Said Bahadır Han'ın hükümdarlığı zamanında Çoban Bey, İlhanlı Devletinin en önemli şahsiyeti haline gelmiştir. Eyaletleri oğulları arasında taksim ederken Anadolu'ya oğlu Timur-taş'ı vali tayin etmiştir. Moğol istilasının yarattığı buhran ortamında ortaya çıkan adil ve dindar Timur-taş Selçuklu halkı için bir kurtarıcı olmuştur. Selçuklu topraklarını Karaman topraklarına kadar genişletmiştir. Hamidoğullarından Antalya'yı, Eşrefoğullarından Beyşehirli alarak Anadolu'da nizamı sağlamıştır (Turan:2010, s.661; Gül:2005, s.103).

Ancak Timurtaş her fırsatta uçlarda bağımsızlık mücadelesi veren Türkmen Beylerinin varlığını kabul etmeyerek, memleketlerini itaat altına almaya çalışmıştır. Moğollar, Anadolu Selçuklu Sultanları gibi Türkmen Beylerini de Anadolu'daki Moğol hakimiyetini sağlamlaştırmak için itaat altına almak istemişlerdir. Fakat Türkmen Beylerini itaat altına alma hususunda büyük bir dirençle karşılaşmışlardır (Koca:2001, s.831; Çiftçi:2002, s.597).

Timurtaş Anadolu'da gücünün doruğa ulaştığı zamanda Moğollara karşı isyan etmiştir. Bu isyandan sonra Timurtaş Moğol ordularından kaçarak Memlûklere sığınmıştır. Ancak Timurtaş olası bir krize yol açmamak için Moğollara teslim edilmiş ve Moğollar tarafından idam edilmiştir. Timurtaş Moğol yönetimiyle mücadele ederken Türkmen Beyleri Batı Anadolu'nun hemen hemen tüm memleketlerine sahip olmuşlardır. Bilhassa Moğollar tarafından sık sık bozguna uğrayan Karamaoğulları ve Hamidoğulları Timurtaş'ın Anadolu'dan çekilmesiyle sınırlarını genişletmişlerdir (Turan:2010, ss.664-665; Gül:2005, s.104).

Moğol Devleti'nde Ebu Said'in ölümünden sonra başlayan iç mücadele, İlhanlı Devletinin süratle parçalanmasına yol açmıştır (Turan:2010, s.665). Böyle bir ortamın fırsatını kollayan Türkmenlerin faaliyetleri daha da artmıştır. ve Moğol otoritesinin çöküşüyle birlikte sınırlarını genişletmeye başlamıştır. Anadolu'daki Moğol saldırıları sonucu uç bölgelere doğru yerleşen Türkmen kitleler, Moğollar tarafından Selçuklu merkezi otoritesinin zayıflatılmasına rağmen kendi nüfuzlarını gittikçe arttırmışlardır.

Artık Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Anadolu Selçukluları girişimleriyle değil, Selçuklu hudutlarında bağımsız hareket eden Türkmenler vasıtasıyla tamamlanacak bir evreye girmiştir. Türkmenler, Batı sınırında Selçuklu adına gaza faaliyetleri yürütüp sınırlarını genişletmişlerdir. Daha sonra Selçuklu Devleti'nin ve Moğolların zayıfladığı süreçte II. Dönem Beylikleri dediğimiz yeni siyasi oluşumlar olarak ortaya çıkmışlardır. Konumuzun aslını teşkil eden Güneybatı Anadolu'da ortaya çıkan, Menteşe Beyliği ve başkenti Milas'ta bu sürecin bir ürünüdür. Bu oluşum sürecini anlayabilmek için öncelikle uç ve uç dünyasının ele alınması gerekmektedir.

4. Uç Dünyası ve Türkmenler

Uç tabiri; sınır, hudut anlamına gelmektedir. Uç zamanla bir sınır çizgisinden ziyade Anadolu Selçuklu Devletinin otoritesinin zayıfladığı dönemlerde Anadolu Selçuklu Beylikleri için bir yurt anlamı ifade etmeye başlamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu'ya tam olarak hakim olduktan sonra üç bölge uç olarak zikredilmiştir. Bunlardan ilki; Güneyde Kilikya'da Küçük Ermenistan ve Kıbrıs Krallığına karşı emaret-i melik el-sevahil merkezleri olan Alaiyye ve Antalya. İkincisi; Kuzeyde

Trabzon Rum İmparatorluğu hududunda ve Karadeniz kıyılarını temsil eden kuzey ucu. Üçüncüsü; Kastamonu bölgesinden güneyde Makri (Fethiye) körfezine kadar uzanan başlıca merkezleri Kastamonu, Karahisar-ı Devle (Afyon), Kütahya ve Denizli olan sınır, Bizans'a karşı batı ucunu temsil etmiştir (İnalçık:2013, s.49).

1261'den sonra Bizans İmparatorluğu, Anadolu'da Amasra'nın doğusundan başlayarak, Sakarya Nehri'ne paralel olarak güney doğuya doğru inen ve bir yay şeklinde Anadolu'nun güney batı sahillerinden dökülen Dalaman Çayı'na kadar olan hattının batısında kalan tüm topraklar üzerinde hakim olmuştur (Ayönü:2016, s.4). Konumuzu teşkil eden bu Selçuklu-Bizans batı sınırında II. Kılıç Arslan'dan itibaren bir uç kavramı oluşmaya başlamıştır. Anadolu Selçuklularının o dönemdeki muhtemel batı sınırı, Sinop-Kastamonu, Ankara, Alaşehir (Manisa), Kütahya, Afyon, Denizli ve Fethiye Körfezi'ne kadardır. Nitekim 1176'daki Miryakefelon savaşında Manuel'in yenildikten sonra Alaşehir'e kadar kaçmasından anlaşıldığı üzere muhtemelen Selçuklu-Bizans arasında sınır buraya kadar olmalıdır (Niketas Khoniates:1995, s.132). İşte kaynaklara yansıyan bu sınır zamanla uç diye tabir edilen bölge haline gelmiştir.

Selçuklu müelliflerinden İbn Bibi'nin bahislerinde, 1175'te II. Kılıç Arslan tarafından ortadan kaldırılan Danişmendlilerin son güçlü beyi Yağıbasan'ın oğullarını Bizans sınırına yerleştirdiği ve bunları batı sınırına "uç beyi" olarak atadığı ifade ediliyor. Daha sonra Muzafferüddin Mahmud, Sinanüddin Yusuf ve Zahirüddin İyli I. Gıyaseddin Keyhüsrev 'in hizmetine girmiş ve kendilerine uç Türkmenlerinin hudut muhafızlığı görevi verilmiştir. Bu üç kardeşten uç vilayetlerinin önderi, yöneticisi ve komutanı olarak bahseden İbn Bibi, onlar sayesinde hiç zorluk çekmeden etraf ve vilayetlerin emirlerinin I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in itaatine girdiklerinden bahseder (İbn Bibi, II:2014, s.97). Bu bilgi II. Kılıç Arslan'dan itibaren bölgede idari bir yapının oluşmaya başladığını göstermektedir.

Elimizdeki kayıtlardan anladığımız üzere bu bölgenin ilk idarecileri Yağıbasan'ın oğullarından sonra bölgede etkili bir diğer kişi I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kayınpederi Bizans asilzadelerinden Mavrazemos olmuştur. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Denizli, Uluborlu ve Honas dahil uç bölgesine kayınpederi

Mavrazemos'u uç emiri olarak tayin etmiştir (Niketas Khoniates:2004, s.226; Turan:2010, ss.294-303).

Anonim Selçukname'de II. İzzeddin Keykavus döneminde Bizans sınırında yaşanan birtakım karışıklıklardan bahsederken bu karışıklıkları çıkartanların "uç Türkleri" olduğu belirtilmiştir (*Anonim Selçukname*, 1952, s.33). Dolayısıyla kaynaklara yansıyan uç tabiri, Bizans ve Selçuklu batı sınırına atfedilmiş, "uç Türkleri" tabiri ise, bu sınırda yaşayan Türkmenler için söylenmiştir.

XIII. yüzyılın sonlarında meydana gelen Moğol istilasından kaçan Türkmenler Anadolu'ya girmeye başlamıştır. Alaeddin Keykubad döneminde bu Türkmenler Anadolu içlerinde karışıklık çıkarmalarını önlemek amacıyla Bizans sınırına yönlendirilmişlerdir. Alaeddin Keykubad'ın izlediği akılcı politika sayesinde hem Anadolu'nun düzeni korunmuş hem de gelen kitlelerin sınırda gaza faaliyetlerine yönelmeleri sağlanmıştır.

Bizans sınırındaki Türk baskısı daha çok Büyük Menderes Nehri'nin güneyi ile Sakarya Nehri'nin doğusunda yoğunlaşmıştır. Nitekim Merkezden uzak olması ve artan Türk baskısına karşı koyabilecek bir gücün olmaması sebebiyle Büyük Menderes Nehri'nin güney taraflarında Bizans hakimiyeti daha erken çökmüştür (Ayönü:2016, s.4). Selçuklu kaynaklarında Uç diye tabir edilen idari yapı Alaeddin Keykubad döneminden itibaren gittikçe büyüyen, etkinliği artan ve Türkmen yoğunluklu bir bölgeye dönüşmüştür. Bölgedeki Türkmen yoğunluğuna bakıldığında XIII. yüzyıl müelliflerinden İbn Said Mağribi'nin kayıtlarında Antalya'nın kuzeyinde yani Denizli bölgesine kadar uzanan bölgede 200.000 çadır, Kastamonu ucunda 100.000 çadır, Kütahya'da 30.000 çadır Türkmen nüfusunun bulunduğu ifade edilmektedir (Witteck:1999, s.2; İnalçık, II:2010, s.6).

Uç bölgelerine yerleştirilen Türkmenler zamanla gaza faaliyetleriyle kendilerine verilen arazileri genişleterek Anadolu sınırlarının da genişlemesini sağlamışlardır. Uç Türkmenleri daha çok bir boy beyinin liderliği altında savaşçı birlikler olarak faaliyet göstermişlerdir. Türkmen aşiretlerinin başında bulunan aşiret reislerine "Uç Beyi" adı verilmiştir (Emecen:2012, s.38; Şeker:2011, s.98, Koca:2001, s.823). Uçlara Bizans'a karşı hudut muhafızı olarak yerleştirilen ve sonradan birer beylik kurmuş

olan Kastamonu, Gerriyan, Eşrefoğulları, Hamitoğulları ve diğler beyliklere bulundukları bölgelerin ikta olarak verildiğı bilinmektedir (Emecen:2012, ss.38-39).

1260'larda IV. Kılıç Arslan dönemine gelindiğinde bölgenin tam bir idari birim olduğunu devrin kaynağı Aksarayı'nın IV. Kılıç Arslan'ın Emâret-i Vilâyeti uç denilen Batı Anadolu'yu Sahib Fahrûddin Ali'nin oğulları Tacûddin Hüseyin ve Nusretûddin'e bıraktığından ve onlara hassa olarak Kütahya, Sandıklı, Beyşehir ve Akşehir verdiği bilgisinden anlaşılmaktadır (Aksarayı:2000, s.56; Uzunçarşılı:1988, s.119).

Selçuklu Anadolu'sunun idari taksimatı hakkında bilgi veren Aksarayı, İbn Bibi ve onun ilaveli tercümesi olan XV. Yüzyıla ait Yazıcıoğlu'nun eserlerinde, vilayet terimi hem bölge hem de idari birimi yansıtmak amacıyla kullanılmış, uç da yine vilayet terimi ile birlikte anılmıştır. Subaşılık ise aynı zamanda "ıkta" yahud "tımâr" sistemi çerçevesinde bir idari ana birim olarak zikredilmiştir, bunun alt birimleri yine "vilayet" kelimesi ile kaydedilmiştir (Emecen:1996, s.83). Menâkıbü'l Ârifin'de Aydın ve Menteşe'yi Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi ile birlikte ziyaret eden Eflakî bu memleketlerden "vilayet" diye bahsetmektedir (Eflaki:2006, ss.630-631).

Öte yandan Moğol istilas sonucu Türkistan, İran ve Azerbaycan'dan kaçan pek çok din adamı şeyh ve Türkmen babası uçlarda kendilerine yeni topraklar edinmiş ve İslam kültürünü ve gaza mefkuresini yaymışlardır. Bizans sınırında yaşanan çatışmalarda gaza Türkmen beyleri ve dervişler arasında hem motivasyon kaynağı hem de meşruiyet unsuru olarak kullanılmıştır. Bu bölge zamanla Bizans'a karşı yapılan gaza faaliyetlerinin merkezi haline gelmiş ve burada gazi beylikler ortaya çıkmıştır (Kafadar:1996, s.472; Özcan:1996, s.444).

Gaza faaliyetini yaygınlaştıran ve gazi beyliklerini destekleyen dervişler, dış görünüşleri ve yarı göçebe yaşayış tarzlarıyla ekonomik olarak ezilen Türkmenler arasında taraf bulmakta zorluk çekmemişlerdir. Bu dervişler siyasi açıdan da beylikler üzerinde oldukça etkili bir rol oynamışlardır. Bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Batı Anadolu Beylikleri, siyasi güçlerinin temellerini çoğunlukla halk üzerinde büyük etkisi olan dervişlerden aldıkları desteklere dayandırmışlardır. Halk güvendiğı din büyüklerine müttefik olan beylere, daha fazla sadakat göstermiştir (Barkan:2002, ss.248-249).

Nitekim devrin bu konudaki kaynaklarından biri olan *Menâkıbü'l Ârifin*'de Batı Anadolu'daki dervişlerle beyler arasındaki ilişkinin boyutunu gösteren pek çok kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlardan bölgede gaza ideolojisinin şekillenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ulu Arif Çelebi'yle Birgi'ye gelişlerinde Alişiroğlu'nun subaşlarından Aydınoğlu Mehmed Bey'in bu yöreleri yeniden fethetmiş olduğunu belirttikten sonra, Ulu Ârif Çelebi'nin Mehmet Bey'e vilayetinin çok genişleyeceği müjdesini ve evladının “gazi” olacağını söylediğinden bahseder. Yine Eflaki'ye göre Sultan Veled Türk ve Moğol emirleri arasında Aydınoğlu Mehmet'ten bahsederken onu överek, ondan “sultanû'l-guzat” diye bahsetmiştir (Eflaki:2006, s.689; Özcan:1996, s.444). Bu eserdeki “sultanû'l guzat”, “gazi gibi tabirlerin kullanılması beylikler döneminde gazanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Beylikler dönemi eserlerine bakıldığında özellikle konumuz olan Menteşe Beyliği kitabelerinde beyliklerin “gazi” ve “çelebi” ünvanlarını kullandıkları görülmektedir (Ahmed Tevhid:1912, s.1147).

Uç bölgesinin Anadolu tarafında bunlar olurken sınırın diğer bir tarafı olan Bizans topraklarında başka bir idari yapının oluşturulduğu görülmektedir. Bizans hudutlarında Türkmenlerle aynı amaçla yerleştirilmiş, Bizans sınır savunucuları olan Akritai'ler bulunmaktadır. Bu sınır muhafızları güneydeki dağ sıralarından başlayarak, bugünkü Bursa, Kocaeli, Sakarya, Bilecik, İzmit, Düzce, Yalova, Bolu, Kastamonu, Bartın ve Zonguldak illerini kapsayan Bitinya bölgesine kadar uzanan sınır karakollarına yerleştirilmişlerdir (Witte:1999, s.10; Lindner:2000, s.37).

Akritailerin dışında asker köylülerden oluşan Stratioten'ler de sınır savunmasında görev almışlardır. Stratiotlar nadir savaşa çağrıldıkları halde Akritailer daima savaş hizmetinde bulunmuşlar ve bu sebeple daha imtiyazlı bir mevkiye sahip olmuşlardır. Stratiotlar tamamıyla süvari oldukları halde Akritiler yaya savaşıyan dağ alayları olarak hareket etmişlerdir. Stratiotlar istedikleri savaş sahalarına girebilirken, Akritailer daima sadece kendilerinin müdafasıyla görevli oldukları alanlarda savaşmışlardır. XIII. asırda Türklerin ilerlemesiyle imparatorluğun Anadolu topraklarından bulunan halk geri çekilmeye başlayınca bir çok Stratiot da Akritai olmuştur (Witte:1999, s.10).

Bu Bizans sınır savunucuları ile Uç Türkmenleri sık sık karşı karşıya gelmek suretiyle mücadele etmişlerdir. Bu süreçte Bizans İmparatorluğu'nun 1261'de Latinlerin elinden Konstantinopolis'i geri alıp tekrar başkentlerine dönüşlerinden ve burayı kendilerine merkez yapmalarının ardından Batı Anadolu bölgesindeki Türkmenlerin akınları sahillere kadar yoğunlaşarak uzandığı görülmektedir (Nicol:1999, ss.88-89; Ostrogorsky:1999, s.453; Taeschner:1990, s.285). Zira bunda Bizans'ın dikkatini Anadolu yerine Balkanlardaki topraklarına yoğunlaştırmasının da etkisi bulunmaktadır. Nitekim Bizans topraklarının kaybedilme nedeni İznik'te oturan ve olayların yakın görgü tanığı Bizanslı tarihçi Pachymeres'e göre; *"sınırlardaki adamların güçsüzlüğü ve ekonomik sıkıntılardır. Bizanslılar gerekli düzenlemeyi yapmadıkları için her gün geri çekilerek sınırlarını Türkmenlere bırakmak zorunda kalmışlardır"* (Pachymeres:2009, s.29). Bizans'ın Anadolu'nun batısındaki otoriteyi sağlayamaması ile ortaya çıkan boşluk bu bölgelere doğru ilerleyen Türklerin yerleşimini kolaylaştırmıştır.

Öte yandan 1243'te Köseadağ Savaşı'nda Moğolların galip gelmesiyle, Selçuklu Devleti Moğol tahakkümüne girmiştir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1246'da ölümü sonrasında başlayan taht kavgaları Moğolların Anadolu içlerine müdahale etmesine sebep olmuştur. Gittikçe artan Moğol baskısıyla Selçuklu merkezi otoritesini zayıflatmış ve Uç Türkmenler kendilerini yeni bir siyasi sürecin içinde bulmuşlardır. Artık Uç'ta ne Selçuklu Devleti'nin atadığı idarecilerin ne de Bizans'ın bir ağırlı kalmamıştır. Buradaki gazi Türkmen Beylikleri kendi bölgelerinde bağımsız beyliklerini kurmaya başlamışlardır. İşte konumuz olan Menteşe Beyliği de bu sürecin içinden çıkan ilk Türkmen Beyliğidir. Menteşe Beyliği'ni ilk yapan özelliği ise Selçuklu-Moğol idaresinden oldukça uzakta bir konuma sahip olmasıdır. Bu avantajlı konumu sayesinde Menteşe Beyliği, diğer beyliklerden daha erken siyasi bir yapıya bürünmüştür.

5. Muğla ve Yöresinin Fethi ve Menteşe Beyliğinin Kuruluşu

Yukarıda ifade edildiği üzere 1261 yılında Bizans İmparatorluğu Konstantinopolis'teki Latin egemenliğine son verip başkentlerini İznik'ten Konstantinopolis'e taşımalarından sonra, Türkmenler Bizans'ın Batı Anadolu'da

savunmasız bıraktığı topraklara akınlarını arttırmışlardır (Pachymeres:2009, ss.29-30; Wittek:1999, ss.24-25; Nicol:1999, ss.85-93).

Konstantinapolis'te yeni yönetim kuvvetinin büyük bir bölümünü batıdaki mücadelelere harcayarak Anadolu'daki toprakları ihmal etmiştir. Daha önce bahsettiğimiz akritailerin de batıdaki mücadelelere sevk edilmesi ve onların yerine getirilen ücretli askerlerin maaşlarının zamanında ödenmemesi üzerine görev yerlerini bırakmaları sonucunda bölge savunmasız kalmıştır (Ayönü:2014: s.272).

Bizans'ın yanlış politikalar neticesinde Anadolu'nun batısındaki otoriteyi sağlayamaması, bu bölgelere Türkmenlerin yerleşimi kolaylaştırmıştır. Bu otorite boşluğundan yararlanan Türkmenler 1261 yılından sonra fethettikleri yerlerde yerlerde kendi bağımsız beyliklerini kurarak, Anadolu'nun Türkleşmesinin son evresi, yani II. Beylikler Dönemi'ni şekillendirmeye başlamışlardır. Türkmenler, 1300 yılı civarında hemen hemen bütün Bizans topraklarına sahip olmuşlardır (Ostrogorsky:1999, ss.453-454; Taeschner:1990, s.285). Bu evrenin konumuzu da olan Güneybatı Anadolu'ya yansıyan boyutuna baktığımızda bu beylikler ve yerleşim yerleri, kuzeybatı Anadolu'dan güneybatı Anadolu'ya doğru şöyle olmuştur; Kastamonu ve Sinop'ta Candaroğulları, Söğüt ve Domaniç çevresinde Osmanoğulları, Kütahya ve Simav'da Germiyanogulları, Konya ve Karaman çevresinde Karamanoğulları, Beyşehir ve çevresinde Eşrefogulları, Manisa ve çevresinde Saruhanoğulları, Isparta ve çevresinde Hamidoğulları, Aydın ve çevresinde Aydınoğulları, Muğla ve çevresinde Menteşeoğulları kurulmuştur (Merçil:1991, ss.138-139). Bunlar içerisinde tez konumuz olan Milas'a hakim olan Menteşe Beyliği, beyliğe adına veren Menteşe Bey tarafından kurulmuştur.

Menteşe Bey'in adı ilk kez devrin İznikli tarihçilerinden Pachymeres'in 1255-1308 yılları arasında Anadolu'da meydana gelen olayları anlattığı *Singraphikon Historikon* adlı eserinde geçmektedir. Bu kaynak, Menteşe Bey'in Batı Anadolu'da hangi tarihlerde faaliyet yürüttüğü konusunda da bize önemli bilgiler vermektedir. Bu kayda göre 1282 yılında Tralles (Aydın) kuşatmasını anlattığı kayıtlarda Salpakis Mantachias ve adamlarının şehri kuşattığını ifade edilmektedir.²⁸ Aynı müellif bize Türklerin daha önce de Nyssa'yı da (Aydın-Sultanhisar) ele geçirdiklerinden

²⁸ P. Wittek, Salpakis'in Türkçe Sahil Beyi anlamına gelen bir ünvan olduğunu ileri sürer. P. Wittek, *a.g.e.*, s.29.

bahsetmektedir (Pachymeres:2009, ss.59-60). Daha sonra Menteşe adına ikinci kez, dönemin önemli diplomatlarından Venedikli Marino Sanudo d. A.e'nin 1330'da telif ettiği *Istoria del Regno di Romania* adlı eserde rastlanılmaktadır. Menderes bölgesinin Türk hakimiyetine girişinden bahsederken burayı ele geçiren komutanın adının, "Turquenodomar Mandachia" olduğunu belirtmiştir (Çavuşdere:2004, s.299; Hopwood:2009, ss.129-130).

Türk kaynaklarına baktığımızda ise Menteşe adına ilk kez 1353 yılında telif edilen *Anonim Selçukname* adlı eserde rastlanılmaktadır. Bu eserde direk Menteşe Bey isim olarak geçmese de onun etrafında toplanan Türkmenler "Menteşe Türkmenleri" adıyla anılmıştır. Bu eserde 1277'de Karamanoğullarının Konya'yı işgali sırasında Menteşe Türkmenleri'nin Karamanoğullarına yardım ettiğine dair kayıtlar mevcuttur (*Anonim Selçukname*, 1952, s.39). Yine aynı hadiseden bahseden 1360 yılında telif edilmiş devrin diğer bir kaynağı Şikari'nin *Karamanname* adlı eserinde de Menteşe Bey adına yer verilmiştir. Şikari, Karamanoğlu Mehmet Bey 'in Balat ve Çine'yi Cimri vakasındaki yardımı sonrası Menteşe Bey'e verdiğini söylemektedir.²⁹ Bu iki yerli kaynak, Menteşe Bey'in kendi emrindeki Türkmenlerinin başında, Karamanoğlu Mehmet Bey'in bu mücadelesinin içinde yer aldığını göstermektedir. Böylece Menteşe Bey'in adını geçtiği en eski tarihli yazılmış olan Pachymeres'in verdiği bilgiden önce de Menteşe Bey'in Güneybatı Anadolu'da faaliyet yürüttüğü anlaşılmaktadır.

Öte yandan bazı araştırmalarda Türkmenlerin bugünkü Muğla yöresini 1269 yılına doğru kontrolleri altına aldıkları, Strobilos (Aspat), Stadia (Datça) ve Trachia (Tarahya,Marmaris-Bozburun)³⁰ limanlarının ele geçirdiği ileri sürülmektedir (Witteck:1999, ss.25-26; Nicol:1999, s.20; İnalçık:2005, s.20; Bakırer:2006, s.13;

²⁹Şikari, s.129: Şikari'nin eserinde kronolojik bir sıra olmayışı, verdiği şahıs ve yer isimlerinin karmaşık olması, eserde yer alan bilgilerin bir çoğunun başka kaynaklarla örtüşmemesi gibi sebeplerle araştırmacılar tarafından güvenilir bulunmasa da eserde dönemin olaylarını aydınlatır nitelikteki bilgiler de mevcuttur. Şikari'nin eserinde Menteşe Beyliğinin önceki tarihine ilişkin pek çok bilgi bulunmasına rağmen, çalışmamızda zaman zaman diğer kaynakların verdiği bilgileri teyit eder oranda Şikari'nin eserine de müracaat edilmiştir.

³⁰ Burada geçen Trachia'nın konum olarak bugünkü Marmaris-Bozburun olmalıdır. Eski adıyla Tarahya 1830 tarihli nüfus defterinde geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bknz: Mübahat Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, Ankara 2010, s.6; Zekai Mete, XV. ve XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarım Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul 2004, s.22.

Kahraman:2010, s.86). Bu faaliyetlerin bölgede aktif olan Menteşe Bey tarafından gerçekleştirilmesi kuvvetle muhtemeldir.

Nitekim Pachymeres, 1278 yılında İmparator VIII. Mikhael oğlu Andronikos'un komuta ettiği orduyu göndermeden önce Menderes vadisi, Karya ve Antiochia'nın çoktan Menteşeoğullarının eline geçtiğini söylemektedir (Wittek:1999, s.26). Tez konumuz olan Milas'ın da bu süreçte beyliğin eline geçtiği düşünülse de elimizde buna dair herhangi bir bilgi yoktur. Ancak Menteşe Bey'in türbesinin Fethiye'de bulunduğu ilişkin elimizdeki yegane vakıf kaydına dayanarak, Beyliğin ilk merkezinin Fethiye olduğunu ve Güneybatı Anadolu'nun fethinin de Fethiye üzerinden gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz (Yiğit:2009, s.101; Karaca:2014, s.15). Nitekim 1271'den itibaren Eğriboz Mekri arasında yapılan ticarete yönelik mevcut veriler Menteşe Bey ve Menteşe Beyliği'nin 1260'ların sonlarına doğru Mekri limanındaki ticarete hakim olduğunu göstermektedir (Zacharidou:1983, ss.3-4). Menteşe Bey'in 1269'da Strobilos (Aspat), Stadia (Datça) ve Trachia'da (Tarahya,Marmaris-Bozburun), 1278'de Menderes havzasında ve daha sonra 1282'de Tralles'e (Aydın) kadar olan bölgede siyasi faaliyetler yürüttüğü bilinmektedir (Pachymeres:2009, s.59; Şikari:2005, s.129; Wittek:1999, ss.25-26, s.46).

P. Wittek, Menteşeoğullarının Güneybatı Anadolu yöresindeki limanları denizden fethettiğini ileri sürmektedir (aktaran Wittek:1999, s.26; Nicol:1999, s.92; Uzunçarşılı:2011, s.70). Menteşe Bey'in şeceresinde ve kaynaklarda yer alan Emir'ül Sevahil yani Sahil Beyi unvanını dikkate alan diğer çalışmalarda fetihlerin deniz yoluyla gerçekleştiği bilgisini destekler niteliktedir. Ancak son dönemlerde yapılan bir çalışma Menteşe Bey'in bölgeye deniz tarafından geldiği görüşüne itiraz ederek, Sakarya Nehri'nin doğusundan geldiğini ileri sürmektedir (Turgut:2017, s.30).

Buna göre, Menteşeoğlu Ahmed Gazi'nin mezar taşında okunaksız bir şekilde yazan araştırmacılar tarafından Kuri/Kara Bey şeklinde okunan Menteşe Bey'in babasının adı, Kır Bey/Kır Han (Kayır Han) şeklinde okunmuş, Menteşe Bey'in kökleri de aynı adı taşıyan ve 1230'da Yassıçemen savaşından sonra Alaeddin Keykubad'a sığınan Harzemşahlara mensup emirlerden Kırhan/Kayır Han'a dayandırılmıştır. Yassıçemen Savaşı sonrasında Alaeddin Keykubad'ın Harzemşahlı emirleri Selçuklu emirlerinden daha mühim görevlere getirdiği bilinmektedir. Menteşe Bey'in ünvanı olduğu ileri

sürülen Salpakis kelimesi ise P. Wittek tarafından "Sahil Beyi" anlamında kullanılırken, bu çalışmada ise Kır Bey'in diğer oğullarından olan, Menteşe Bey'in kardeşi Süleyman Bey'in adı olduğu ileri sürülmektedir. Menteşe Bey ve kardeşi Süleyman Bey'in Bolu'daki Viranşehir'e bağlı Kırdivanı'nda Turbeyioğlu Umur Fakih'e yaptıkları vakıf kaydında baba adlarının da Kır Bey şeklinde geçmiş olması bu ihtimale dayandırılmıştır (Turgut:2017, s.27).

Kır Bey'in; Giresun, Çankırı, Bolu, Uşak, Denizli ve Antalya gibi Anadolu'nun birçok yerinde gerek Kır, gerekse Kayır şeklinde anılan bazı köy ve divanlara isminin verilmesinden, Anadolu'nun uç bölgelerinin Türkleşmesinde çok önemli bir isim olarak öne çıktığı söylenmektedir. Bu şehirler üzerinden çizilecek hat ile, Menteşeoğullarının Karya bölgesine geliş güzergahlarının belirlenebileceği ileri sürülmüştür (Turgut:2017, s.46).

Yukarıda anlatılan bilgileri esas alacak olursak, belki de Bolu yöresinde bulunan Menteşeoğulları, Selçuklu Sultanları tarafından önce Fethiye merkez olmak üzere Güneybatı Anadolu'ya yönlendirilerek burada gaza faaliyetleri yürütmeleri sağlanmış olabilir. Ama bunlar henüz kesinleşmemiş varsayımdır. Menteşe Beyliği'nin bu dönemi oldukça karmaşık bir yapı gösterdiğinden aydınlatılamamıştır.

Menteşe Beyliği'nin yukarıda bahsedildiği gibi bölgeye karadan mı yoksa Finike ve Mekri (Fethiye) taraflarından denizden gelerek kuzeye doğru yayılıp, karadan gelen Türk kuvvetleriyle birleşerek Muğla ve yöresini ele geçirdiği tam olarak bilinmemektedir (Uzunçarşılı:1979, s.727).

Öte yandan Menteşe Bey'in yönetiminde beyliğin bağımsız mı yoksa Selçuklulara bağlı mı olduğuna dair elimizde net bir kaynak bulunmamaktadır. Aynı dönemlerde Selçuklu idari taksimatı hakkında bilgi veren Aksariyi, Melikü's-sevahil yani sahil vilayetlerinin vali ve kumandanlığı ünlü bir emir olan Bahaeddin adından birine verildiğinden bahsetmektedir (Aksarayı:2000, s.56). Bu kişi, tarihlerin yakın olmasından sebebiyle, Bizans kaynaklarının Salpakis Mantachia dedikleri Menteşe Beyliği'nin kurucusu Menteşe Bey'in babası ile karıştırılmamalıdır. 1277'de meydana gelen Cimri vakasında Selçuklu'ya bağlı Melik-es-sevahil Bahaeddin'in Karamanoğulları tarafından bu tarihlerde öldürüldüğü, ayrıca Menteşe Beyliğinin bu mücadelede Karamanoğullarının yanında yer aldığı bilinmektedir (Şikari:2005,

s.129; Aksarayı:2000, s.95; Wittek:1999, ss.49-51). Nitekim daha sonraki dönemlerde Menteşeoğlu Ahmed Gazi'nin mezar taşında Menteşe Bey'in babasının adı Elbistan diye geçmektedir (Uzunçarşılı:2011, s.71).

Yine Şikari'nin Karamannamesi'nde Menteşe adıyla pek çok Bey ismi geçmekteyse de buradaki bilgiler şimdiye kadar bizim konumuz olan Menteşe Bey ile ilgili kaynaklara yansıyan bilgilerle örtüşmemektedir. Muhtemelen bu dönemlerde Menteşe bir aile ismi olarak kullanılmış olmalıdır.

Oldukça karmaşık görünen Karamanname'deki hadiseler değerlendirildiğinde, Menteşeoğullarının Sivas yöresinde iken çıkan anlaşmazlıklar sebebiyle Muğla yöresine geldiklerini ve Karamanoğullarının vassalı olarak hüküm sürdüğü izlenimini doğurmaktadır (Şikari:2005, s.109; Wittek:1999, ss.48-49). Gerek Pachymeres gerekse konunun uzmanlarından P. Wittek, Menteşe Bey'i daha çok liman kentleri ve denizlere yönelik mücadeleleriyle ilişkilendirirken, Şikari ise Beyliğin denizlerle olan ilişkilerine dair herhangi bir bilgi vermemektedir.

Kaynaklar Menteşe Beyliği ve oluşum süreci ile ilgili çeşitli bilgiler içermekteyse de bu bilgiler ne Menteşe Bey'in tarihi kişiliğini tam olarak ortaya koyabilmekte ne de beyliğin kuruluş süreci hakkında kesin bilgi vermektedir. Menteşe Bey'in ölüm tarihi bile net olarak bilinmemektedir. Elimizde onunla ilgili bir kaç kayıttan başka hiç bir bilgi yoktur.

Menteşe Bey ile ilgili tüm bu tartışmaları bir kenara bıraktığımızda elimizdeki verilere dayanarak söyleyebileceğimiz bilinen gerçek, beyliğin Menteşe Bey liderliğinde Muğla yöresinde bir siyasi teşekkül tesis etmesidir. Bu yeni siyasi teşekkülün civardaki siyasi güçlerle hem ticari hem de siyasi ilişkiler kurduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Menteşe Beyliği kurulduğu bölgede hakimiyetini arttırdıktan sonra ticari çıkarları için Venedikliler Menteşe Bey'i tanıdı ve Menteşe topraklarında kendilerine ticari sahalar açmak için Menteşe Bey ile ilişkiler kurmaya başlamıştır. Nitekim, 1271 ve 1278 yılları arasında Eğriboz'dan Mekri limanına gelen tüccarların önemli ticari faaliyetlerde bulunduğu ve hatta geri dönüş yolunda Bizanslı korsan gemileri tarafından saldırıya uğramalarına rağmen sıkça Selçuklulardan sonra Menteşe topraklarına dahil olan Mekri limanına gelip burada

ticari faaliyetler yürüttükleri bilinmektedir (Zacharidou:1983, ss.3-4; Şerafettin Turan (2000), s.202).

Menteşe Bey'in adı, son olarak 1282 Aydın (Tralles) kuşatmasında geçmektedir. Pachymeres, Tralles'in Mentese Bey ve adamları tarafından kuşatıldığından bahsetmektedir. Bu kuşatmadan sonra vuku bulan olaylarda, Mentese Bey'in adına bir daha rastlanılmamaktadır. Kesin olmamakla beraber onun 1282'den sonra vefat ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim Mentese Bey'in oğlu Mesud Bey'in 1291 yılında Milas'ta darp edilmiş parasının bulunması Mentese Bey'in bu tarihte ölmüş olduğu ve yerine oğlunun beyliğe hakim olduğunu göstermektedir. Öte yandan 1294 yılında Bizans İmparatoru II. Andronikos Menderes vadisinde yaşayan Mentese Türkmenlerinin? tehditlerine karşı bölgeye Aleksios Philanthropones önderliğinde bir ordu göndermiş ve Pachymeres'in nakline göre Philanthropones görevini yerine getirmenin yanı sıra "Menteşe Bey'in dul karısını da göldeki bir kalede kuşatma altına almıştır"³¹ (Witte:1999, s.40; aktaran Hopwood:2009, s.130). Bu da bize "dul karısı" ibaresinden yola çıkarak, Mentese Bey'in bu tarihte artık hayatta olmadığını kesin olarak ortaya koymaktadır.

6. Mentese Beyliği Hakimiyetinde Milas ve Yöresinde Gerçekleşen Hadiseler

Menteşe Bey'in yukarıda ifade edilen kesin tarihini bilemediğimiz ölümünden sonra, daha sonraki olaylarda kaynaklarda adı geçen Mesud Bey'in yönetimi ele aldığı anlaşılmaktadır³² (Uzunçarşılı:1979, s.725; Merçil:2004, s.152).

Mesud Bey döneminde beyliğin merkezinin Milas olduğu görülmektedir. (Witte:1999, s.60) Yapılan fetih hareketleri için merkezi konumu nedeniyle kolaylık

³¹ Bu hadise İ. Hakkı Uzunçarşılı tarafından Fethiye yöresinde gerçekleşmiş gibi anlatılmışsa da olayların akışına baktığımızda Menderes vadisi civarında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.71.

³² Ayrıca çeşitli kaynaklarda Mentese Bey'in Karaman adında başka bir oğlu daha olduğu geçmekteyse de bunun tarihi kişiliği muğlaktır. Öte yandan Pachymeres'in eserinde "Karamanos Mantachias" şeklinde geçen, 1412'de tamamlanan Kalkaşandi'nin eserinde ise "Emir Zervan İbn Karaman İbn Mentese" şeklinde geçen kişinin Mentese Bey'in oğlu olduğu ve Mentese Bey'in ölümünden sonra Finike'de hüküm sürmeye başladığı ileri sürülmektedir. Ancak kaynaklardaki bilgilerden iki kardeşin beyliği müşterek yönetip yönetmediği tam olarak anlaşılmamaktadır. Karaman'ın ölümünden sonra, Doğuda Finike etrafında aileden ayrılarak Karaman'ın oğlu Zervan yönetiminde bağımsız bir beyliğin meydana geldiği ve Hamidoğulları'nın idaresine geçtiğine kaynaklara yansımaktadır: El Ömeri'den naklen: P. Witte, *a.g.e.*, s.53; El-Ömeri, *Mesalikü'l-Ebsar'dan* naklen: Ahsen Batur, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, İstanbul 2014, s.146.

sağlayan Milas uzun yıllar beyliğe başkentlik yapmıştır. Mesud Bey döneminde yapılan fetihler Anadolu Selçuklu Devleti adına yapılmıştır. Bunu Mesud Bey'in 1291 yılında Milas'ta Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mesud adına kesilmiş gümüş sikkesinden yola çıkarak söyleyebiliriz (aktaran Wittek:1999, s.47; Uzunçarşılı:2011, s.72).

Mesud Bey döneminde karşımıza çıkan ilk hadise, Moğolların Menteşe topraklarını işgal etmesidir. Argun Han'ın 1291 yılında ölümü üzerine Hanlık makamına geçen Abaka Han'ın oğlu, Geyhatu'nun kendi yönetiminde olan Anadolu topraklarından, ülkesindeki karışıklıklar nedeniyle ayrılması, burada bir otorite boşluğu yaratmış, bu otorite boşluğundan istifade etmek isteyen Türkmenler, Moğollara ve onlara tâbi olan Selçuklu sultanı II. Mesud'a karşı mücadeleye girişmişlerdir. Bunun üzerine Geyhatu, II. Mesud'a yardım için bir ordu göndermiş ancak bu ordu bozguna uğrayınca, yeni bir orduyla Konya'ya gelen Geyhatu bu isyanı bastırmış, Ereğli ve Larende yörelerini yağmalamıştır (*Anonim Selçukname*, 1952, ss.47-49; Aksarayı:2000, ss.138-143). Karaman ve Eşref oğullarının hüküm sürdükleri bölgeden yedi bin tutsak almış, buradan Denizli ve Menteşe Türkmenlerinin bulunduğu Muğla yöresine kadar gelmiş, dehşet verici kıyım ve yağmalar yapmıştır (Wittek:1999, s.48; Turan:2010, ss.620-621; Sümer:1970, ss.62-63). Bunun dışında maalesef elimizde herhangi bir bilgi olmamakla birlikte muhtemelen bu hadise Mesud Bey döneminin en önemli hadisesidir.

Geyhatu'nun Anadolu'dan çıkışından sonra Mesud Bey hakimiyetinde Menteşe Türkmenleri Menderes yöresinde faaliyetlerine devam ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim 1294'te Bizans İmparatoru II. Andronikos Menderes vadisinde yaşayan Menteşe Türkmenlere karşı bölgeye Aleksios Philanthropones önderliğinde bir ordu gönderdiğinden yukarıda bahsetmiştik. Aleksios Philanthropones komutasındaki ordu Türkmenlere karşı başarılı olmuştur. Ancak Aleksios'un burada bağımsızlığını ilan etmesi üzerine yakalanıp cezalandırılmıştır (Çavuşdere:2004, s.298). Aleksios'un bölgedeki etkinliği sona erince Türkmen akınları devam etmiş olmalıdır. Nitekim sonraki dönemlerde Bizans birkaç kez daha Türkleri durdurmak için ordu göndermiştir.

Mesud Bey dönemine en önemli siyasi girişim Rodos seferidir. Bizans yönetimi, 1284'te Ege denizi limanlarındaki donanmasının masraflarını karşılamayınca, donanmayı kaldırmak zorunda kalmış, işsiz kalan gemicilerden bir kısmı korsanlığa başlamıştır. Türk beyleri bu yerli Bizans korsanlarına istihdam, geçim ve ekonomik faaliyetler sağlamıştır (Witteck:1999, s.44; İnalçık:2013, s.12; Ayönü:2016, s.5). Muhtemelen işsiz kalan Bizans gemicilerinden bir kısmı geçimini sağlamak için, Menteşe Beyliği hizmetine girmiştir. Bölge coğrafyasına hakim olan bu denizcilerin Menteşe donanmasının güçlenmesinde etkisi büyüktür. Nitekim Menteşe donanmasının bu tarihlerden sonra Ege adalarında sık sık faaliyet yürüttükleri görülmektedir. Mesud Bey döneminde Menteşe Beyliği, denizlerde güçlü donanmaya sahip, kuvvetli bir beylik durumuna gelmiştir. Nitekim 1300'lerde Bizans İmparatorluğunun Cenevizli amiraline tabi olan Ege'nin en büyük ve stratejik adalarından biri olan Rodos'a bir sefer düzenlenmiş, adanın bir bölümü ele geçirilmiştir (Heyd:2000, s.509; Zachariadou:1983, s.10; Şerafeddin Turan (2000), s.203; Erol:2004, s.69; Carr:2016, s.60). Bu sefer Mesud Bey'in döneminde Menteşe Beyliği'nin Akdeniz'deki en büyük başarısıdır.

Öte yandan Türklerin ilerleyişini durduramayan Bizans İmparatoru II. Andronikos'a (1282-1338) bu sefer, Katalan Büyük Birliği'nin lideri tarafından Türklere karşı kendisine yardım etme ve ücreti karşılığında Bizans ordusu hizmetine girme teklifi gelmiştir. Bizans bu teklifi kabul etmiş ve 1303 yılında Katalan birliği Konstantinapolis'e gelmiştir. Katalan Bölüğü, Batı Anadolu'da kurulmakta olan Türkmen Beyliklerinin tamamına karşı harekete geçmiş ve beylikleri mağlub etmiştir. Nitekim Katalanların bölgede yürüttükleri faaliyetler Menteşeoğullarının Güneybatı Anadolu'daki bazı noktaların Menteşe Beyliği eline geçme sürecini yavaşlatmışlardır (Witteck:1999, ss.42-43; Ersan:2005, s.77; Hopwood:2009, ss.132-133; Öden:1994, ss.126-129).

Bütün bu dönemde bir başka tarihi kişilik olan ve aynı sürecin içinde bulunan Menteşe Bey'in damadı olduğu da öne sürülen Sasa Bey ortaya çıkmıştır (Enveri:1929, s.21; Pachymeres:2009, ss.100-101). Sasa Bey Menteşe Bey'in ölümünden sonra Menteşe Bey'den ayrılarak faaliyetlerine devam etmiş, Katalanlar Anadolu'dan çekilir çekilmez Aydın yöresini ele geçirmiştir. Sasa Bey, 1308'de önce Tire'yi daha sonra Efes'i zapt etmiştir (Enveri:1929, ss.21-22; Pachymeres:2009,

s.100-101; Akın:1968, ss.19-20; Ayönü:2016, s.11). Bu önemli fetih hareketlerinin yanı sıra, Germiyanogulları subaşı Mehmet Bey'i ve kardeşlerini Aydın yöresine davet etmiştir (Şeker:2006, s.217; Akın:1968, s.21). Böylece Güneybatı Anadolu Bölgesinin Türkleşmesi için büyük bir adım atmıştır. Ancak çok geçmeden hem Sasa Bey hem de Germiyanoglu subaşı Mehmet Bey ters düşmüş ve girişilen mücadele sonrasında Sasa Bey mağlub olmuştur. Germiyanoglu subaşı Mehmed Bey'in Sasa Bey'i ortadan kaldırdıktan sonra yaklaşık olarak 1307-1308 yılı dolaylarında Aydın yöresine hakim olduğu görülmektedir (Akın:1968, s.25; Keçiş:2003). Ancak Düsturnamede 1310 yılında Frenklere karşı Sasa Bey ve Mehmet Bey'in birlikte mücadele ettiğinden bahsedilmektedir. Buradan yola çıkarak Sasa Bey'in 1310'dan sonra vefat etmiş olabileceği söylenebilir.³³ Bu mücadelede Menteşeoğlu Mesud Bey'in Sasa Bey'e yardım etmemesi, Sasa Bey'in kendi adına faaliyet yürüttüğü ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Menteşe Beyliği'nin Katalanların akınlarıyla meşgul olduğu süreçte, Mesud Bey döneminin en önemli askeri başarısı olan 1300 yılında ele geçirilen Rodos Adası 1310 yılında Hospitallier (San Giovanni) Şövalyelerinin eline geçmiştir.³⁴ Mesud Bey Memlûklüler tarafından Akka'dan uzaklaştırılan (1291), kendilerine uygun bir yurt arayan Şövalyelere karşı başarılı olamamıştır. Hospitallier Tarikatının Şövalyelerinin Rodos'a yerleşmesiyle karşısında güçlü bir rakip bulan Mesud Bey ile Şövalyeler tarafından ticaret gemilerine yapılan müdahalelerden rahatsız olan Cenevizliler ittifak yapmak istemiştir. Ancak Papa'nın Müslümanlarla yapılan ittifakları yasaklaması sebebiyle bu ittifak neticeye ulaşamamıştır (Witte:1999, s.57; Emecen:2001, s.216).

Mesud Bey ile ilgili kaynaklara yansıyan son kayıt, Mevlana'nın torunu Sultan Veled'in oğlu Ulu Arif Çelebi'nin Milas'ı ziyaretidir. Mesud Bey'in Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşması'nda önemli bir tesiri olan Mevleviler'le iyi ilişkiler içinde olduğu anlaşılmaktadır. Yaklaşık 1312-1319 yılları Ulu Arif Çelebi ve

³³ *Düsturname-i Enveri*, s.22; Sasa Bey'in ölümüyle ilgili bir diğer rivayet ise Aydınoğullarına yenilince Frenklerle işbirliği yaptığı ve Frenklerle Aydınoğulları arasındaki savaşta öldüğü söylenmektedir.: P. Witte, *a.g.e*, s.39.

³⁴ "Şövalyeler Papa V. Clementus ile Fransa Kralı Philippe le Bel'in desteğiyle 1310'da adaya ele geçirmişler ve yeni bir Tarikat devleti kurmuşlardır" : Zîver Bey, *Rodos Târîhi*, (çev: Harid Fedai), Ankara 2013, s.48; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri* s.71; Ş. Turan, *a.g.e*, s.203; Türkmen Parlak, *Ege Denizinde İlk Türk Derya Beyleri*, İzmir 1979, s.44.

mahiyetindekiler Menteşeoğlu Mesud Bey'in şehrine ziyarete gitmişlerdir. Dönemin en önemli Mevlevi kaynağının yazarı olan Eflaki'nin, Mesud Bey için "Bu kişi Mevlana hanedanının muhiplerindendir." ifadesini kullanmasından dolayı beyliğin daha önceki bir dönemde Mevlana'ya mürid olduğu anlaşılmaktadır. Mesud Bey'in Ulu Arif Çelebi'ye hediyeler yolladığı ve oğlu Şücaeddin Orhan'ı da ona mürit yaptığı bilinmektedir (Eflaki:2006, s.630; Çetin:2016, s.231). Burada hangi şehrin olduğu açıkça belirtilmemiştir. Ancak Mes'ud Bey döneminde beyliğin merkezi Milas olduğu için ziyaret edilen bu şehrin de Milas olduğunu tahmin ediyoruz. Mesud Bey'in 1319 yılından sonra meydana gelen olaylarda adına rastlanılmamaktadır. Bu tarihten önce vefat ettiği tahmin edilmektedir (Witte:1999, ss.62-63). Mesud Bey'in ölümünden sonra beyliğin başına oğlu Orhan Bey geçmiştir (İbn Battuta, I:2004, s.412; Ahmed Tevhid:1912, s.1149).

Nitekim Orhan Bey'in ilk siyasi faaliyetinin 1320 yılında gerçekleşmiş olması, beyliğin artık Orhan Bey'in hakimiyetinde olduğunu göstermektedir. Orhan Bey, beyliğe hakim olduktan hemen sonra 1320 yılında Rodos'u geri almak için Sen Jan Şövalyeleriyle mücadeleye atılarak donanmasıyla taaruza kalkmış ise de başarısız olmuştur (Enveri:1929, s.25; Akın:1968, s. 31-32).

Orhan Bey zamanında Aydınogullarıyla sıkı ilişkiler kurulmuş ve kızını Aydınoglu Mehmet Bey'in oğullarından Süleyman Şah ile evlendirmiştir. Süleyman Şah kayınpederi Orhan Bey'in yanında bulunmuştur. Böylece komşu iki beylik arasında akrabalık bağı oluşmuştur (Akın:1968, s.32).

Öte yandan Orhan Bey döneminde Venedikliler ile Menteşeoğulları arasında yoğun diplomatik ilişkiler kurulduğu görülmektedir. Doğu ile Batı arasında gelişen ticarete bakıldığında Venediklilerin oldukça aktif olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Anadolu'nun Güneybatısında Akdeniz ve Ege denizinin kesiştiği bir konumda yer alan Menteşe Beyliği, Venedik ticareti için her zaman olası bir tehlike olarak görülmüştür. Bu sebeple Venedikliler Ege denizindeki ticari çıkarlarını korumak için çoğunlukla Menteşeoğulları iyi ilişkiler içerisinde oldukları görülmektedir.³⁵

³⁵Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: E. Zacharidou, a.g.e., s. ; Kate Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk- Ceneviz Ticareti*, İstanbul 2009; Ş. Turan, a.g.e.; S. Çavuşdere, "Denizci Türkmen Beylikleri.; Melek Delilbaşı, "Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnamelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış", *Belleten*, c. XLVII, Ankara 1983.

Nitekim Orhan Bey zamanının ticari açıdan en önemli gelişmesi, Venedik Cumhuriyeti ile 1331 tarihinde yapılan antlaşmadır. Bu antlaşma, Giritliler'in Menteşe Beyliğinin korsanlık yaptığını ileri sürerek Menteşe Beyliği ile yapılan ticareti yasaklaması neticesinde ortaya çıkmıştır. Menteşeoğlu Orhan Bey tarafından Girit Dukası Marino Morisini'ye verilen ahidname ile Venedik tebaalı tüccarlara ilk defa imtiyazlar tanınmıştır. Bu antlaşma ile 1318 yılından beri süregelen savaş haline son verilmiş, Venedik Senatosu Menteşe limanlarını yeniden ticarete açmıştır (Şerafeddin Turan (2000), s.207; Cletti:2013, s.114; Jacoby:2016, s.135).

Orhan Bey döneminde ticaretin daha da canlandığı anlaşılmaktadır. Ticaretin canlı olması ekonomik olarak da beyliğe büyük katkı sağlamıştır. Nitekim bu dönemde Menteşe Beyliği başkenti Milas'ın yanı sıra hükümet merkezi olarak karşımıza çıkan Beçin'de pek çok yapının inşa edildiği bilinmektedir.

Batı Anadolu'yu dolaşan meşhur seyyah İbn Battuta, 1333 yılında Muğla ve Milas şehirlerini ziyaretinde, Muğla'da Milas hakiminin oğlu İbrahim Bey ile görüştüğünden bahsetmiş ve buradan sonra gittiği Milas'ta Orhan Bey'den "Milas Sultanı" diye bahsetmiştir. Orhan Bey'in bu dönemde Milas'a 5 km uzaklıkta yer alan Beçin şehrinde oturduğundan ve burada yeni bir şehir dokusunun oluşmaya başladığından söz etmiştir (İbn Battuta, I:2004, s.412). Kesin olmamakla birlikte yukarıda da anlattığımız olayların akışına bakılırsa Menteşe Beyliği'nin başkenti Menteşe Bey'in son dönemlerinden itibaren Milas olmalıdır. Menteşe Bey'den sonra yerine geçen oğlu Mesud Bey'in döneminde daha önce bahsettiğimiz gibi Milas'ın başkent olduğu onun 1291 Milas darplı parasından anlaşılmaktadır. Ancak Orhan Bey dönemine gelindiğinde başkent Milas iken, yeni kurulmaya başlayan Beçin şehri hükümet merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Orhan Bey döneminden itibaren Menteşe Beyleri artık başkent Milas'ta değil hükümet merkezi Beçin'de ikamet etmeye başlamışlardır. Orhan Bey zamanına kadar yalnızca Bey ailesinin oturduğu çok az bir nüfusa sahip olan Beçin, zamanla büyük bir yerleşim alanı haline gelmiştir. Nitekim Orhan Bey dönemi ve sonrası mimari eserlere baktığımızda buralarda han, hamam, mescit cami gibi yapıların varlığı sosyal ve ticari bir hayatın olduğunun göstergesidir.

Bu dönemde Beçin ve Milas dışında dikkat çeken başka bir önemli Menteşe Beyliği şehri de Balat'tır. İleride ticaret başlığı altında ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz Menteşe Beyliğinin liman şehirlerinden biri olan Balat, konumu sebebiyle ticari açıdan önemli bir yere sahiptir. Akdeniz ticaretinde oldukça aktif olan Venedikli ve Cenevizli tüccarların Anadolu'dan aldıkları ürünleri Balat üzerinden sevk etmeleri bu şehrin önemini daha da arttırmıştır (Heyd:2000, ss.607-608; Wittek:1999, ss.121-123). Dolayısıyla Menteşeoğulları ile Venedik ve Ceneviz arasında yapılan ve burada imzalanan pek çok ticari ahidnamede bu şehrin önemini ortaya koymaktadır. Bu ahidnamelerle ticari ortam daha da canlanmış ve Orhan Bey döneminden başlayarak Menteşe Beyliği giderek zenginleşmiştir.

Öte yandan bu zenginleşmeye paralel Orhan Bey döneminde Menteşe topraklarının Güneybatı Ege sahillerinde daha da genişlediği bu dönemde Finike'nin de Menteşe toprakları içerisinde gösterilmesinden anlaşılmaktadır. Nitekim XIV. yüzyıl müelliflerinden El-Ömeri eserinde Foke (Foça)³⁶ memleketinin bahsederken buranın hakimi olarak Menteşeoğlu Orhan Bey'i göstermektedir. Orhan Bey'in *"elli kasabası, iki yüz kadar kalesi ve hisarı vardır. Ordusunda da yüz bin veya daha fazla asker vardır. Kınına hiç girmeyen, hiç körelmeyen bir kılıcı vardır. Çevresini saran tüm düşmanlarıyla, ister Müslüman ister kâfir olsun, ya merdâne bir şekilde ya da hileye başvurarak sürekli savaşı. Gemicilik ve binicilikte ustadır. Gece gündüz silahlıdır ve hatta istirahat ederken bile silahlarını çıkarmaz. O da düşmanları da korkunç ve hatıralardan silinmez çarpışmalarda zorlu olduklarını göstermişlerdir. Hemen her yerde zafer onun yoldaşdır. Türk prensleri arasında Germiyan beyinin dostluk ve himmetini kazanmaya çalıştığı tek prens odur"* (El Ömeri:1991, s.202; 2014, s.169).

El-Ömeri'nin verdiği bilgilerden bu dönemde Menteşe Beyliği'nin her yönden güçlü bir devlet olduğu anlaşılmaktadır. İbn Battuta'da da Milas'a geldiğinde "Burası Anadolu ülkesinin en güzel, en büyük şehirlerinden biridir." demiştir (İbn Battuta,

³⁶Müellif Foke (Foça) şehrini, "Şehrin kuzeyinde Tavas, kuzeydoğusunda Kuş Adası, tam karşısında ise Sakız adası bulunur" diye tarif etmektedir. Foça ve Hamidoğullarında olduğu söylenen Finike şehri karıştırılmaktadır. El-Ömeri, *Mesalikü'l-Ebsar*, naklen: A. Batur, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, s. 169: Yine aynı eserde Şeyh Uryan'dan edindiği bilgilerle Finike şehrinin daha sonra Hamidoğullarına geçerek onlara bağlı Menteşeoğullarından birinin emir bulunduğu söylenmektedir. Bu kişinin Menteşeoğullarından olduğu ileri sürülen Karaman'ın oğlu Zervan olduğu tahmin edilmektedir.: El-Ömeri, *Mesalikü'l-Ebsar'dan* naklen: A. Batur, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, s. 146; El-Ömeri, *Mesalikü'l Ebsar'dan* naklen: Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, s.184; İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s.73; P. Wittek, a.g.e., s.53-54.

I:2004, s.411). Ayrıca 1326-1462 olaylarını anlatan Bizans Kaynaklarından Mikhael Dukas Milas için "Karia'nın en önemli kenti" demiştir (Dukas:2008, s.66).

Nitekim dönemin kaynaklarına yansıyan Beyliğin en görkemli dönemlerini yaşadığına dair bilgilere paralel olarak, daha sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz pek çok önemli eserin bu dönemde inşa edilmiş olması Mentеше Beyliği tarihinde Orhan Bey döneminin özel ve ayrı bir yeri olduğunu göstermektedir.

Orhan Bey'in tam olarak ölüm tarihi bilinmemekle birlikte, 1337 yılına ait Mentешеoğulları ve Girit Dükaliği arasında yapılan antlaşmada Mentеше Bey'i olarak İbrahim Bey'in adının geçmesinden hareketle bu tarihten önce Orhan Bey'in ölmüş olduğu yerine de kendisi Ulu Bey iken, Muğla'da hüküm süren oğlu İbrahim Bey'in Ulu Bey olduğu anlaşılmaktadır (İbn Batutta, I:2004, s.411). Ayrıca 1344 tarihinde İbrahim Bey tarafından Muğla'da yaptırılan Ulu Cami kitabesinde, İbrahim Bey'in hükümdar olduğu hükmünden yola çıkarak bu tarihten önce Orhan Bey'in vefat ettiği anlaşılmaktadır (Hafız Kadri:1913, s.1352; Ahmed Tevhid:1912, s.1149; Uzunçarşılı:2011, s.74; Wittek:1999, s.69).

İbrahim Bey, Beyliğin başına geçtiği ilk yıllarda babasının politikası devam ettirerek Ege adalarının zaptına öncelik vermiştir. Bu politikası da Venediklilerle Mentеше Beyliği'ni karşı karşıya getirmiştir. Bu dönemde Venedikliler ile Mentешеoğulları arasındaki ilk çatışma ise Papa organizasyonu ile gerçekleştirilen, Kıbrıs, Venedik, Ceneviz ve Rodos şövalyelerinin bir araya gelmesiyle oluşan Haçlı İttifakının Aydınöğullarının elindeki İzmir'e saldırması sonucu İbrahim Bey'in Aydınöğlü Umur Bey'e yardım için hazırlanmasıyla başlamıştır (Heyd:2000, s.609; Wittek:1999, s.70).

İbrahim Bey'in Latinlerin eline geçmiş olan İzmir'i kurtarabilmek için yardıma hazırlandığı sırada, Aydınöğlü Umur'un İzmir önlerinde 1348'de şehit düşmesi üzerine kardeşi Hızır Bey Latinlerle ağır bir antlaşma imzalamak zorunda kalmıştır³⁷(Enveri:1929, s.79; Akın:1968, s.52; Baykara:1990, s.86; Zachariadou:1983, s.55).

³⁷ Antlaşma maddeleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: K. Fleet, *a.g.e.*, s.56.

Öte yandan Aydınoğullarının yenilmesiyle müttefiğini kaybeden İbrahim Bey de bu durumdan kötü etkilenmiştir. İbrahim Bey de tıpkı Aydınoğlu Hızır Bey gibi 1353'te Menteşe Beyliği açısından ağır bir anlaşma imzalamak zorunda kalmıştır. Girit dükası Marino Morosini'nin aracılığıyla yapılan görüşmeler sonucunda imzalanan antlaşmaya göre, Menteşe Beyliği'nin silahsızlandırıldığı, Venediklilerin Balat'ta bir kilise yapma hakkı elde ettikleri ileri sürülmekte ve 1355'ten beri varlığı bilinen Balat Venedik Konsoloslğunun kurulmasının da bu antlaşmaya bağlı olduğu tahmin edilmektedir (Zacharidou:1983, s.59; Uzunçarşılı:2011, s.74; Wittek:1999, s.70; Heyd:2000, s.608; Erol:2004, s.71; Çavuşdere:2004, s.463).

Her ne kadar 1353 yılında böyle bir anlaşmanın imzalandığı ifade edilse de Şerafettin Turan, bunun bir yanılgı olduğunu daha önce alınan fermanlarla yapılacak olan antlaşmanın hükümlerinin birbirine karıştırıldığını söylemektedir. Menteşe ve Venedik arasında yapılan görüşmelerin 1352 ve 1355 arasında başlayıp 6 yıl sürdüğünü söylemektedir. Neticede Ekim 1358'de, 1337 yılındaki antlaşmanın tüm maddelerinin kabul edildiği yeni bir antlaşmanın imzalandığını ileri sürmektedir (Şerafeddin Turan (2000), s.210).

İbrahim Bey'in döneminde de beylik merkezinin hala Milas olduğu ona ait olan Milas darplı tarihsiz gümüş sikkenin varlığından anlaşılmaktadır.³⁸ İbrahim Bey dönemine ait kaynaklara yansıyan başka herhangi bir bilgi bulunmamakta ve 1358'de Venediklilerle Menteşe Beyliği arasında yapılan antlaşmada da Menteşe Bey'i olarak oğlu Musa Bey'in adı geçmektedir. Dolayısıyla bu bilgi İbrahim Bey'in bu tarihten önce öldüğünü göstermektedir (Zacharidou:1983, ss.60-62; Gezalova:2016, s.147).

İbrahim Bey'in ölümünden sonra Beyliğin oğulları arasında paylaşıldığı ve oğulları Musa ve Mehmet Bey arasında 1360'larda Balat'ta bir Beylik mücadelesi yaşandığı görülmektedir.³⁹ Balat'ın daha sonra Musa Bey'in hakimiyet sahası olmasından anlaşıldığı üzere bu mücadelenin galibi Musa Bey olmalıdır.

³⁸ Tuncer Şengün, "Two Unpublished Coins Of İbrahim Bey Of Menteşeoğulları And His Son Musa Bey" *Türk Nümismatik Derneğinin 20. Kuruluş Yılında İbrahim Artuk'a Armağan'dan*, s.248; Gültekin Teoman-Betül Sağıt, "Sahillerin Sultanı ve Sikkeleri", *Menteşeoğulları Tarihi*, s.482.

³⁹ P. Wittek, *a.g.e*, s.74; "Musa Bey ve Mehmed Bey kardeşlerin mücadelesine tanık olan Londra Gümüşü'nde memur olarak İngiliz müellif Geofrrey Chaucer "*Canterbury Tales*" adlı eserine yansımıştır. Sir John Hawkwood adlı Batılı bir paralı askerin, bu mücadele esnasında özellikle Balat

Bu dönemde Menteşe Beyliği başkenti Milas ve Balat çevresinde İbrahim Bey'in en büyük oğullarından olması muhtemel Musa Bey görülmektedir.⁴⁰ Musa Bey'in Milas'ta kesilmiş tarihsiz gümüş sikkesi onun burada hükümet sürdüğü bilgisini desteklemektedir (Şengün:1988, s.249; Teoman ve Sağıt:2016, s.483). Bunun yanı sıra Venediklilerle yeni Menteşe hükümdarı Musa Bey arasında 13 Ekim 1358'de bir antlaşma imzalanmıştır (Zacharidou:1983, ss.60-62). Ticari bir antlaşmanın Musa Bey ile imzalanması ve onun Milas ve Balat'ta hüküm sürmesi bu parçalı yapıda Musa Bey'in, 1358'den önce Ulu Bey olduğunu göstermektedir. Maalesef onun dönemine ilişkin başka herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Musa Bey'in kardeşlerinden Mehmet Bey'in bu dönemde Muğla ve Çine'de, Ahmed Gazi Bey'in ise Fethiye'ye kadar uzanan Menteşe topraklarının, Marmaris ve Mekri taraflarına hükmettikleri, daha sonra da Musa Bey'in ölümünden sonra topraklarından Balat'ın Mehmet Bey'e, Milas'ın da Ahmed Bey'e geçtiği tahmin edilmektedir (Witteck:1999, ss.74-75).

Musa Bey'in ölüm tarihi tam olarak kaynaklara yansımamaktadır. 1365'de Kıbrıs Kralı I. Peter ve beraberindeki Frank kuvvetleri İskenderiye'yi zapt etmiş, Kıbrıs Kralının bu hareketine karşılık Memlük Sultanı da donanmaya sahip olan Anadolu Beyleri Karaman, Saruhan, Menteşe, Aydın ve Hamitoğulları Beylikleri'ne birer mektup göndererek onları Hristiyan Doğu Devletleri'ne, bilhassa Rodos şövalyeleri ve Kıbrıs Krallığı'na karşı ortak hareket etmeye davet eden mektuplar yollamıştır. Bu daveti kabul eden Anadolu Beyleri 1366 yılında Mısır'a gitmişlerdir. Menteşeoğulları da bir donanma yardımında bulunmuştur (Uzunçarşılı:1988, s.415; Kanat:2005, s.169; Solak:2016, s.87). Dolayısıyla Memlük Sultanı tarafından, Anadolu Beylerine giden 1366 tarihli bir mektupta, Balat ve Beçin'in sahibi olarak gösterilen Musa Bey'in bu yıla kadar hüküm sürdüğünü söyleyebiliriz (Witteck:1999, ss.72-73).

Beyi Musa Bey'in saflarında, Balat'ı ele geçirmeye çalışan Mehmed Bey'e karşı savaştığını rivayet etmektedir. Müellif, Sir John Hawkwood'un Menteşe Beyliği'ndeki macerasını şöyle anlatmıştır: İşte bu kahraman şövalye bir zamanlar Balat Beyi'nin hizmetinde bulunmuştu. Diğer bir kafire karşı Türkiye'de." :Himmet Umunç, "Balat'ta Bir İngiliz Şövalyesi: Beylikler Döneminde Türkiye'nin Batı ile İlişkileri", *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, c. III Kısım I, Ankara 2002; S. Çavuşdere, "Denizci Türkmen Beylikleri", s.60.

⁴⁰ Kalkaşandi Subh-u'l-aşa naklen: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.74.: Bu eserde 1366 tarihli bir mektupta, Balat ve Barçın (Perçin) beyi olarak bir "Emir Musa İbn İbrahim İbn Menteş"ten bahsediliyor., P. Wittek, *a.g.e.*, s.71-72.

Musa Bey'in Balat'ta hüküm süren diğer kardeşi Mehmed Bey'in hakimiyet sahasındaki faaliyetleri ile ilgi çok fazla bilgi mevcut değildir. Mehmed Bey'in 1365 ve 1384 senelerine ait iki gümüş sikkeleri olduğu bilinmektedir (Uzunçarşılı:2011, s.76; Wittek:1999, s.71). Ancak bu sikkeler Mehmed Bey'in Ulu Bey olduğunu söylememiz için yeterli değildir. Nitekim Mehmed Bey hiç bir zaman Ulu Bey'lerin ikamet ettiği beylik başkenti Milas ve beylik merkezi Beçin'de görülmemektedir.

Mehmet Bey hakkında elimizde bulunan yegane bilgi ise Mahmud bin Mehmed tarafından avcılığa dair Farsçadan Türkçeye çevrilmiş olan *Bazname* adlı eserdir. Bu eserde Mahmud Bey “Emir-i azam şahinşah-ı muazzam sahib ü's-seyf ve'l-kalem gıyasü'd-dünya ve din Mahmud bin Menteşe” diye zikredilmiştir (Uzunçarşılı:2011, s.75).

Musa Bey'in ölümünden sonra onun hakim olduğu topraklarda Ahmed Gazi Bey görülmektedir. Ahmed Gazi'nin Beçin'de yaptırdığı 1375 tarihli medrese, bu tarihlerde Musa Bey'in kesin olarak öldüğünü ve topraklarından Milas'ın da Ahmed Gazi Bey'e geçtiğini göstermektedir (Ahmed Tevhid:1912, s.1147; Uzunçarşılı:1979, s.727; Merçil:2004, s.153). Dolayısıyla 1375-1380 yılları arasında Milas'a sahip olması sebebiyle Ulu Beylik de Ahmed Gazi Bey'e geçmiş olmalıdır.

Ahmed Gazi'nin bulunduğu topraklar, korsanlık faaliyetlerinde Rodos'la Kıbrıs arasında yelken açan gemilere karşı Gazi unvanını kazanmak için uygun yerler olduğu ileri sürülmektedir (Wittek:1999, s.75). Ahmed Gazi, gerek Mekri ve Marmaris'te gerekse Milas ve Beçin'de iken donanmasıyla faaliyette bulunarak Emir-i kebir, murabıt, Sultan-ü's-sevahil ve Emir-i muazzam, Sultan-ı müluk-ü'l Arap ve'l-Acem gibi unvanlarla zikredilmiştir. Bu ünvanlar, 1378 tarihli Milas Ahmed Gazi (Ulu) Cami⁴¹, 1375 tarihli Beçin'de bulunan medresenin kitabesinde⁴² ve ona ait sikkelerde görülmektedir (Teoman ve Sağıt:2016, ss.485-488).

Ahmed Gazi döneminin beyliğin en kudretli dönemi olduğu, başkent Milas ve Beçin'de inşa edilen yapıların görkeminden anlaşılmaktadır. Nitekim Ahmed Gazi'ye atfedilmiş olan unvanlarda onun kudretini göstermektedir.

⁴¹ Cami Kitabesinde, 1378'de Emir Ahmed Gazi Bey tarafından yaptırıldığı yazmaktadır: Remzi Duran, “Menteşe Beyliği Mimarisi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı*, s.130.

⁴² Ahmed Tevhid, “Ahmed Gazi”, s.1147: “El sevhil tacu'd-devlet veliyyü'd-din Ahmet Gazi - Bin İbrahim”.

7. Muğla Yöresinin Osmanlı Hakimiyetine Girişi ve Menteşe Beyliğinin Sonu

XIII. yüzyılda Batı Anadolu'da ortaya çıkan Beyliklerin sonunu hazırlayan Osmanlı Beyliği, Osman Gazi'nin önderliğinde Söğüt-Domaniç çevresinde 1299 dolaylarında kurulmuştur. Osmanlı Beyliği,, 1354 yıllarında Osman Bey'in oğlu Orhan Gazi döneminde Ankara'nın zaptı ile Anadolu içlerine yayılmaya başlamış, sonrasında 1362 yılında başa geçen I. Murat döneminde 1380'e doğru Anadolu ve Rumeli'de kendisine vassal beylerden oluşan bir devlete dönüşmüştür. Ancak I. Murat uç beyleri üzerinde aynı etkiyi gösterememiştir (İnalcık, I:2010, ss.63-64).

1389 yılında Osmanlı tahtına geçen Yıldırım Bayezid Anadolu'nun siyasi birliğini sağlamak adına tehlike olarak gördüğü Anadolu Beyliklerini tek tek itaat altına alma siyasetini izlemiştir. Bu doğrultuda ilk olarak Osmanlı devri kaynaklarında Yıldırım Bayezid'in 1389 yılının bahar aylarında Akşehir, Aydın, Saruhan ve Menteşe Beyliklerini, ele geçirdiği söylenmektedir (Müneccimbaşı:1995, s.129; Aşıkpaşazade:2010, s.109; Neşri:2008, s.147). Maalesef kaynaklarda Menteşe Beyliği hakimiyetindeki toprakların hangi tarihte ve ne şekilde Osmanlı hakimiyetine geçişine dair ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır.

Her ne kadar Osmanlı kaynakları Menteşe topraklarının 1389 yılında Osmanlı hakimiyetine girdiği bilgisini veriyorsa da, tez konumuz olan Menteşe Beyliğinin başkenti Milas'da hüküm süren Ahmed Gazi'nin ölüm tarihi bu bilgiyi çürütmektedir. Ahmed Gazi'nin Beçin'deki Türbesi'ndeki mezar taşında ölüm tarihi 1391 olarak gösterilmektedir (Witteck:1999, s.83). Buradan onun bu tarihe kadar hala beyliğe hakim olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Osmanlılar tarafından 1389'da Menteşe Beyliği'nin yalnızca bir kısmı ele geçirilmiş olmalıdır. En azından beyliğin başkenti Milas'ın hala Menteşe hakimiyetinde olduğu söylenebilir.

Nitekim Menteşe Beyliği kaynaklara yansıdığı gibi Yıldırım Bayezid'in tahta geçişinden hemen sonra bir yıl içerisinde Osmanlı hakimiyetine girmiş olması zor görülmektedir. Muhtemelen 1391 yılında Ahmed Gazi'nin ölümünden sonra, beyliğe sahip çıkabilecek kuvvette bir beyin olmaması ve yaşanan otorite boşluğuyla birlikte beylik, Osmanlı topraklarına girmiş olmalıdır. Beyliğinin başkentinin Osmanlı egemenliğine girdiğini ilk olarak, Yıldırım Bayezid'in Menteşe İli'nin Beçin ve Milas

taraflarının idaresini verdiği, ümerasından Hoca Firuz Bey'in Milas'ta yaptırdığı 1394 tarihli caminin kitabesi göstermektedir.⁴³ Menteşe topraklarının ilk olarak Osmanlı hakimiyetine girdiği bu dönem 1402 Ankara Savaşına kadar sürmüştür.

Osmanlı kaynakları Yıldırım Bayezid döneminde Menteşe topraklarının Osmanlılara dahil edildiği süreçte Menteşe hakimiyet sahasının sahibi olan Menteşe oğlunun kaçtığını ileri sürmektedirler. Ancak nereye gittiği konusunda kaynaklar arasında tutarsızlıklar vardır. Kaynaklardan bir kısmı Mısır'a (Enveri:2003, s.39), bir kısmı ise Kastamonu'ya (Hoca Saddedin Efendi:1979, s.196), bir kısmı da Timur'a (Aşıkpaşazade:2010, s.109; Neşri:2008, s.147) sığındığından bahsetmektedir. Kaynaklarda bahsi geçen, Osmanlılardan kaçan Menteşe Bey'in Ulu Bey Ahmed Gazi Bey olması imkansızdır. Bu kaçan Menteşe Beyi'nin Ahmed Gazi Bey'in kardeşi Balat hakimi Mehmet Bey olduğu düşünölmektedir (Witte:1994, s.84).

Nitekim devrin kaynaklarını karşılaştırdığımızda Timur dönemi kaynağı olan *Zafername*, Ankara Savaşı'ndan sonra Mehmet Bey'in bir İsfendiyar beyi (Candaroglu Beyi) ile Timur'a bağlılık bildirdiğini, *Düsturnamede* ise Menteşe Bey'in Mısır'a gittiği bilgisi bulunmaktadır. Buradan hareketle Mehmet Bey önce Mısır'a daha sonra da Candarogullarına yani Kastamonu'ya gelmiş olmalıdır. Yine *Düsturnamede* Menteşe Beyi İlyas Bey'in Timur'a sığındığı ve Ankara Savaşı mücadelesinde Timur'un yanında yer aldığı bahsedilmektedir (Enveri:2003, s.40).

Menteşe Beyliği dahil olmak üzere toprakları ele geçirilen Anadolu Beyliklerinin Timur'a sığınması Ankara Savaşı sürecini tetiklemiştir. Ankara Savaşı, Timur'un, Cengiz Han'ın varisi olarak hakimiyetini Batı'ya doğru genişletirken Anadolu topraklarında Osmanlılarla karşı karşıya gelmesiyle başlamıştır. Yıldırım Bayezid Anadolu'da Karamanogullarına karşı giriştıği mücadele neticesinde Konya, Larende ve Aksaray gibi şehirleri ele geçirdikten sonra, ardından eski İlhanlı valisi Eratna Beyliğinin topraklarına doğru ilerleyip Amasya ve Sivas'ı zapt etmiştir (Müneccimbaşı:1995, ss.129-132; İncık, I:2010, s.71).

Yıldırım Bayezid'in bu hareketi Timur tarafından kendi egemenlik bölgesine tecavüz olarak sayılmış, böylece ilk çekişme Doğu Anadolu üzerinde başlamıştır (İncık,

⁴³ "Firuz Bey'in Milas'ta 1394'de yapılmış camii vardır ":Hafız Kadri, "Menteşe'de Menteşelilerden Sonraki Asar", *TOEM*, c. V, S:29, s.1352.

I:2010, s.71). Öte yandan Bağdat Sultanı Ahmet Celayiri, Azerbaycan hükümdarı Kara Yusuf ile birlikte Bayezid'e sığınıp Timur'u şikayet etmişlerdir. Bunun üzerine Timur bu iki hükümdarı kendisine vermesi için Bayezid'e bir mektup yollamıştır. Bayezid'in bu mektuba riayet etmemesi ortamı daha da gerginleştirmiştir (Müneccimbaşı:1995, s.139; Aka:2014, s.35; İnalçık, I:2010, s.71; Daş:2004, s.145-146).

Timur, 1399-1400 yılları arasında “yedi yıllık sefer” diye adlandırılan, Anadolu topraklarına kadar uzanan son seferinde Sivas'ı zaptettikten sonra güneye Memlûkler'e yönelmiş, Suriye'de Halep, Hama, Humus ve Dımaşk gibi şehirleri alarak, Memlûkler'e ağır bir darbe indirmiştir (Aka:2014, s.36). Bu sırada Timur, her fırsatta Bayezid'e elçiler gönderip barış girişiminde bulunmuştur. Ancak Bayezid'in barış girişimlerini reddetmesi üzerine Timur 1402'de ordusuyla beraber Ankara'yı kuşatmıştır. Çubuk Ovası'nda gerçekleşen uzun mücadeleden sonra Timur, Osmanlı ordusunu mağlup etmiştir (Müneccimbaşı:2005, ss.140-143; Aşıkpaşazade:2010, ss.123-124; Aka:2014, ss.38-40; İnalçık, I:2010, ss.73-75).

Timur, savaşın ardından başta Bursa olmak üzere Anadolu'nun çeşitli yerlerine asker sevketmiş, Anadolu Beyliklerine topraklarını geri vermiştir (Hoca Sadeddin Efendi:1979, s.298; Şerefüddin Ali Yezdi:2013, s.395). Daha sonra Kütahya, Denizli, Aydın, Ayasuluk, Tire yoluyla İzmir'e gitmiştir. 1347-48 yıllarından beri Türkler'in elinden çıkmış bulunan ve mücadele sırasında Aydınoğlu Umur Bey'in şehit olmasına yol açan İzmir'i ve etrafındaki bazı kaleleri alarak şehri Aydınoğullarına bırakmıştır (Aka:2014, s.43; Baykara:1990, s.72).

Zafername'de, Ankara Savaşı sonrasında Mentешеoğulları'ndan Emir Muhammed yani Mehmet Bey'in Timur, Denizli civarında iken bir İsfendiyar Bey ile birlikte bağılıklarını bildirmek için onun yanına geldiklerinden ve Timur'un onlara tabiiyet alameti olmak üzere kendisine altın taç ve kemer verdiğinden bahsedilmektedir (Şerefüddin Ali Yezdi:2013, ss.401-402; Aka:2014, s.40). Bu bilgi Mentеше topraklarının Osmanlı tarafından ele geçirildiği dönemde, Mehmet Bey'in kaçtığını ve daha sonra Osmanlı'nın bertaraf edilmesiyle birlikte yeniden memleketine döndüğünü göstermektedir. Dolayısıyla Ankara Savaşı'nda Timur'un yanında olması mümkün değildir. Mehmet Bey, Timur tarafından Ankara Savaşı'ndan önceki

topraklarının yeniden Menteşe Beyliği'ne verilmesinden sonra, Timur'a tabiyetini bildirmiştir. Timur'a tabiyetinden sonra kaynaklarda Mehmet Bey'in adına rastlanılmamaktadır. Muhtemelen Mehmet Bey'in vefatı yaklaşık 1403 yılına tekabül etmektedir.

1404 yılında Denizli üzerinden Akşehir'e doğru yöneldiği sırada Yıldırım Bayezid'in öldüğü haberini alan Timur, bir yıl kadar Anadolu'da kalıp yeniden topraklarına kavuştuğu Anadolu Beyliklerini canlandırmış ve yaklaşık 1404'te Semerkant'a dönmüştür (Aka:2014, s.43; Baykara:1990, s.72).

Menteşe Beyliği 1402 Ankara Savaşından sonra Timur tarafından hakimiyeti tanınan ve savaşta onun yanında olduğu düşünülen İlyas Bey tarafından idare edilmiştir. İlyas Bey'in bu tarihte hükümet sürdüğü 1403 tarihli gümüş parasından anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra İlyas Bey'in sonradan adı geçen tarihsiz gümüş sikkeleri de ortaya çıkmıştır (Teoman ve Sağıt:2016, ss.488-491). Ahmed Tevhid'e göre, bu tarihsiz gümüş sikkeler İlyas Bey'in ilk saltanat yıllarına, yani 1403'ten sonraki yıllara aittir (aktaran Wittek:1999, ss.89-91; Ahmed Tevhid:1911, s.768).

İlyas Bey dönemi olaylarına baktığımızda, ilk olarak akrabalık bağı bulunan Aydınoğulları ile iyi ilişkiler yaşandığı görülmektedir. 1403'te başa geçen Aydınoğlu II. Umur Bey, kendisine rakip çıkan amcası İbrahim oğlu Cüneyd Bey, ile mücadele etmiş ve bu mücadele neticesinde Cüneyd Bey Timur'un geri çekilmesinden sonra İzmir'i kuşatarak, Umur Bey'i beylik merkezi olan Ayasaluğ'dan çıkarıp orayı işgal etmiştir. Bunun üzerine Umur Bey dayısı olan Menteşe oğlu İlyas Bey'in yanına Balat'a giderek ondan yardım istemiş ve birlikte Efes'i kuşatmışlardır. Şehir Cüneyd Bey'in babası Karasubaşı tarafından müdafa edilmişse de çok fazla dayanamayarak teslim olmuştur (Dukas:2013, s.67).

İlyas Bey'in geniş bir bölge üzerinde hakimiyet sürdüğü ve emrinde 6.000 kişilik ordusunun bulunduğu bilinmekte olup bu da beyliğin o dönemdeki ekonomik ve siyasi gücünü ortaya koymaktadır (Keçiş:2016, s.171). İlyas Bey bu gücünün zirvede olduğu dönemde Aydınoğlu Umur Bey'in yardımını geri çevirmemiş ve onu ait olduğu hükümete geçirmiştir. Ardından Cüneyd Bey'in babasını da Marmaris'te bir kaleye hapsedmiştir. Ancak çok geçmeden Cüneyd Bey babasını İzmir'e kaçırmış ve Efes'i ele geçirmiştir. Cüneyd Bey kızını da Aydınoğlu Umur Bey ile evlendirmiş ve

aralarında barış ortamı sağlanmıştır (Akın:1968, s.79; Uzunçarşılı:2011, s.114; Wittek:1999, s.95).

Aydinoğlu Umur Bey'in ölümünden sonra müstakil bir Bey olarak hakimiyetine devam eden Cüneyd Bey ile Menteşeoğlu İlyas Bey arasında da barış ortamı sağlanmıştır. Hatta bu dönemde Beyazıd'ın oğulları arasında çıkan taht mücadelesinde İsa Çelebi lehine Mehmet Çelebi'ye karşı kurulan ittifakta beraber hareket etmişlerdir (Wittek:1999, s.95; Emecen:1993, s.122).

İlyas Bey'in hakimiyeti sırasında çoğu kez Osmanlıda yaşanan taht mücadelelerinde kendi çıkarları doğrultusunda adımlar attığı görülmektedir. İsa Çelebi Cüneyd Bey'e sığınınca, Cüneyd Bey, Menteşe, Aydın ve Saruhan beylerinden yardım istemiş, böylelikle İsa Çelebi'nin etrafında yirmi bin kişilik bir ordu toplanmıştır. Ancak toplanan ordu yaklaşık 1405 yıllarında Sultan Mehmed Çelebi'ye mağlub olmuştur (Hoca Sadeddin Efendi:1979, ss.23-24; Müneccimbaşı:1995, s.152; Neşri:2008, s.209; Emecen:1993, s.122; Taş:2016, ss.122-124).

Bunun üzerine Cüneyd Bey Mehmet Çelebi'nin vassalı olmuş, İlyas Bey ise yalnızca ismen varlığını sürdürerek Mehmet Çelebi'nin hükümdarlığını kabul etmek zorunda kalmıştır (Neşri:2008, s.209; Akın:1968, ss.79-80; Wittek:1999, ss.94-95).

İlyas Bey dönemindeki Batı ilişkilerine bakacak olursak, Balat sahilindeki donanmasıyla yaptığı deniz seferlerinde Latinlere büyük zararlar verdiği görülmektedir. Onun bu hareketine karşı Venedikliler kendisiyle 1403'te bir anlaşma yaptılarsa da korsanlık devam ettiği için bu antlaşmadan bir netice alınamamıştır. Bir süre sonra Venedikliler yeniden harekete geçmiş ve 1414 tarihinde İlyas Bey önceki antlaşmayı yenilemeye mecbur kalmıştır (Uzunçarşılı:2011, s.79; Zachariadou, 1983, s.82; Şerafeddin Turan (2000), s.223; Gazelova:2016, s.148).

Diğer taraftan Mehmed Çelebi, 1415'te büyük bir ordu ile Aydınoğlu Cüneyd Bey'i mağlub ederek İzmir'i işgal etmiştir (Neşri:2008, s.2009; Emecen:2012a, ss.36-37). Burada Cüneyd Bey tarafından müsade verilerek şövalyeler tarafından yapılmış olan, İzmir'deki kaleyi yıktırmış ve buna mukabil şövalyelere Menteşe hakimiyetinde sahil şeridinde başka bir kale yapmalarını söylemiştir. Şövalye reisi Migal Mastori'ni Anadolu sahillerinde kale yapmaları için gösterilen yerin Menteşe Beyliği'ne ait olduğunu söylemesi üzerine, Mehmed Çelebi, Menteşe Beyinin kendi vassalı

olduğunu beyan etmiştir. Bunun üzerine Migal Mastori'ni Halikarnasos'ta kale yaptırmaya başladığı sırada İlyas Bey silahlanarak karşı koyduysa da başarılı olamamıştır (Witteck:1999, ss.95-97; Luttrell ve Zachariadou:2012, ss.21-22).

Bu mücadeleden sonra İlyas Bey Osmanlı'ya tabi bir hükümdar durumuna düşmüş, Leys ve Ahmed adındaki iki oğlunu Osmanlı sarayına rehin olarak göndermek zorunda kalmıştır (Hoca Sadeddin Efendi:1979, s.145; Wittek:1999, s.97). Bu tarihten sonra İlyas Bey üzerinde kendi adının yanında Osmanlı sultanının da zikredildiği paralar bastırıldığı görülmektedir.⁴⁴

1421 yılında vefat ettiği bilinen İlyas Bey'in kabrinin Balat'taki adına yapılmış olan caminin yanında olduğu ileri sürülmektedir (Uzunçarşılı:2011, s.80). İlyas Bey döneminde Balat ve Beçin'de inşa edilmiş pek çok mimari yapı görülmektedir. Bu yapıların malzemeleri ve görkemi dikkate alındığında Beyliğin ekonomik durumunun iyi olduğu anlaşılmaktadır. İlyas Bey Menteşe Beyliği'nin son güçlü beyidir. Onun ölümünden sonra beylik bir daha toparlanamamıştır.

İlyas Bey'in ölüm yılına rastlayan Çelebi Sultan Mehmed'in vefatı ve oğlu II. Murad'ın hükümdar ilan edildiği sıradaki karışıklıklardan yararlanan İlyas Bey'in iki oğlu, Osmanlı'dan kaçarak Menteşe İline gelip hükümdarlıklarını ilan etmiştir (Witteck:1999, s.97).

Osmanlı kaynakları bu kaçıışı ayrıntılı olarak ele almamıştır. Ancak Leys'in üzerinde Osmanlı hükümdarının adı zikredilmeyen 1421 yılına ait olduğu ileri sürülen bağımsız bir sikkesi Menteşe yönetimini ele geçirdiğini göstermektedir. Ayrıca yine kardeşi Ahmet'e ait başka bir sikke de mevcuttur (aktaran Wittek:1999, s.97; Teoman ve Sağıt:2016, s.492). İkisinin kendi adlarına ayrı ayrı sikkelerinin bulunması beyliğin ikisi arasında paylaşıldığı göstermektedir.

II. Murad'ın hükümet sürdüğü sırada, Yıldırım Bayezid'in oğullarından biri olduğunu ileri sürerek tahtta hak iddia eden Düzmece Mustafa olayında, Aydınoğlu Cüneyd Bey ve arasında Menteşe Beyliği'nin de bulunduğu diğer Anadolu Beylikleri yeniden

⁴⁴ Ahmed Tevhid, "Menteşe Oğulları", s.768:"Çelebi Sultan Mehmet Han namına İlyas Bey'in kestirmiş olduğu 1416 (H.805) tarihli akçelerdeki yazılar şöyledir. "Mahmud Bin Bayezid Han 818" ve "İlyas Bin Mahmud Zeyd Umre"; Cüneyt Ölçer, "Menteşe Beyi İlyas oğlu Leys'in 823 Tarihli Akçeleri", *Türk Nümismatik Derneğinin 20. Kuruluş Yılında İbrahim Artuk'a Armağan*, İstanbul 1988; s.214.

Osmanlı'ya karşı isyan etmiştir. Bu isyanı bastıran II. Murat, Menteşe Beyliği topraklarını 1424'te yeniden işgal ederek Menteşe vilayetini Balaban Paşa'ya vermiştir. İlyas Bey'in oğullarını Leys ile Ahmed'i yakalatarak Tokat Kalesi'ne hapsedirmiştir. İki yıl burada hapis kalan bu iki kardeş, 1426 yılında yeniden kaçmışlardır. Ahmet Bey önce Mısır'a oradan da Acem diyarına geçmiş, Leys Bey ise başarılı olamayıp yakalanıp katledilmiştir (Hoca Sadeddin Efendi:1979, ss.145-146; Aşıkpaşazade:2010, ss.154-155; Müneccimbaşı:1995, ss.196-197; Taş:2016, ss.125-126).

II. Murat'ın 1451'de ölümünden sonra Karamanoğlu İbrahim Bey'in kışkırtmalarıyla, Aydın, Germiyan ve Menteşe illerinde çıkan isyanlar sonucunda beylikler yeniden topraklarına sahip olmuşlardır (Hoca Sadeddin Efendi:1979, s.268; Uzunçarşılı:2011, s.28). Menteşe hükümetinde Leys Bey'in oğlu olduğu öne sürülen II. İlyas Bey isyan çıkarmıştır. Osmanlı Hükümdarı II. Mehmed Anadolu Beylerbeyi olarak atadığı İshak Paşa'yı Menteşe İli'ne II. İlyas'ın üzerine göndermiştir. İshak Paşa Menteşeoğlu II. İlyas Bey'in isyanını bastırmış, Ancak II. İlyas Bey'i yakalayamamıştır. II. İlyas Bey Rodos Adası'na kaçmak zorunda kalmıştır (Hoca Sadeddin Efendi:1979, s.270; Müneccimbaşı:2005, s.236; Uzunçarşılı:2011, s.81; Wittek:1999, s.104). Adına bu hadiseden sonra bir daha rastlanılamayan İlyas Bey muhtemelen Rodos'ta vefat etmiştir.

1261'den sonra Bizans'ın Konstantinapolis'e taşınmasıyla Güneybatı Anadolu'daki topraklara akınlarını arttıran, muhtemelen 1270'lere doğru da bölgede hakimiyet tesis ettiği anlaşılan Menteşe Beyliği burada Bizans'a karşı gaza faaliyetlerinde bulunmuştur. Denizlerde güçlü bir donanmaya sahip olan beylik, bunun yanı sıra da iç bölgelere doğru da sınırlarını genişletmiştir. Ancak diğer II. Dönem Anadolu Beyliklerinde olduğu gibi Menteşe Beyliği de zamanla gücünü yitirmeye başlamış ve 1421 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiştir.

Osmanlılar tarafından ele geçirilen diğer beyliklerde olduğu gibi, Menteşe Beyliği'nin de sınırları ve adı Osmanlı hakimiyeti boyunca aynı kalmıştır. Menteşe sülalesinin adı Menteşe Beyliği dönemindeki topraklara verilmiş bir isim olarak son zamanlara kadar kullanılmış ve daha sonra da vilayet ismi olarak kalmıştır (Uzunçarşılı:2011, s.730).

Sultan II. Murat'ın hasları arasında olan Menteşe Beyliği toprakları Menteşe oğullarından sonra sancak olarak idare edilmiş ve Anadolu Beylerbeyliğine bağlanmıştır. Sancağın merkezi artık Milas değil, Muğla olmuştur. Muğla'da, Sultan II Mehmet zamanından önce Gelibolu Sancakbeyi ve amiral olarak gözden düşmüş olan Yunus Bey bulunmuştur. Bir müddet 1478-1479 tarihlerinde II. Mehmet'in oğlu Şehzade Cem'e verilmiş görünüyor. II. Bayezid zamanında ise burada onun oğlu şehzade Şahinşah sancakbeyi olarak görev yapmıştır (Witteck:1999, s.106).

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNEYBATI ANADOLU'DA BİR BEYLİK BAŞKENTİ OLARAK MİLAS

Milas, Güneybatı Anadolu yer alan Muğla İli'nin, tarih boyunca pek çok uygarlığa başkentlik yapan, tarihi bir öneme sahip ilçelerindendir. Milas'ın kuzeyinde Aydın İli'nin Çine ilçesi, doğusunda Muğla İli ile Yatağan ilçesi, batısında da Bodrum ilçesi bulunmaktadır.

Antik dönemde Karya bölgesi şehirleri arasında yer alan Milas'ın adının nereden geldiğiyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden biri Milas adının "Myles"ten adından türemiş olduğudur. Buna göre Leleg Kralının oğlu Myles'in şehirde bulunan değirmenleri icat eden kişi olması sebebiyle "Değirmenler Şehri" olarak bilinen Milas'a onun adı olan Myles adı verilmiş ve bu isim zamanla Milas şeklinde anılmaya başlamıştır. Diğer bir görüş Milas adının "Mylasos"tan gelmiş olduğudur. Yunan şehir devletlerinden Korint kralı, Sisypheos soyundan gelme Mylasos adlı birinin şehre adını verdiği söylenmektedir (Umar:1999, ss.57-58; Uykucu:1968, s.189; Kızıl:2002, s.10).

Ayrıca Milas eski dönem kaynaklarının bazılarında, Mylasa, Melas, Milaso, Milasso, Milaxo, Melaxo, Melaso gibi pek çok isimle de anılmıştır (Darkot:1979, s.311).

Milas konumu sebebiyle, Antikçağ'dan günümüze kadar daima iskana uğrayan bir merkez olarak dikkat çekmektedir. Bunun sebebi, aktif olarak kullanılan yollar üzerinde yer almasıdır. Bu yollardan ilki, Antikçağ'ın önemli merkezlerinden olan Afrosias'dan (Karacasu-Denizli) başlayarak, Muğla İli'nin kuzeyindeki bir başka antik kent, Stratonikeia'ya (Ahiköy-Yatağan) oradan da Milas şehrinin doğusunda bulunan Milas ovasına kadar uzanır. Batıya açılan diğer bir yol güzergahı, Mandalya (Güllük) Körfezinin kuzey kıyısında kurulan İasos (Kıyıkışlacık) limanına ve Halikarnasos (Bodrum) limanına kadar uzanmaktadır. Kuzeyde bulunan diğer bir yol ise, Milas'ın 12 km kadar uzağında yer alan Euromos (Selimiye) antik şehri üzerinden Latmos (Bafa) Gölüne ve antik liman şehri Milet'e (Balat) kadar ulaşımı sağlanmaktadır. Şehrin 15 km kadar kuzeyinde tapınağı ile meşhur antik yerleşme olan Labranda yer almakta ve buradan Karpuzlu ve Çine üzerinden Aydın'a kadar gidilen bir yol daha bulunmaktadır (Akarca:1954, s.1; Darkot:1979, s.312). Milas, bu özel konumu ile tarih boyunca her zaman önemini korumuştur.

Milas şehri, Antik dönemde Sodra Dağı'nın etekleri arasında yer alan dört tepenin arasına konumlanmıştır. Bu tepelerin en yükseği Hıdırlık Tepesi'dir. (180 m.) Diğerleri ise Hıdırlık tepesinin önünde, eski dönemin yerleşim alanının tam ortasında olan Hisarbaşı Tepesi (90 m.), Hisarbaşı Tepesinin kuzey batısında yer alan Değirmen Tepesi, yine Hisarbaşı'nın kuzey doğusundaki Topbaşı Tepesi'dir (Darkot:1979, s.312).

Milas'ın Antikçağ'a ait kalıntılarından anlaşıldığı üzere surlarla çevrili, kalesi olan bir şehirdir. Şehrin kalesinin Hıdırlık Tepesi'nde, Sodra Dağı'nın kuzey zirvesinde yer aldığı ve M.Ö. 4. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir (Darkot:1979, s.312; Kızıl:2002, s.35). 1671 yılında şehre gelen Evliya Çelebi kalenin harap halde olduğunu dizdarının ve neferinin olmadığını söyler (Evliya Çelebi, IX:2005, s.109). Kalenin dışında bugün hala Hıdırlık Tepesi'nden kalıntıları görülen surlar inşa edilmiştir.

Milas'ın yer şekillerine değinecek olursak; düz bir alanda kurulan şehir pek çok dağ ile çevrelenmiştir. Şehrin batısında Sodra Dağı, doğusunda Kuru Kümes Dağı, Koca Dağ ve Ak Dağ, kuzeyinde Teke Dağı, Beş Parmak Dağları ve Çomak Dağı, Bafa Gölünün güneyinde Ilbıra Dağı ve onun doğusunda Karaoğlan Dağı, güney doğusunda Marçalı, Marçalı Dağının güney batısında Karadağ bulunmaktadır. Dağların ve tepelerin arasında ise Milas ovaları bulunmaktadır. Başlıca Milas ovası, Pınarlı, Selimiye, Yaşyer, Ağaçalıhöyük, Çamköy ve Gereme ovalarıdır (Eroğlu:1939, ss.191-194).

Milas ovasının başlıca akarsuyu olan Sarıçay pek çok akarsuyla birleşmektedir. Sarıçay, Kurukümes Dağlarından çıkan Yusufça ve Kaymak Kavağı sularını içine alarak, Milas ovasının sularını toplayan Balavca Deresi ile birleşir. Balavca deresinin sularıyla kuvvetlenen Sarıçay, ardından Çomak Dağ'dan çıkan Eşence ve Pınarlı'da Şarлак mevkiinde bulunan Karaçay ile "Çaykavuştı" adı verilen yerde birbirlerine karışırlar. Bu akarsular son olarak Damlıboğaz ile Sepetçiler arasında bulunan Dalyan burnu mevkiinde Derince çayı ve Tekfurambarı'nın batısında Hamzabey çayı ile birleştikten sonra Güllük Körfezine dökülür (Akarca:1954, s.4; Darkot:1979, s.312). Bilinen diğer akarsuları ise Derince, Hamzabey, Varvil ve Dere çayıdır.

Akarsuların yanı sıra Milas'ta pek çok kaynak suları bulunmaktadır. Milas-Muğla yolu üzerindeki Beypınarı'nda Milas'ın en eski içme ve kullanma suyu çıkmaktadır. Çomak Dağından çıkan Değirmencik suyu ve Alkaya suyu, Kafaca Köyünden çıkan Oluk suyu, Soda'dan çıkıp Selimiye yolu üzerine inen Hamza suyu, Kılavuz Köyü yakınındaki Ağalar suyu gibi diğer akarsularda şehre fayda sağlamaktadır (Akarca:1954, s.6).

Milas'ın göllerine bakacak olursak, şehrin tek büyük gölü kuzeydoğuda yer alan Bafa Gölü'dür. Bu göl Büyük Menderes Deltasının güneydoğu kesiminde, Menteşe Dağları içine sokulmuş tatlı su gölüdür. Bafa Gölü Büyük Menderes'in taşıdığı alüvyonların eski dönemde var olan Latmos Körfezi doldurması sonucu oluşmuştur. Yine en büyük akarsu olan Sarıçay'ın taşıdığı alüvyonların Eski Çağ'da Sakız mevkiinde konumlanan ve Milas'ın iskelesi olarak bilinen Passala iskelesinin dolması sonucu oluşan Hacat Gölü de Bafa Gölü ile aynı sürecin sonucundan oluşmuştur (Akarca:1954, ss.7-8; Darkot:1979, s.312). Bunlardan başka Sarıçay'ın ağzına yakın bir konumda yer alan Yaykın Gölü ve Eski Beçin taraflarında da Denizcik adında küçük bir göl bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere Milas, etrafındaki pek çok doğal su kaynağı sayesinde oldukça elverişli tarım arazileri üzerinde kurulmuş bir şehir olarak dikkat çekmektedir.

1. FİZİKİ YAPI

1.1. Beylik Başkenti: Milas

XIII. asrın sonlarına doğru Güneybatı Anadolu tamamen Bizans hakimiyetinden çıkmış ve Türkmenler bu bölgeye yerleşmeye başlamışlardır. Daha önce Menteşe Beyliği'nin kuruluş evresinde ayrıntılı olarak bahsettiğimiz gibi Güneybatı Anadolu'nun büyük bir kısmının fethini gerçekleştiren Menteşe Bey'in, 1278 yılında Menderes vadisi, Karya ve Antiochia'yı⁴⁵ ele geçirdiği bilinmektedir (aktaran Wittek:1999, s.26). Tez konumuz olan Milas'ın da bu süreçte beyliğin eline geçtiği tahmin edilebilir.

⁴⁵ Bu isimle Anadolu'da anılan birden fazla yer olmakla birlikte burada sözü edilen Antiocheia, bugün Aydın İli'nin Karacasu ilçesinin, Başaran Beldesi sınırları içerisinde.

Maalesef elimizde Bizans dönemi Milas'ının nasıl Türklerin eline geçtiğine dair net herhangi bilgi yoktur. Uzun bir tarihi geçmişe sahip olan Antikçağın görkemli şehirleri arasında gösterilen Milas, muhtemelen Bizans döneminde bu görkemini devam ettirememiş olmalıdır. Nitekim daha önce değindiğimiz Menteşeoğlu Mesud Bey dönemine rastlayan tarihlerde Latmos (Bafa) da küçük bir kalenin direnişi bile kaynaklara geçerken, Milas şehrinde herhangi bir direnişe rastlanılmamış, bu durum Milas'ın Menteşeoğulları tarafından fethinden önce eski öneminin kalmadığını göstermektedir. Milas şehri muhtemelen Menteşe Beylerinin burayı kendilerine merkez edinmeleriyle birlikte yeniden canlanmış ve bölgenin önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Ancak Milas'ın bu tarihte beyliğin merkezi olup olmadığına dair kesin bir bilgi yoktur. Bu konuda, Menteşe Bey'in Fethiye'deki türbesinin vakıf kaydına dayanarak (Yiğit:2009, s.101) beyliğin ilk merkezinin Fethiye olduğunu tahmin edebiliriz. Menteşe Bey'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Mesud Bey'in 1291 yılında Milas'ta Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mesud adına kesilmiş gümüş sikkesi bulunmaktadır. (aktaran Wittek:1999, s.47; Uzunçarşılı:2011, s.72). Milas'ta kesilmiş olan bu gümüş sikke ve daha sonra yaşanan olayların Milas ve çevresinden gerçekleşmesinden hareketle bu dönemden itibaren beylik merkezinin Milas olması muhtemeldir.

Beylik başkenti olarak Milas'ın fiziki yapısına baktığımızda, daha öncede değindiğimiz gibi Antikçağda, şehrin doğusunda bulunan Balavca deresinden Topbaşı Tepesinin yamaçlarına kadar, buradan batıya doğru Hisarbaşı Tepesinin yamacından, Hıdırlık ile Hisarbaşı arasındaki boynun bulunduğu noktadan kuzeye yönelerek Hisarbaşı'nı çevrelemiş olan surlarla çevrili bir şehirdir. Ancak Menteşe Beyliği ile başlayan Türk hakimiyeti dönemine gelindiğinde artık şehir surlarının harab olduğunu ve bütünlüğünü koruyamadığını, önemini yitirdiğini tahmin edebiliriz. Nitekim sağlam surlara sahip güvenli bir şehir olsaydı, Menteşe Beyliği tarafından fethedilirken bir direniş gösterilirdi. Öte yandan Türklerin şehre ilk yerleştiği yerlerin surların dışında olması da şehir surlarının işlevini yerine getirmediğini göstermektedir.

Menteşeoğulları Milas'a hakim olduktan sonra, fetih öncesi yerleşim yeri olarak bilinen ve çoğunlukla Hristiyan nüfusun yer aldığı Hisarbaşı, Hıdırlık, Topbaşı ve Değirmen Tepe'nin çevrelediği surların içinde değil daha çok surların dışına doğru yerleşmişlerdir. Muhtemelen surlar içerisinde fetihten sonra da varlığını sürdüren gayrimüslim nüfusun kültürü ve dini gelenekleri, yeni gelen göçebe unsurlara farklı geldiği için kendilerini daha rahat hissettikleri, şehir hayatından uzakta kalan surların dışındaki alana yerleşmişlerdir. İleride ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz Türk-İslam kültürüne ait ilk müesseseler de surların dışına doğru inşa edilmiştir.

Fethin ilk döneminde şehirde hem Hristiyanlık hem de Türk İslam müesseselerine yer verilmesi karma bir görüntü ortaya koymuştur. Bir tarafta surlar içindeki bulunan Hristiyanlara ait evler, mabedler, diğer tarafta ise surların dışında Türkmenlere ait yeni yeni inşa edilen sosyal ve dini yapılar bulunmaktadır. Ancak şehirde fetihten bir asır sonra gayrimüslim halkın giderek azaldığı tahrir defterlerine yansımıştır (Mete:2004, s.69). Şehrin gayrimüslim nüfusunun azalması, fiziki dokuda bir takım değişikliklere yol açmış, gayrimüslim halkın boşalttığı bölgelere Müslümanlar yerleşmiş ve hatta buradaki bazı Hristiyanlık dönemi eserlerin yerini Türk-İslam müesseselerine ait eserler almıştır (Witte:1999, s.125).

Fetih sonrası beylik dönemi şehir dokusu ilk olarak, Milas'ın güney doğusunda yer alan 1330 tarihli Hacı İlyas Camisinin bulunduğu Salahaddin Mahallesi ve şehrin güney doğusunda surların önünde yer alan 1378 tarihli Ahmed Gazi Caminin bulunduğu Ahmed Gazi Mahallesi etrafında şekillenmiştir. Bunun yanı sıra surların içinde Hisarbaşı tepesinde yer alan kilise fetih sonrasında Belen Cami adını almıştır (Akarca:1954, ss.95-96; Witte:1999, s.125). Zamanla bu ilk Türk İslam eserleri olan dini yapıların etrafında şekillenen pek çok mahalle, mescid, çarşı, han, hamam, medrese gibi ticari ve sosyal yapılar ortaya çıkmıştır.

Milas'ın XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde 12 mahallesi olduğu bilinmektedir (Yakupoğlu:2016, ss.344-348). Ancak bu mahallelerden hepsinin bugünkü yerlerini tespit etmek güçtür. Kaynaklara yansıyan mahallelerden ilki Salahaddin Mahallesi'dir. Hisarbaşı Tepesi'nin güneyinde ova içinde kurulan, mahalle ismini Menteseoğullarına ait en eski yapı olan, 1330'da inşa edilmiş Hacı İlyas caminin kitabesinde inşa ettirenin adı olarak zikredilen "Salahaddin" isimli şahıstan almıştır.

Mahalle ilk olarak "Mahalle-i Mescid-i Salahaddin" olarak anılırken, daha sonra "Mescid-i Salahaddin" olarak anılmıştır (Mete:2004, s.79). Mahalle bugün Hacı İlyas mahallesi adıyla anılmaktadır.

Milas'ın ilk mahallelerinden biri olduğu düşünülen bir diğer mahalle ise sur içinde yer alan Eyne Gazi Mahallesi'dir. Vakıf defterleri kaydında bir mescid etrafında geliştiği anlaşılmaktadır. Eyne Gazi mahallesi isim benzerliğine dayanarak bugün Hisarbaşı Tepesinin kuzey yamacında yer alan Gazi Paşa mahallesinin yerinde olabileceği ileri sürülmektedir (Mete:2004, s.79).

1378 yılında ise surların güneydoğusunda Ahmed Gazi Camisinin inşa edilmesiyle aynı ismi taşıyan bir mahalle daha kurulmuştur. Ancak bugün bu isimle anılan bir mahalle yoktur. Şehrin kuzeybatısında, Hıdırlık Tepesinin batı yakasında yer alan Hoca Firuz Paşa Mahallesi de 1394'te inşa edilen Firuz Paşa Camisinin içinde yer aldığı külliye etrafında gelişmiştir. Mahalle bugün de aynı isimle anılmaktadır.

XVI. asrın ortalarına doğru ortadan kalktığı ileri sürülen ilk Türk mahallelerinden biri de Gebran mahallesi'dir. Gebran mahallesinin, fiziki dokunun gelişimine göre sur içindeki mevkide bulunduğu tahmin edilmektedir (Mete:2004, s.79; Ünal:2009, s.100). Bunun dışında mahalle ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

XIV. asrın üçüncü çeyreğinde Hisarbaşı Tepesinin tam ortasında Hoca Mukbil mahallesi adıyla yeni bir mahalle daha oluşturulmuştur. Mahallede yer alan Belen camisinin kiliseden çevrilen bir cami olması sebebiyle muhtemelen mahalle eski bir gayrimüslim mahallesinin üzerinde kurulmuş olduğu tahmin edilmektedir (Mete:2004, s.80). Mahalle bugün Hisarbaşı mahallesi olarak anılmaktadır.

XVI. yüzyılda üçüncü çeyreğinden itibaren, Kızılcaburgaz olarak anılmaya başlamış bir mahalle daha vardı. Bu mahalle sonraki dönemlerde Burgaz mahallesi olarak anılmıştır. İki isimle anılmaya başlayan bir diğer mahalle ise "Mahalle-i Kadı-yı Siyah" veya ikinci ismiyle "Mescid-i Hacı Satı" Mahallesi'dir. Mevkii tespit edilemeyen mahalledeki isim değişikliğinin nedeni, Milas'ta bazı hayır eserleri yaptıran Hacı Satı isimli bir şahsın mahalle mescidini tamir ettirmesi olmalıdır. Bu mahallelerin Mentеше Beyliği döneminde de fiziki dokuda yer aldığı tahmin edilmektedir (Mete:2004, s.80).

Yine XVI. yüzyılda kayıtlara geçen bir diğer mahalle de "Gümüşlük" veya "Hisarardı" mahallesidir. Mahallenin ilk ismi Hıdırlık Tepesinin güneyinde yer alan antik

döneme ait Gümüşkesen Anıtı" olarak anılan yapı ile ilgili olmalıdır. Hisar-ardı ismi ise mahallenin eski kalenin hemen altında yer almasıyla ilgili olmalıdır. Bu mahalle 1562 tarihli defterde ayrı iki mahalle olarak kaydedilmesine dayanarak, bu iki mahallenin ayrılmasının daha önce gerçekleştiği ileri sürülmektedir (Mete:2004, s.81).

XVI. asırda ortaya çıkan diğer bir mahalle "Mescid-i Pınarcık Mahallesi"dir. Şaban Çelebi isimli bir şahsın yaptırdığı mescidin etrafında kurulan mahalle uzun bir süre yalnızca beş haneye sahip olmuştur. Nasıl oluştuğu ve gelişimi hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmayan "Çalçıl" ve "Beş Kapu" adlı iki mahalle daha vardır (Mete:2004, ss.82-83).

Menteşe Beyliği'nin başkenti Milas'ta Türkmenler vasıtasıyla Türk-İslam medeniyetinin temelleri atılırken, Orhan Bey döneminden itibaren Milas'ın kalesi ve hükümet merkezi olarak karşımıza Beçin çıkmaktadır. Milas başkent konumunu sürdürürken Mentеше Beylerinin oturduğu, hükümet merkezi olan Beçin, yeni bir Mentеше Beyliği yerleşimi olarak Milas'ın 5 kilometre güneyinde, Mentешеoğulları tarafından kurulmuştur.

1.2. Beylik İdare Merkezi: Beçin

Beçin'in kuzeyinde Milas, doğusunda antik yerleşim Stratonikeia'nın bulunduğu Yatağan (Ahiköy) ilçesi ve şehir merkezi Muğla, güneyinde Keramos-Ören (Gökova) Körfezi bulunmaktadır.

Şehrin ismi Orta Çağ İtalyan kaynaklarında "Pezona",⁴⁶ eski Türk-İslam kaynaklarında "Barçın" ve "Peçin" olarak geçmektedir. Bugünkü adı olan Beçin adının kökeni ve anlamı henüz saptanamamıştır. Bu ismin yerli dilden yani M.Ö. 2000 yıl öncesine dayanan Luvi dilinden ya da bunun ardılı, M.Ö. 1000 yıl öncesine dayanan Karya dilinden gelme bir adın çarpıtılmış biçimi olduğu tahmin edilmektedir (Umar:1999, s.67).

⁴⁶ "Menteşeoğullarından İlyas Bey'in 1414'de Venedik'le yaptığı antlaşmada, Beçin "Pezona" diye anılmıştır.": E. Zachariadou, *a.g.e.*, s.82; P. Wittek, *a.g.e.*, s.92-93.

Beçin'in Menteşe Beyliği öncesinde Arkaik Dönemde, Roma Döneminde ve Hellenistik Dönemde de oldukça önemli bir merkez olduğu ve hatta tapınak olarak kullanıldığı ileri sürülmektedir (Umar:1999, s.69; Kızıl:2002, ss.62-63).

Bölgenin Türkler tarafından fethinden sonra, uzun dönem Menteşeoğullarına merkez ve başkentlik yapmış olan Milas, Orhan Bey döneminden itibaren Menteşe Beylerinin idari merkezi olma görevini Beçin'e bırakmıştır. Daha önce değindiğimiz gibi İbn Battuta 1333 yılında Beçin'i ziyareti sırasında, Orhan Bey'den "*Milas Sultanı*" diye bahsetmekte ve Orhan Bey'in konağının Milas'a iki mil uzaklıktaki yeni kurulmuş Beçin şehrinde olduğunu söylemektedir (İbn Battuta, I:2004, s.412). Beçin şehrinin kuruluş sürecinin ne zaman başladığını tam olarak söylemek mümkün olmamakla birlikte elimizdeki bu veriye dayanarak Orhan Bey döneminde itibaren şehrin oluşmaya başladığını söyleyebiliriz.

Menteşe Beyleri surları harap olmuş Milas'ta kendilerine bir iç kale oluşturmak yerine Beçin'i kendilerine merkez edinmiş olmalıdırlar. Fiziki savunmaya uygun konumu sebebiyle iç kale olarak yerleşilen şehrin zamanla burada da oluşturulan sosyal alanlara ve mahallelere baktığımızda artan nüfus ve ihtiyaçlar sonucu büyük bir yerleşime dönüştüğü anlaşılmaktadır. Zira Orhan Bey döneminde buraya bir Ulu Cami inşa ediliyor olması burada mühim bir yerleşim olduğunu desteklemektedir (İbn Battuta, I:2004, s.412).

Bu yerleşim de tıpkı Milas gibi surlarla çevrilip Müslümanların yaşadığı Türk-İslam medeniyetinin müesseselerinin tesis edildiği bir ticari ve sosyal ortama dönüştürülmüştür. Beçin, Menteşe Beyliği'nin başkenti Milas'ın iç kalesi ve beylerin merkezi olarak ayrı bir önem teşkil etmektedir.

Menteşeoğulları döneminde Beçin şehri fiziki olarak iki ayrı bölgeye ayrılmıştır. Birinci bölge şehrin ilk kurulduğu yer olan surlarla çevrili kale ve çevresidir. Kale dışındaki ikinci bölge ise kaleye iki kilometre uzaklıktaki bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Kepez ismiyle anılan bu ikinci bölge yine surlarla çevrili olup, XIV. yüzyılın ortalarından itibaren gelişmeye başlamıştır.

Şehrin iskan dağılımına baktığımızda asıl iskan, surlarla çevrili alanın ortasında gerçekleşmiştir. Buradan hareketle Beçin kalesi, Ortaçağ şehirlerinin hemen hemen hepsinde görüldüğü gibi bir iç kale işlevi görmüştür.

Menteşeoğullarının iç kalesi görevi üstlenen Beçin kalesi, Milas ovasına hakim yuvarlak ve sarp bir kayanın üzerinde bulunmaktadır. Üç tarafı kayalarla çevrili kaleye güneyden girilmektedir. Kalenin girişinde büyük bir kule ile iki duvar bulunmaktadır. Bu taraftaki kule ve burçları eğimli duvar temelleri üzerine oturtulmuştur (Akarca:1954, s.117).

XVII. yüzyılın ikinci yarısında Evliya Çelebi'nin bahsettiği kibleye nazır bulunan kapının iki tarafında günümüzde bulunmayan mermer aslanlar tasvir olunmuştur. Ayrıca yine Evliya Çelebi'nin on kulaç derinliğinde olduğunu söylediği hendek ise kalenin güney cephesinde giriş kapısının önündeki hareketli köprünün altındadır (Evliya Çelebi, IX:2005, s.110). Beçin kalesi civarında yapılan kazı çalışmalarında söz konusu hendeğin bir kısmı ortaya çıkarılmış, kalenin zamanla işlevini kaybetmesiyle hendeğin de dolarak kullanılmaz hale geldiği ortaya konulmuştur (Mete:2004, s.88). Kale içinde bir hamam, sarnıç ve Arkaik Döneme ait basamaklı bir yapının üzerindeki tonozlu yapıdan ibarettir. Bunların yanı sıra yıkık olan ve tanımlanamayan pek çok kalıntı vardır. Evliya Çelebi kale içinde yirmi kadar evin olduğundan bahsetmektedir (Evliya Çelebi, IX, s.110). Günümüzde bu evlerin tümünün yıkılmış ve terk edilmiş durumdadır.

Kale dışındaki iskan ise, kalenin güneyinde iki tarafı Milas ovasına bakan dik yamaçlarla sınırlı ve güneyden de sur duvarlarının kuşattığı düzlükte gerçekleşmiştir. Şehri çevreleyen surların kalınlığı 1.5 metredir (Akarca:1954, s.117). Surların üç kapısı olduğu ve bunlardan ilki olan giriş kapısı, ovadan şehre çıkan yol üzerinde, ikincisi, surların güneydoğusundan çıkıp vadinin ötesindeki Kepez mevkiine giden yol üzerinde, üçüncüsünün ise şehrin güneybatısında surların dışında merkeze yaklaşık 1,5 km. uzaklıkta surlara ise 400 m. mesafede bulunan Karapaşa medresesinin bulunduğu mevkiye giden yolun başında olduğu ileri sürülmektedir (Mete:2004, ss.92-93).

Yerleşme surların çevrelediği alanın tam ortasında yoğunlaşmıştır. Şehir bugün terk edilmiş durumda olduğundan mevcut mahallelerin çoğunun yeri tespit edilememiştir. Ancak son dönemde yapılan kazılardan ortaya çıkarılan bulgulardan, Milas kadar olmasa da Beçin'de de beylik döneminde ikinci bir yerleşim ve mahalle dokusunun olduğu anlaşılmaktadır (Pektaş:2006, s.434).

Menteşe Beyliği döneminde muhtemelen sayıları daha fazla olan Beçin mahallelerinin XVI. yüzyılda 7 tane olup isimleri şöyledir: Cami mahallesi, Mescid-i Dirgemiş ya da Tengrivermiş mahallesi, Karıncalu ya da Hayreddin Çelebi mahallesi, Ahi Hüseyin, Mescid-i Paşa ya da Çağatay Hamza Mahallesi, Mescid-i Ahmed Bey mahallesi, Kepez mahallesi, Gebran-ı İn-pınarı mahallesi. Beçin şehrinde XVI. yüzyılda bünyesinde en fazla nüfusu ve fiziki unsuru barındıran mahalle Cami mahallesidir (Mete:2004, s.94; Yakupoğlu:2016, ss.344-348). Mahalle ismini muhtemelen İbn Battuta'nın henüz tamamlanmamış olarak gördüğü Orhan Bey Camii'nden almış olmalıdır. Yapı şehrin merkezinde yer almaktadır.

Cami ve Kepez mahallelerinin haricindeki diğer beş mahallenin yeri tespit edilememiştir. Bunlardan Dirgemiş ya da Tengrivermiş mahallesinin aynı isimle anılan bir mescidin etrafında geliştiği, vakıf defterlerinde yer alan Karıncalu ya da Hayreddin Çelebi mahallesinin yine isminde geçen mescidin çevresinde olduğu tahmin edilmektedir (Mete:2004, s.102). Ahi Hüseyin, Mescid-i Paşa ve Çağatay Hamza isimleriyle anılan mahalle, ilk ismini varlığı en azından XVI. yüzyılın son çeyreğine kadar takip edilen Ahi Hüseyin zaviyesinden, ikinci isminde geçen Paşa Mescidi adlı bir kuruma daha sonraki dönemlerde kaynaklarda rastlanılmamıştır. Bu durumda bu mescidin mahalleye üçüncü ismini verdiği anlaşılan Çağatay Hamza Bey'in imaret zaviyesi bünyesinde yer alan mescid ile aynı yapı olabileceği ileri sürülmektedir (Mete:2004, s.104).

Yine mescid etrafında oluşan mahallelerden biri de Ahmed Bey mahallesidir. Şehrin tek gayr-i müslim mahallesi olarak bilinen Gebran-ı İt-pınarı mahallesinin XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren adına rastlanılmamaktadır. Bu nedenle yerini tespit etmek oldukça güçtür. Ancak adındaki pınarın varlığından hareketle, Kepez bölgesi ile surların arasındaki, küçük vadi tarafında olması kuvvetle muhtemeldir (Mete:2004, s.105).

Yukarıda bahsettiğimiz surların içindeki yerleşimin fiziken doyum noktasına ulaşmasıyla, sur dışına doğru bir taşma olmuş ve Kepez mevkiine doğru iskan hareketi artmıştır. Surlar ile Kepez mevki arasındaki bölgede günümüze kadar ulaşmış ilerde ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz bir çok yapı mevcuttur. Dolayısıyla

sur dışına doğru uzayan yerleşim, Kepez mevkinden önce surlarla Kepez arasındaki geçiş bölgesine gerçekleşmiştir.

Kepezdeki imar faaliyetlerinin 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Beçin'in yeniden hükümet merkezi olduğu dönemde meydana geldiği ve buradaki yapıların Beçin'i yeniden başkent yapmaya yönelik planlı bir iskan ve imar politikasının ürünü olduğu ileri sürülmektedir. Nitekim İlyas Bey'in medresesi için Kepez mevkini seçmesi de bunu desteklemektedir (Mete:2004, ss.108-109).

Beçin'deki en geç yapılmış mimari eserlerin İlyas Bey dönemine ait olmasına dayanarak burada yaşamış en son Menteşe Bey'i olarak İlyas Bey görülmektedir. Yukarıda ayrıntılı olarak bahsedilen İlyas Bey döneminde 1403 yılında, Balat'ta Venedik ile bir anlaşmanın imzalanması ve burada İlyas Bey külliyesinin imar faaliyetlerinin başlatılmasından yola çıkarak başkent in bu dönemde Balat olduğu anlaşılmaktadır. Ancak İlyas Bey'in 1414 yılında yaptığı anlaşma metninde, anlaşmanın hükümet merkezi olarak geçen Beçin'de imzalandığı görülmektedir (Zacharidou:1983, s.88). Dolayısıyla bu tarihten sonra İlyas Bey'in yeniden Beçin'de hükümet sürmeye devam ettiğini söyleyebiliriz.

İlyas Bey'in ölümünden sonra Menteşe Beyliğinin Beçin dahil tüm arazisi Osmanlıların eline geçmiştir. Beçin'in ulaşılması zor konumu nedeniyle Osmanlı Devletinin merkezden tayin ettiği yöneticiler sancağın idare merkezi olarak Beçin yerine Muğla'yı tercih etmişlerdir (Mete:2004, s.115). Nitekim Evliya Çelebi XVII. yüzyılda Beçin'i ziyaretinde şehrin kethüdayeri ve serdarının Milas'ta olduğundan yalnızca bir naibi bulunduğundan bahsetmiştir.

Beçin, Osmanlı döneminde gitgide cazibesini yitirmiş, fiziki doku unsurları harap olmaya başlamıştır. Menteşe Sancağı ile ilgili Osmanlı devrinde tutulan tapu-tahrir ve evkaf defterlerinde, Beçin'de Osmanlı döneminden herhangi bir yapı adına rastlanılmamaktadır (Duran:1995, s.189). Evliya Çelebi, XVII. yüzyılın ikinci yarısında şehri ziyareti sırasında şehrin, yavaş yavaş harap olmaya başladığının işaretlerini vermiştir. Bir zamanlar önemli yapıların bulunduğu yerleşim için "şehr-i azim imiş" ifadesini kullanmış, şehirden geriye yüz kadar evin kaldığından bahsetmiştir. Şehrin surlarının ise harap durumda olduğunu söylemiştir (Evliya

Çelebi, IX:2005, s.110; Mete:2004, s.115). Ancak Evliya Çelebi, eserinde Kepez mevkinden ve buradaki yapıların durumundan bahsetmemektedir.

2. DİNİ YAPILAR

Milas'ın daha önce de anlatıldığı gibi fetih öncesi dönemine ilişkin elimizde yeterince veri bulunmamaktadır. Nitekim mimari açıdan da Bizans dönemi Milas'ına ait çok fazla yapıya rastlanılmamıştır. Türkler tarafından fethedilince diğer şehirlerde olduğu gibi Milas'ın da Türk-İslam kimliğine bürünmesi için bir nevi hakimiyet sembolü olan dini yapılar inşa edilmiştir. Milas'ın Güneybatı Anadolu'da İslamlaşan ilk yerlerden olduğunun en önemli kanıtı erken dönemlere ait pek çok dini yapıların var oluşudur. Nitekim Milas'ta bulunan dini işlevinin yanı sıra sanatsal açıdan da özgün olan pek çok yapıya aşağıda ayrıntılı olarak değineceğiz.

2.1. Camiler

Müslümanlar için en önemli ibadet yeri olan camiler içinde cemaatle cuma namazı kılınan yerlerdir. Türkler Müslüman olduktan sonra ele geçirdikleri yerlerin Türk-İslam kimliğine büründüğünü göstermek için öncelikle şehirlerde camiler inşa etmişlerdir. İlk işlevi mabed olan camiler idare, eğitim ve öğretim merkezi gibi çeşitli işlevlere de sahip olmuştur. Anadolu Selçuklu kültürünün bir göstergesi olan camiler, Selçuklu Devleti'nden ayrılan kendi beyliklerini kuran Anadolu Beyleri içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bilhassa Batı Anadolu Beyliklerinden ilki olan Menteşe Beyleri de hakimiyet sahası içinde pek çok cami ve camilerden daha küçük olan, genellikle mahalle aralarında bulunan mescitler inşa etmişlerdir.

Diğer Menteşe şehirlerinden ziyade Milas'ta ve Beçin'de özellikle beyliğin başkenti ve merkezi olmaları sebebiyle, birden fazla görkemli ve sağlam cami inşa edilmiştir. Bu yapılar da beyliğin zenginliğini göstermektedir. Beçin'deki camilerin günümüze sağlam ulaşamamasına rağmen Milas'ta hala ayakta ve sağlam şekilde olan ve hatta içinde ibadetin devam ettiği camiler bulunmaktadır. Beylik merkezi Beçin'de vakıf kayıtlarından anlaşıldığı üzere 6 adet cami bulunmaktadır (Yiğit:2016, s.303). Ancak bunlarda pek çok zamanla yok olmuş, yalnızca Orhan Bey Cami (Ulu Cami) ve Yelli Cami kalıntıları günümüze kadar ulaşmıştır.

Beylik başkenti Milas'ta ise Menteşe Beyliği dönemine tarihlenen 3 cami bulunmaktadır. Bu caminin yanı sıra Menteşe Beyliği başkenti Milas'ın ilk kez Osmanlı egemenliğine girdiği 1394 yıllarında buranın yönetiminde bulunan Firuz Bey tarafından da bir cami inşa ettirilmiştir. Daha sonra 1403'te yeniden topraklarını ele geçiren Menteşe Beyliği döneminde de cami işlevini devam ettirmiştir. Bu nedenle bu cami de Menteşe dönemi eserleri içerisinde ele alınacaktır. Menteşe Beyliği'nin siyasi, ekonomik ve kültürel gelişimini ortaya koyan bu önemli eserlere aşağıda ayrıntılı olarak değineceğiz.

2.1.1. Hacı İlyas Cami

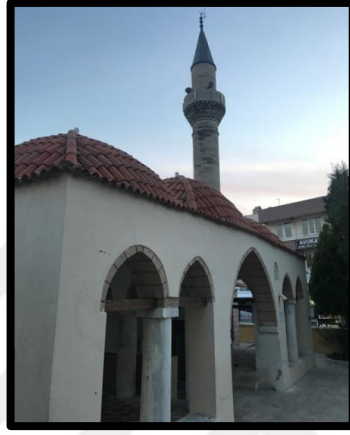
Beylik başkenti Milas'ta Menteşeoğulları dönemine ait en eski tarihli yapı Hacı İlyas Cami'dir. Cami, şehrin İslamlaşma sürecinin ilk izlerinin görüldüğü Müslüman yerleşim yerlerinden biri olan, Hisarbaşı Tepesi'nin güneyinde yer alan Salahaddin Mahallesi'nde 1330'da yılında inşa edilmiştir (Yiğit:2016, s.303).

Orhan Bey Dönemine tekabül eden cami, Güneybatı Anadolu'nun en eski camilerinden olmakla birlikte Menteşe Beyliği'nden günümüze sağlam bir şekilde ulaşan en eski yapı olmasıyla da önemlidir. Caminin bulunduğu Salahaddin Mahallesi bugün Hacı İlyas mahallesi olarak geçmektedir.

Kitabesinde caminin Naib Salahaddin isimli biri tarafından inşa ettirildiği yazılıdır. Camiyi inşa ettiren Naib Salahaddin'in kim olduğuna dair kaynaklarda net herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte bu konuda pek çok rivayet bulunmaktadır. Bu konudaki rivayetlerden biri, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesinde* bahsettiği Milas'taki "*Salahaddin Sultan*" adlı evliyanın bu camiyi yaptıran Naib Salahaddin olduğu ileri sürülmektedir. Diğerisi ise 1337 yılında Girit Dukalığı ve Menteşe Beyliği arasında yapılan antlaşma metninde, Mesud Bey'in altı oğlundan biri olarak zikredilen Salahaddin Bey'in, bu camiyi Orhan Bey'in kardeşi ve aynı zamanda Orhan Bey Beçin'de hükümet sürerken Milas'taki naibi sıfatıyla yaptırdığı ihtimaline de yer verilmektedir (Evliya Çelebi, IX:2005, s.110; Zachariadou:1983, s.109; Duran:1995, s.98).

Caminin fiziki dokusuna geçecek olursak, dikdörtgen planlı bu caminin arasına tuğla karıştırılmış taşlarla inşa edilmiştir. Caminin üzeri kiremitli kırma bir çatı ile örtülmüş, duvarlarının dışı sıvasız bırakılmıştır. Son cemaat yerinin sivri kemerlerle

istinat eden üç küçük kubbesi de kiremitle döşenmiştir (Akarca:1954, s.95; Kızıl:2002, s.4). Batı cephesinde sonradan ilave edilen minaresine, yirmi yedi basamaklı kemer şeklinde bir merdivenle çıkılır. Doğu cephesinde alttakiler düz, üsttekiler yuvarlak kemerli ikişer dikdörtgen pencere mevcuttur. Batı cephesinde, güneye yakın olarak açılmış dikdörtgen bir pencere ve bunun yanı sıra üstte orta ekseninde açılmış yuvarlak kemerli bir tepе penceresi de mevcuttur (Duran:1995, s.93).

Fotoğraf 1: Hacı İlyas Cami

Caminin giriş kapısının üstündeki kitabesinde caminin Orhan Bey zamanında, Salahaddin Bey tarafından 1330'da yaptırıldığı yazmaktadır.

Fotoğraf 2: Hacı İlyas Cami Kitabesi

Cami birkaç kez tamir edilmiştir. Son cemaat yerinin dışında, girişin sağında bulunan ilk tamir kitabesinde ise 1813'de Hacı Eminzade Süleyman tarafından tamir ettirildiği yazmaktadır. Harim giriş kapısı üzerindeki ikinci tamir kitabesinde 1855'de Hacı Ömer Ağazade Hacı İsmail Ağa tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Minare kapısının üzerindeki kitabe 1957 depreminde hasar gören minarenin hayır severlerin yardımıyla 1961'de yeniden inşa edildiği yazmaktadır (Akarca:1954, s.99; Duran:1995, ss.95-97). Cami bugün hala sağlam bir şekilde ayakta olup, ibadete açıktır.

2.1.2. Orhan Bey Cami - (Beçin)

Beçin merkezinde inşa edilmiş en eski cami, Orhan Bey Cami ya da halk arasında bilinen adıyla Ulu Cami'dir. İbn Battuta'nın 14. yüzyılda Milas şehrini ziyareti sırasında "Milas Sultan'ı Orhan Bey" diye bahsettiği Orhan Bey'in Beçin'de henüz tamamlanmamış olduğunu söylediği camidir (İbn Battuta, I:2004, s.412).

Evliya Çelebi caminin inşasına ait bir kitabenin varlığından bahsetmektedir. Kitabe inşa tarihi olarak 1370-1371 verilmektedir. Ancak İ. Hakkı Uzunçarşılı kitabenin kısmen yanlış olduğunu, bu tarihin 1330-1331 olması gerektiğini söylenmektedir (Evliya Çelebi, IX:2005, s.110; Duran:1995, s.102). Nitekim İbn Battuta'nın 1333 yılında Beçin şehrini ziyaretinde yapım aşamasında olan camiden bahsetmesi bu iddiayı desteklemektedir.

Orhan Bey cami büyük ölçüde yıkılmışsa da temelleri ve mermer kapısı hala ayakta.

Fotoğraf 3: Orhan Bey Cami (Ulu Cami) Mermer Kapısı

Dıştan dışa 20.00 X 23.00 metre ölçülerinde dikdörtgen bir plan şeması gösteren yapı, doğuda ve batıda ikişer, güneyde mihrabın sağına ve soluna gelecek şekilde iki adet olmak üzere toplam sekiz pencereye sahiptir (Akarca:1954, s.121; Duran:1995, s.99).

Fotoğraf 4: Orhan Bey Cami (Ulu Cami)

Caminin kuzeyindeki mekanların birinde 2000 yılı kazı sezonunda büyük bir gümüş define bulunmuştur (Kızıl:2002, s.67).

2.1.3. Ahmed Gazi Cami (Ulu Cami)

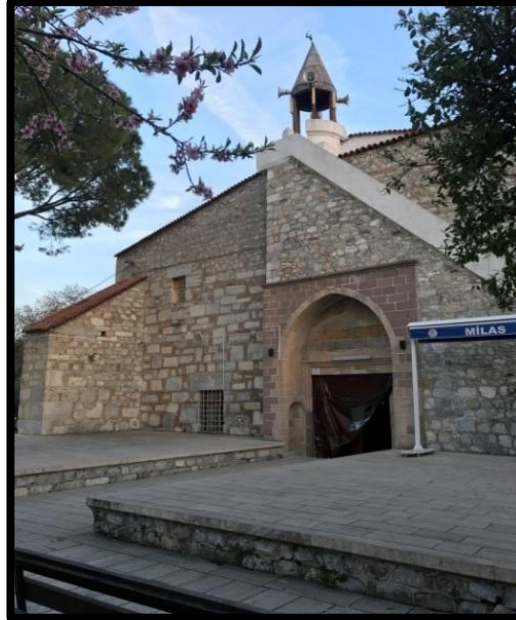
Menteşe Beyliğinin güçlü beylerinden biri olan Ahmed Gazi Bey, Beyliğe hakim olduğu dönemde Milas'ta Balavca Deresi'nin kenarındaki Hoca Bedreddin Mahallesinde, 1378 yılında Ahmed Gazi Cami'ni yaptırmıştır (Ahmed Tevhid:1912, s.1149). Milas'ın en büyük camisi olan ve hala kullanılmakta olan yapı halk arasında Ulu Cami olarak da bilinmektedir.

Büyük bir avlu içerisinde kurulmuş olan caminin planı dikdörtgendir. Caminin kuzey cephesinde, sivri kemerli bir niş içerisine taç kapı yer almaktadır. Girişin üzerindeki sivri kemerin sağ köşesinde bir vakfiye yer almakta ve alınlık kısmında da cami kitabesi bulunmaktadır. Kitabede caminin Ahmed Gazi Bey tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Ayrıca kitabede Mentеше Beyliği şeceresine de yer verilmiştir (Evliya Çelebi, IX:2005, s.109; Ahmed Tevhid:1912, s.1148; Duran:1995, ss.137-138; Wittek:1999, ss.137-139)

Fotoğraf 5: Ahmed Gazi Cami Kitabesi

Caminin orta sahnında, mihrabın yönünde dışı kurşunla kaplı bir kubbe vardır. Tonozlarla kubbeyi birleştirmesi bakımından bu cami, ulu camilerin düz bir çatıdan tonozla, tonozdan kubbeye inkişaf eden tavan örtüsünün tekamülünde önemli bir safhayı temsil eder (Akarca:1954, s.97; Kızıl:2002, s.40).

Fotoğraf 6: Ahmed Gazi Cami (Ulu Cami)

Caminin, dışı sıvasız bırakılmış ve aralara tuğla karıştırılarak, taşla inşa edilmiştir. Çatısı kiremitli kırma çatıdır. Bir çok kitabeli bloğu bulunan caminin batı duvarında Zeus Labrandos'a adanmış, çift yüzlü bir baltayı tasvir eden küçük bir sunak, doğu payandalarındaki bir blokta yan yana oyulmuş çift yüzlü bir balta ile bir zıpkın tasviri bulunmaktadır (Akarca:1954, s.97).

Mihrabın iki tarafında bulunan pencereler ile cami aydınlatılmaktadır. Bunun yanı sıra doğu yönünde üç, batı yönünde iki pencere olup üçüncünün yerinde ufak bir kapı bulunur. Kuzeyde bulunan cümle kapısının iki tarafında da diğerlerinin uzunluğunda ve genişliğinde iki pencere vardır (Ahmed Tevhid:1912, s.1148; Duran:1995, s.133). Camiye sonradan ilave edilmiş otuz üç basamaklı açık bir merdiven minare yapılmıştır. Bu merdiven ilave edilirken cümle kapısının sağındaki pencere dıştan merdiven duvarı ile kapanmıştır (Akarca:1954, s.97).

Caminin eski ahşap minberi 1879 yılında Hristiyan ustalar tarafından onarılmış, eski ahşap minbere benzer bir mermer minber yapılmıştır. Eski ahşap minberin orjinal kitabesini gören Ahmed Tevhid, orada bulunan yazıların yeni minbere de aynen aktarıldığını söylemektedir.⁴⁷

Fotoğraf 7: Ahmed Gazi Cami (Ulu Cami)

Fotoğraf 8: Ahmed Gazi Cami (Ulu Cami) Arka Cephesi

⁴⁷ A. Tevhid, "Ahmed Gazi", s. 1149: Emir bi'maret hezaü'l minber el mübarek el sultan el mustazzam malik rıfatü'l imam çelebi ? Ahmed Gazi Bey İbn İbrahim Bey İbn İrhan İbn Mes'ud İbn Eblistan fi şeh'r şevval sene ehad semanin ve seb'amie. P. Wittek, a.g.e., s.140.

2.1.4. Belen Camii

Menteşe Beyliği ilk dönemlerinde surlar içerisinde yer alan tek camidir. Camiye ait vakıf kayıtlarında herhangi bir kaynak verilmeden yapının Hoca Mukbil adında birisi tarafından kiliseden camiye çevrildiği kaydedilmiştir (Akarca:1954, s.98; Mete:2004, s.68). İçerisinde pek çok antik yapı malzemesi bulunması, buranın cami olmadan önce bir kilise olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

P. Wittek, caminin şehrin Türkler tarafından fethi sırasında muhafız askerlere bir mabet hizmeti görsün diye kilisenden camiye çevrilmiş olduğunu ileri sürülmektedir.⁴⁸ Muhtemelen fetihten sonra şehirdeki Hristiyan nüfusun, azınlık durumuna düşmesiyle, kiliseye olan ihtiyacın ortadan kalkmış ve mevcut kilise camiye çevrilmiş olmalıdır.

Plan bakımından Ulu Camiyi andıran yapı, içi kible duvarına dikey, üçerli iki sıra sütunla üç sahna ayrılmıştır. Ana giriş kapısı kuzeyindeki kısa tarafta olup batıda küçük bir yan kapısı daha vardır. Üst çatıyı taşıyan sütunlar antik bir yapıdan alınmıştır. Tavan ahşaptır. Duvarlar yine diğer Menteşeoğlu yapılarında olduğu gibi tuğla ile karıştırılmış taştan yapılar dışı sıvasız bırakılmıştır (Akarca:1954, s.98; Kızıl:2002, s.42).

Caminin ne zaman ve kim tarafında inşa edildiğine dair bir kitabesi yoktur. Ancak daha önce de değindiğimiz gibi kiliseden camiye çevrildiği tarih olarak, Hoca Mukbil'in Bozöyük'teki zaviyesinin kitabesinde yer alan 1368 tarihine dayanak yine 1368'e yakın yıllar olarak tahmin edilmektedir (Akarca:1954, s.99).

Kapısı önünde sonradan ilave edilen kitabesine göre 1750 yılında Hacı Abdülaziz Ağazade Mehmet Sait Ağa tarafından tamir edilmiştir. Batı tarafında bir kaide üzerinde yükselen minaresi 1811'de aynı aileden Abdülfettah oğlu Ömer Ağa tarafından yaptırılmıştır (Akarca:1954, s.99; Kızıl:2002, s.42).

⁴⁸ Bu varsayım, 1923'te Milas'taki rum cemaatinin orada yeni olması bilgisine dayanarak ileri sürülmüştür: P. Wittek, *a.g.e.*, s.125.

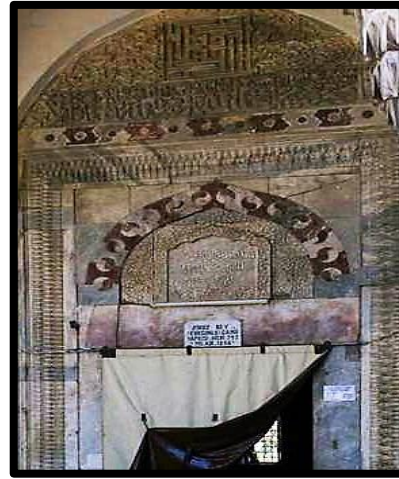
Fotoğraf 9: Belen Cami

2.4. Firuz Bey Cami (Kurşunlu Cami)

Firuz Bey Cami, Menteşe Beyliği topraklarının Osmanlılar tarafından fethinden sonra Sultan Bayezid'in Menteşe valisi olarak atadığı Hoca Firuz Bey tarafından yaptırılmıştır. Cami Milas'taki Türk İslam devri yapılarının en güzel örneğidir. Kapısı üzerindeki kitabeye göre bu cami, bir külliye'nin parçası olarak 1394'te yaptırılmıştır (Akarca:1954, s.99).

Fotoğraf 10: Firuz Bey Cami

Fotoğraf 11: Firuz Bey Cami Kitabesi

Hisarbaşı ve Değirmen Tepe arasında yer alan cami, güneyi medrese ocakları ile çevrili bir avlunun ortasındadır. Avlunun üç kapısı vardır. 1824-1826 yılları arasında Milas'ı ziyaret eden Avusturyalı seyyah Anton von Prokesch caminin etrafının, içinde zambaklar yetişen bir mezarlık tarafından çevrildiğini bildirmiştir. Bu

mezarlıktan günümüzde yalnız bir mezar ulaşabilmiştir. Bu mezarın da Firuz Bey'in karısına ait olduğu rivayet edilmektedir (Akarca:1954, s.100).

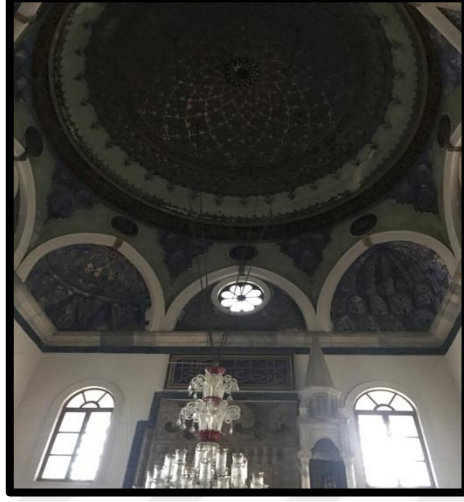
Fotoğraf 12: Firuz Bey Cami (Kurşunlu Cami) Bahçesindeki Mezarlık

Caminin kubbесinin üstü kurşunla kaplıdır. Bu sebeple halk arasında Kurşunlu Cami olarak da bilinir. Plan olarak ters "T" tipli, camilerdendir. Dış tarafı gri mermer blokları ile kaplanmıştır. Mermerlerin bu renginden hareketle camiye Gök Cami de denmiştir. Caminin dış güzelliğini, duvarların bu gök sathı üzerine pencerelerdeki renkli kakmalar, stalaktitler ve cephedeki mermer oymalar oluşturmaktadır. Üst pencerelerin lentoları üzerindeki kısımlar kakma kırmızı taşlar ve stalaktitlerle süslüdür (Akarca:1954, s.101).

Fotoğraf 13: Firuz Bey Cami (Kurşunlu Cami)

Caminin girişinde oymalı ve kırmızı taş kakmalı bir takım çerçevelediği bir kapı vardır. Kırmızı kakma taşlarla süslü kemerin ortasında cami kitabesi bulunmaktadır. Caminin üzerine beş kubbe örtmektedir (Akarca:1954, s.101).

Fotoğraf 14: Firuz Bey Cami (Kurşunlu Cami)

Son cemaat yerinin cephesi stalaktitli konsollarla ve payelere binen beş kemerli olarak düzenlenmiştir. Son cemaat mahalinin ortası sekiz köşeli bir kubbe, yanları ise tonoz örtülüdür. Mihrabı ise oldukça güzel işlenmiş Kur'an ayetleri ve iki sütuncukla süslenmiştir. Mihrabın pervazında ise mimar Hasan b. Abdullah ile Nakkaş Musa b. Adil'in isimleri yazılıdır. İçten merdivenli minare, kalın sağ bölme duvarı içinde yükselir. Bugünkü minare sonradan ilave edilmiştir (Kızıl:2002, ss.45-46).

Fotoğraf 15: Firuz Bey Cami (Kurşunlu Cami)

Caminin orjinal mimberi ile kapısı 1875 senesinde İstanbul'a götürülmüş, yerine yeni bir mermer mimber ile yine mermerden küçük bir kürsü ve demir bir kapı yapılmıştır. Caminin önünde XIX. yüzyılda ilave edilmiş sekiz köşeli küçük bir mermer şadırvan bulunmaktadır (Akarca:1954, s.102).

2.1.6. Yelli (Kepez) Cami - (Beçin)

Yelli Cami, Beçin'in yaklaşık 2 km. güney doğusunda, nüfusun artışına paralel olarak sonrada kurulan Kepez mevkinde inşa edilmiştir (Mete:2004, s.112). Yapının inşa tarihine dair günümüze ulaşan herhangi bir kitabesi yoktur. Ancak 1403 yılında yeniden beyliği ele geçiren İlyas Bey döneminde Kepez mevkinde yürütülen yoğun inşa faaliyetlerine dayanarak bu caminin de 1403 yılından sonra inşa edilmiş olduğunu tahmin edebiliriz.

Cami, dıştan dışı 9.10 X 13.80 m. ölçülerinde dairevi kasnaklı, tek kubbeli bir harim ve iki çapraz tonozla örtülü bir son cemaat yerine sahiptir (Duran:1995, s.164).

Fotoğraf 16: Yelli (Kepez) Cami

Kapalı olan son cemaat yerine, batı cephesinin kuzey köşesindeki etrafı bir sıra kiremitle süslenen kemerle girilir. Ayrıca doğudan geniş bir kapı ile doğrudan caminin içine girilir. Kubbe baklava desenli pandantiflerin üzerine oturmaktadır.

Caminin içindeki pandantiflerin hizasında duvarın içine saklanmış seramik küpler akustiği sağlamak içindir (Kızıl:2002, ss.68-69).

Köşe taşları, kapı çerçevesi ve kemerler küfekidendir. Son cemaat yeri pencereleri sade olduğu halde, cami pencerelerinin üstü dıştan kemerlerle süslenmiştir (Akarca:1954, s.121).

Fotoğraf 17: Yelli Cami

2.2. Türbeler

Türbeler tanınmış şahsiyetlerin ya da hükümdarların mezarının bulunduğu yapılardır. Milas'ta kaynaklara yansıyan herhangi bir türbe kalıntısı bulunmaktadır. Fakat XVII. yüzyılda Milas'ı ziyaret eden Evliya Çelebi eserinde bu şehirde bulunan evliyalardan bahsederken buradaki ziyaret edilmesi gereken yerlerden de bahsetmiştir. *"Bu şehirde medfun bulunan kibar-ı evliyaları beyan eder: Ziyaret-i Milas: Evvela şehrin garbında Sodra erenleri, şehir içinde Kalenderi Sultan ve Dedebeği Sultan ve Hayreddin Sultan ve Boğa Baba ve Gazal Murad Baba ve Salahaddin Sultan ve ibret-nüma-yı tasavvuf, Hayal-i Zıl mü'ellfi Şeyh Şüşteri Hazretleri bizzat burada medfundur. Her kim ziyaret etse gülmesi mukarrerdir. Kuddisesırruhu'l aziz."* (Evliya Çelebi,IX:2005, s.110).

Onun bu kaydından şehirde ziyaret yerleribulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu evliyaların her birinin türbesi ya da zaviyesinin olup olmadığı konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Ancak Hacı İlyas Cami'sinin yaptıran

"Salahaddin Sultan"? ait olduğu ileri sürülen bugün herhangi bir kalıntısı bulunmayan Salahaddin Türbesi ve bugün hala şehrin ortasında temsili bir mezar taşının bulunduğu Şeyh Şüşteri'ye ait türbe kaynaklara yansımıştır (Evliya Çelebi, IX:2005, s.110; Mete:2004, s.84).

Beçin'de ise fiziki dokuda yer alan üç adet türbe bulunmaktadır. Bunlardan ikisinin adı tam olarak bilinmediğinden araştırmacılar tarafından I ve II nolu türbe olarak adlandırılmışlardır. Diğerisi ise şehirdeki en sağlam ve görkemli yapı olan Ahmed Gazi Türbesi'dir.

2.2.1. Şeyh Şüşteri (Milas)

Milas'ta yaşadığı bilinen dından şahıslardan olan Şeyh Şüşteri'nin adı ilk kez 1333 yılında Milas'ı ziyaret eden İbn Battuta'nın eserinde geçmiştir. İbn Battuta bu ziyaretinde *"Milas'ta Allah'ın uzun ömür verdiği dindar kişilerden Baba Şüşteri ile tanıştım. Yaşının yüzelliden fazla olduğu söylenmekte... Ama gücü kuvveti yerinde, aklı sağlam. Bize hayır dua etti. Onun duasının olumlu etkisi ve bereketi zamanla gerçekleşti!"* demiştir (İbn Battuta,I:2004, s.411).

İbn Battutadan sonra yukarıda da bahsettiğimiz XVII. yüzyılda Milas'ı ziyaret eden Evliya Çelebi *Hayal-i Zıl* müellifi Şeyh Şüşteri'nin de burada meftun olduğunu söylemiş, ve "her kim ziyaret etse gülmesi elbette mukarredir" demiştir (Evliya Çelebi, IX:2005, s.110). Buradan yola çıkarak İbn Battuta'nın ziyareti sırasında hala hayatta olan Şeyh Şüşteri'nin Evliya Çelebi'nin ziyaretinde artık vefat ettiği ve şehirde ona ait bir türbe veya ziyaret yeri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak mezarının tam olarak nerede olduğu belli değildir. Bugün yalnızca ona hitaben Atatürk bulvarının tam ortasında, etrafı zincirlerle çevrili bir mermer mezar taşı üzerinde adı yazmaktadır.

Fotoğraf 18: Şeyh Şüşteri'nin mezar taşı

2.2.2. Salahaddin Türbesi - (Milas)

Salahaddin Türbesi'nin Hisarbaşı Tepesi'nin güneyinde yer alan Salahaddin Mahallesi'nde, 1330'da inşa edilmiş olan Hacı İlyas camisinin banisi olduğu tahmin edilen, Naib Salahaddin isimli şahsa ait olduğu düşünülmektedir. Türbenin XIV. asırdan beri fiziki dokuda yer aldığı Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesindeki* bahislerinden anlaşılmaktadır (Evliya Çelebi, IX:2005, s.110; Mete:2004, s.84). Ancak türbenin bugün tam olarak nerede olduğu bilinmemektedir.

Bunun dışında Milas'ta kaynaklara yansıyan Menteşeoğulları dönemine ait başka bir türbeye rastlanılmamıştır.

2.2.3. I No'lu Anonim Türbe

Beçin'deki türbeler içersinde en eski tarihlenen türbe İç Kale'nin güneydoğusunda yer alan türbedir. Türbe'ye ait herhangi bir yapı kitabesi bulunmamaktadır. Bu nedenle türbenin adının ne olduğuyla ilgili bir fikrimiz yok. Ancak araştırmacılar tarafından I no'lu türbe olarak adlandırılmıştır. Nitekim bugün türbenin önündeki yer alan tabelada da I no'lu türbe olduğu yazmaktadır (Ünal:2005, s.11).

Kare planlı türbenin büyük bir bölümü harab olmuştur. Beçin'deki diğer yapılar gibi bu türbede kırma taşlarla inşa edilmiştir. Oldukça aşağıdan başlayan pandantifler, türbenin bir kubbeyle örtülü olduğunu kanıtlamakatadır. Türbe'nin XV. yüzyılın ikinci yarısında ya da XVI. yüzyıl içinde inşa edildiği ileri sürülmektedir (Ünal:2005, s.11).

Fotoğraf: 19 I No'lu Anonim Türbe (Ünal:2005, s.10)

2.2.4. II No'lu Anonim Türbe (Orhan Bey Türbesi) - (Beçin)

Şehrin ilk yerleşim yerlerinden olan Orhan Bey caminin yakınlarındaki kare plan iki türbedir bulunmaktadır. Türbelerin isimleriyle ilgili kaynaklara yansıyan herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Araştırmacılar tarafından II Nolu ve III Nolu Türbe olarak adlandırılmıştır ve literatüre de böyle geçmiştir. Bu türbelerden II No'lu Türbe, Orhan caminin avlusunun doğu duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. yer alan türbenin inşa tarihi XIV. yüzyılın sonlara ya da XV. yüzyılın ilk çeyreği olarak tahmin edilmektedir (Duran:1995, s.186; Mete:2004, s.98; Ünal:2005, s.19).

Beçin'deki mevcut yapılara bakıldığında oldukça iyi bir işçilik gösteren türbenin, önemli bir şahıs için yaptırılmış olduğu düşünülmektedir. Orhan Bey tarafından inşa ettirildiği kesin olarak bilinen caminin hemen yanında yer almasında dolayı Orhan Bey'in bu türbede medfun olduğu tahmin edilmektedir (Duran:1995, s.187). Türbeye ait günümüze ulaşmış herhangi bir kitabeye rastlanılmamıştır.

Türbe dıştan dışa 5.75 X 5.95 ölçülerinde kare planlı ve kubik gövdelidir. Duvarlarının tamamı kırma taştandır. Harap olmuş durumdaki türbeden kalan izlerden üzeri kasnaksız olarak beden duvarlarına oturan bir kubbe ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır (Duran:1995, s.186).

2.2.5. III No'lu Anonim Türbe - (Beçin)

Beçin'de yer alan türbelerden bir diğeri ise, Orhan Bey Caminin güneydoğusunda bulunmaktadır. III Nolu Türbe olarak bilinen yapının inşa tarihi ise XV. yüzyılın ilk yarısı olarak tahmin edilmektedir (Mete:2004, s.98).

Caminin güneydoğusundaki türbe dıştan dışa 6.30 X 6. 10 metre ölçülerinde kare planlı ve kubik gövdeli türbenin üzeri, kasnaksız olarak moloz taş örgülü beden duvarlarına oturan bir kubbe ile örtülü olduğu iç kısımlarda kalan pandantiflerden anlaşılmaktadır. (Duran:1995, s.190) Türbeye ait herhangi bir kitabe veya belge mevcut değildir. Dolayısıyla türbede kimin medfun olduğu da bilinmemektedir.

Fotoğraf 20: II ve III Nolu Türbe

2.2.6. Ahmed Gazi Türbesi - (Beçin)

Ahmed Gazi Medresesinin kapısının tam karşısında, medrese planlarında eyvanın bulunduğu yerde, Ahmed Gazi'nin (1390/1391) mezarının yer aldığı üzeri kubbe ile örtülü türbesi bulunmaktadır (Ahmed Tevhid:1912, s.1149).

Fotoğraf 21: Ahmed Gazi Türbesi'ndeki mezarlar

Türbe gotik hatlar içeren sivri bir kemerle medrese avlusuna açılır. Bu kemerin dış köşelerinde bayrak tutan iki arslan kabartmasından sağdakinin elindeki bayrakta Ahmed Gazi'nin ismi yazılıdır. Kuzeydeki küçük kemerli kapı türbeden medrese dışına geçit verir. Türbenin sağında ve solundaki büyük odaların üzerinde, ikinci katta harab olmuş birer oda daha vardır (Evliya Çelebi, IX:2005, s.110; Akarca:1954; ss.117-119; Kızıl:2002, s.66).

Fotoğraf 22: Ahmed Gazi Türbesi

Türbe duvarında Ahmed Gazinin kapaklı tabut şeklinde mermerden baş ve ayak taşları kitabeli kabri ile sol tarafında taşları ondan daha uzun kızına ait olduğu ileri sürülen başka bir kabir bulunur (Uykucu:1968, s.202). Milas ve çevresinde derin izler bırakmış olan Ahmed Gazi evliya olarak saygı görmektedir. Bugün türbesi mevlüd, adak ve Hıdırellez gibi vesilelerle ziyaret edilir.

Ahmed Tevhid'den öğrendiğimiz kitabeldeki yazılar ise şöyledir: (Ahmed Tevhid:1912, ss.1150-1151). "Kuri (?) Bey oğlu Eblistan Bey oğlu Menteşe Bey oğlu Mesud Bey oğlu Orhan Bey oğlu İbrahim Bey oğlu Ahmed Gazi merhum ve mağfur, Mes'ud şehid, Yüce, Ulu, Aşkın Rabb'inin rahmetine muhtaç Ahmed Gazi Bey, yediyüz doksanüç yılının mübarek Şa'ban ayında şehid düşüp vefat etti. Allah onların toprağını güzel, mekanını cennet kılsın..." (Ahmed Tevhid:1912, s.1151).

Türbedeki diğer bir kabir taşının kitabesi şöyledir: "Allah onların toprağını güzelleştirsın ve mekanlarını Cennet kılsın ve onları cennetin ortasına oturtsun. 832

senesi İlkbaharının Perşembe günü." (Ahmed Tevhid:1912, s.1151; Duran:2005, s.205)

2.3. Zaviyeler

İslam Medeniyetinin temel kurumlarından olan zaviyeler, sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı esas alarak devlet yöneticileriyle iyi ilişkiler kurmuşlardır. Zaviyeler Anadolu'nun Türkleşmesini sağlamak amacıyla kurulmuş dini ve sosyal kurumlardır. Zaviyelerde bulunan şeyhlerin bir kısmı müderris görevi de üstlenerek, dini bir kurumda yardımlaşma, sosyalleşme dışından aynı zamanda eğitim işlevini de yerine getirmişlerdir (Kara:2011, ss.368-370).

Menteşeoğullarının başkenti Milas'ta mevcut bir zaviye kalıntısı bulunmamaktadır. Ancak 1333 yılında şehre gelen seyyah İbn Battuta, Milas'ı ziyareti sırasında bir Ahi cemaatinden Ali adında bir şahsın dergahına misafir olduğundan bahsetmiştir. Bu Ahi zaviyesinde kendisinin cömertlikle ağırlandığını, hamam davetlerinde ve başka bir çok teşekkür değer harekette bulunulduğundan bahsetmiştir (İbn Battuta, I: 2004, s.412; Wittek:1999, s.66). Onun bu kaydından Milas'ta o dönemde bir zaviye bulunduğunu anlaşıyor. Muhtemelen bu zaviye, hamama yakınlığı ve ilk Türk iskanın gerçekleştiği mahallelerin konumundan yola çıkarak Hacı İlyas Mahallesi ve Balavca Deresine yakın bir konumda olmalıdır.

Beçin'de vakıf kayıtlarından 14 zaviye olduğu bilinmektedir (Yiğit:2016, s.297). Ancak bu zaviyelerin bir çoğu harab durumda olmalarına rağmen, Milas'a nazaran en azından belgelere yansımıştır. Kepez mevkinde belgelerde zikredilen fakat yerleri tespit edilemeyen zaviye türü dört yapı belirlenmiştir. Bunlar: "Alaca Tekye", "Zaviye-i Ramazan", "Sofuhane" ve "Zaviye-i Lokman"dır. Bunlardan başka varlığı XVI. yüzyılın son çeyreğine kadar gelen Ahi Hüseyin zaviyesi, Çağatay Hamza Bey'in imaret-zaviyesinin de varlığı bilinmektedir (Mete:2004, ss.103-106). 2002 yılı kazı çalışmalarında kentin güney sur kapısının hemen dışındaki Seymenlik mevkinde de bir zaviyenin olduğu saptanmış ve zaviyeye ait iki mekan tespit edilmiştir. (Ünal:2005a, s.39) Bu mekanların toplantı odası ve mutfak olarak kullanıldığı tahmin edilmiştir. Ertesi yıl zaviyenin yakınlarında bir de mescit ortaya çıkarılmıştır

(Çakmak:2005, ss.350-356). Bunların dışında Sofuhane, Hankah⁴⁹, Mültezim evi ve Orman Tekkesi gibi sonradan kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılmış yapılar da bulunmaktadır.

2.3.1. Seymenlik Zaviyesi - (Beçin)

Beçin'de bulunan kalıntıları günümüze kadar ulaşmış, en büyük zaviye Seymenlik Zaviyesi'dir. Kazı çalışmaları sonucunda yapının bulunduğu araziden 2002 yılında toplantı salonu ve mutfak, 2005 yılında hamam, han ve 2003 yılında mescit ortaya çıkarılmıştır (Çakmak:2005, s.130).

Mekanların tümü kırma taşlarla inşa edilmiştir. Toplantı odasının kuzey ve güney duvarları ikişer payanda ile desteklenmektedir. Mekanın giriş kesiminin kotu düşüktür. Batısındaki sokağa bakan iki penceresi vardır. Toplantı odasının doğu duvarına bitişik mekanın kuzey duvarı üzerindeki ocak nişi, bu mekanın mutfak olarak kullanıldığını düşündürmektedir (Ünal:2005a, s.39).

Fotoğraf 23: Seymenlik Zaviyesi

Avlunun kuzey kenarında yer alan Mescit'in kuzeyindeki alanın, bir hazireye dönüştüğü anlaşılmaktadır. Mescidin batı duvarı boyunca uzanan bir son cemaat yerinin izleri seçilebilmektedir. Mescide giriş, batı duvarının kuzey ucuna

⁴⁹ Hankah: Belirli bir tarikat şeyhinin görev yaptığı, çeşitli dini törenlerin düzenlendiği, zaviyeden büyük yapı.R. Hüseyin Ünal, *a.g.e.*, s.54.

yerleştirilmiş bir açıklıktan sağlanmaktadır. Kuzey duvarı üzerinde iki, batı duvarı üzerinde de bir pencere açıklığı bulunmaktadır (Ünal:2005a, s.39).

Mescidin kuzey, güney ve batı duvarlarının önemli bir kısmı sağlam durumdadır. Kuzey duvarının ayakta kalabilen kısmının yüksekliği 130 cm, batı duvarının ise 120 cm'dir. Güney duvarının bazı kesimlerinde 130 cm'e kadar varan yüksekliği mihrabın bulunduğu orta kesimde 70 cm'e düşmektedir. Mescidin karaahmet Boğazı'na bakan doğu duvarı neredeyse yıkılmış durumdadır. En sağlam yeri 65 cm yüksekliğinde olan bu duvarın orta kesimlerinde yükseklik 35 cm'e kadar düşmektedir. Duvarın güney ucu, güney duvarının doğu ucu gibi tamamen yok olmuştur (Çakmak:2005, ss.130-135).

Fotoğraf 24: Seymenlik Zaviyesi

Zaviyenin toplantı odası içinde ele geçen İlyas Bey'e ait sikke, yapının XV. yüzyıl başlarında kullanılmakta olduğunu göstermektedir. Mescidin kuzeyindeki hazirede ele geçen ve bir hanıma ait olduğu anlaşılan mezar taşı, XIV.yüzyıla tarihlenmektedir. Dolayısıyla zaviyeyi oluşturan yapılar grubu da aynı yüzyıla tarihlendirilmektedir (Ünal:2005a, s.39; Çakmak:2007, s.120).

2.3.2. Zaviye (Anonim) - (Beçin)

Ahmed Gazi Medresesi'nin 80 m. kadar doğusunda yer alan yapı 1988 yılında yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Yapı XIV. yüzyılın ikinci yarısına

tarihlendirilmektedir. Bir kenarı yaklaşık 7 m. uzunluğunda, kare planlı, tek mekanlı bir yapıdır. Kalan izlerden, doğusunda bir sundurmanın yer aldığı anlaşılmaktadır. İçte, kuzey duvarı ortasında, yarım daire profilli birocak vardır. Gerek ocak, gerekse sundurma, yapının önceleri sanıldığı gibi bir türbe değil, içinde gecelenen bir zaviye, misafirhane olduğunu göstermektedir. Seymenlik Zaviyesine göre daha mütevazı olan bu yapı, zaviyenin sadece misafirhane olarak kullanılan kesimi olmalıdır (Ünal:2005a, s.15).

Fotoğraf 25 : Zaviye (Anonim) (Ünal:2005, s.14)

2.3.3. Hankah - (Beçin)

Belirli bir tarikat şeyhinin görev yaptığı, çeşitli dini törenlerin düzenlendiği zaviyelerden büyük yapılara Hankah denilmektedir. (Ünal:2005a, s.54) Tahrir Defterlerinde Sofuhane ve Tekke olarak anılan iki yapıdan bir olarak tahmin edilen Araştırmacılar tarafından Hankah olarak adlandırılan yapı, Ahmed Gazi Medresesi'nin karşısında, Orhan Bey Cami'nin batı duvarına dayanan yapı doğu batı yönlü dikdörtgen bir plana sahiptir (Ünal:2004, s.139).

Yatay dikdörtgen şekilli yapının doğu duvarı, Orhan Cami'nin batı duvarına bitişiktir. Giriş kapısının ve pencerelerin yeri güçlükle saptanabilmektedir. Kalan izlerden, Orhan Bey Cami'nden sonra inşa edildiği ve caminin batı duvarı üzerindeki pencerelerden birinin önünü kapattığı anlaşılmaktadır. Beçin'in kesme taşlarla kaplı iki yapısından bir olan Hankah, Ahmed Gazi tarafından XIV. yüzyılın son çeyreği içinde inşa ettirilmiştir (Ünal:2005a, s.25).

Fotoğraf 26: Hankah

2.3.4. Orman Tekkesi - (Beçin)

İslam medeniyetinin temel kurumlarından biri olan tekkeler, bir şeyhin yönetiminden tasavvuf eğitiminin verildiği kurumlardır. Tekkeler genellikle şeyh, müridleri ya da yöneticiler tarafından inşa ettirilmiştir (Kara:2011, ss.368-370).

Halk arasında Orman Tekkesi olarak bilinen yapının planı Ahmed Gazi Medresesi'nin planına benzemektedir. Revaksız bir avlunun güney kenarı üzerine yerleştirilmiş olan dersane mekanları ve eyvan, dışa taşıntılıdır. Üzeri açık avlunun doğu ve batı kenarları boyunca sıralanan 16 öğrenci hücresi bulunmaktadır. Diğer mekanların üst örtülerine ilişkin herhangi bir bilgi yoktur. Kazı sırasında ele geçen sikkelere dayanarak XIV. yüzyılın sonlarına veya XV. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir (Ünal:2005a, s.43; 2004, s.155).

Fotoğraf 27: Orman Tekkesi

Fotoğraf 28: Orman Tekkesi

2.3.5. Mültezim Evi - (Beçin)

Mültezim evi, II No'lu Türbe'nin 5m. kadar doğusunda yer almaktadır (Ünal:2004, s.141). Mültezim evi, bir eyvanın iki yanına yerleştirilmiş iki mekandan oluşmaktadır. Ele geçen buluntılara göre, evin alt katını oluşturan üç mekandan güneydekinin kiler, kuzeydekinin mutfak ise mutfak olduğu anlaşılmaktadır (Ünal:2004, s.141).

2001 ve 2002 yılı çalışmaları sırasında, kiler olduğu düşünülen güneydeki mekanın içinde yaklaşık 60.000 Osmanlı akçesi ve 850'ye yakın Avrupa kökenli paradan oluşan bir defne ele geçirilmiştir. Türkiye'de yapılmış kazılarda ele geçen en büyük definedir. Sikkelerin büyük çoğunluğu gümüştür. Gümüş sikkelerin içinde bir de Kanuni Sultan Süleyman adına basılmış altın bir sikke bulunmuştur. Sikkelerin bir çoğu Osmanlı sikkesi olup, yüzde doksanı Sultan III. Mehmed Dönemine (1595-1603) aittir (Ünal:2005a, s.53; 2004, s.142).

Mültezim evinde ele geçen Beçin Definesi'nden çıkarılabilen sonuçlara ve evde yapılmış olan değişikliklere dayanarak evin XV. yüzyılda ya da XVI. yüzyılın başlarında, inşa edilmiş olabileceği söylenebilmektedir (Ünal:2004, s.152).

İçteki toprak ve molozun temizlenmesi sırasında rastlanan kül tabakası ve yanık ahşap parçaları, Mültezim evinin ve bitişiğindeki Sofuhane'nin bir yangın sonucu harap olduklarını göstermektedir. (Ünal:2005a, s.17)

2.3.6. Sofuhane - (Beçin)

Sofuhane Tasavvuf ehli dervişlerin toplandığı yerlerdir. Beçin'de vakıf kaynaklarına yansıyan bir Sofuhane'nin olduğu bilinmektedir (Yiğit:2016, s.328; Ünal:2004, s.151). Yapılan çalışmalar sonucundan ortaya çıkarılan Sofuhane Mültezim Evinin batısında yer almaktadır. Mültezim evindeki kazılar tamamlandığında evin batı duvarına bitişik olan bu sofuhane'nin ev ile bir bağlantısı olmadığı anlaşılmıştır (Ünal:2004, s.148). Dikdörtgen planlı geniş bir mekandan ibarettir. Bu iki yapıyı tahrip eden yangının 1610 yılında meydana geldiği tahmin edilmektedir (Ünal:2005a, s.17).

Mültezim Evi'nin batı duvarına yaslanan ve bu duvarı evle müşterek olan Sofuhane'nin XV. yüzyılın ikinci yarısı ya da XVI. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olabileceği ileri sürülmektedir (Ünal:2004, s.152).

Fotoğraf 29: Mültezim Evi ve Sofuhane

2.4. Mezarlıklar

Menteşe Beyliği başkenti Milas'ta Mentşe Beyliği dönemine yeri belirtilmemiş, yalnızca belgelerde bir kez bahsi geçen bir mezarlığın olduğu söylenmektedir. Bu mezarlığın yerleşim alanının dışında Balavca deresinin doğusunda olduğu tahmin edilmektedir (Mete:2004, s.78). Bu bilgiyi Avusturyalı seyyah Anton von Prokesch'in Milas ziyareti desteklemektedir.

1824-26 yıllarında Avusturyalı seyyah Anton von Prokesch'in Milas'ı ziyaretinde Firuz Bey caminin avlusunda etrafında zambaklar yetişen bir mezarlığın olduğundan

bahsetmiştir. Bu mezarlık 1931 de şehir içine ölü gömülmesini men eden Mezarlıklar Nizamnamesinden sonra tedricen tahrip edilmiş, bugüne Firuz Bey'in karısına ait olduğu rivayet edilen tek bir mezar kalmıştır (Akarca, 1954, s.100).

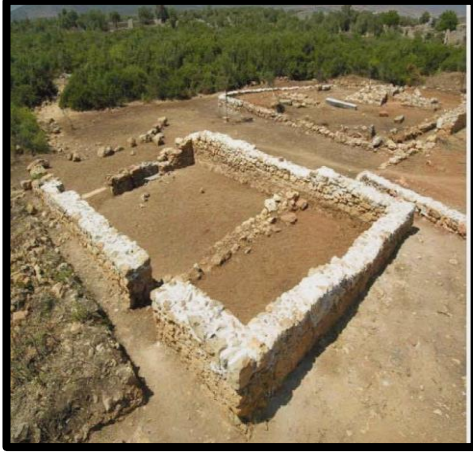
Fotoğraf 30: Avusturyalı seyyah Anton von Prokesch'in bahsettiği cami avlusunda yer alan etrafında zambaklar yetişen mezarlığın bulunduğu yer.

Beçin şehrinde yer alan beylik dönemine ait mezarlıklarından, yalnızca bir kısmı sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Geniş bir alana yayılmış olan şehir mezarlığı, surların doğusundan başlayıp Kepez'e doğru uzanmaktadır (Akarca:1954, s.121; Mete:2004, s.106; Kızıl:2002, ss.69-70). Menteşe Mezarlığına sur dışındaki Kepez Mahallesi'ne giden patika yoldan ulaşılmaktadır. Alanın tamamen makilerle kapalı olması nedeniyle mezarlığın boyutları bilinmemektedir (Pektaş:2014, s.317).

2002 yılı kazı çalışmalarında kazısı tamamlanabilen alan içinde etrafı moloz veya kesme taş bir duvarla çevrilmiş 13 adet mezar bulunmuştur (Ünal:2005b, s.334).

Beçin'in jeopolitik konumu sebebiyle arazinin büyük bir kesiminde, mezar çukuru açmaya yetecek derinlikte toprak bulunmamaktadır. Bu nedenle Menteşe Mezarlığında etrafı duvarlarla çevrili parseller oluşturulmuş ve parsellerin içi gömü yapmaya yetecek kadar toprakla doldurulmuştur (Ünal: 2007, s.103).

2010 yılı kazı çalışmalarında beylikler dönemine ait olduğu tahmin edilen 4 adet mezar ortaya çıkarılmıştır (Pektaş:2012, s.355).

Fotoğraf 31: Beçin Mezarlıkları

Fotoğraf 32: Beçin Mezarlıkları

3. SOSYAL YAPILAR

Beylik başkenti Milas ve Beçin'de halkın gereksinimlerini karşılamak adına yapılan dini yapıların dışında, sosyal gereksinimlerini karşılamak amacıyla inşa edilmiş pek çok gösterişli ve sağlam yapı inşa edilmiştir. Bu sosyal yapıların içinde dönemin ihtiyaçlarına uygun medreseler, hanlar, hamamlar, çarşılar ve imarethaneler yer almaktadır. Aşağıda günümüze ulaşan ya da belgelere yansıyan sosyal yapılardan bahsedeceğiz.

3.1. Medreseler

Milas'ta fetihten sonra dini kurumlar olan cami, tekke ve zaviyelerin dışında eğitim görevini üstlenen medreseler inşa edilmiştir. Başkent Milas ve Beçin'de bilinen toplamda beş adet medresesi bulunmaktadır. Bunlar Milas'ta; Hoca Bedreddin Medresesi, Firuz Bey Medresesi, Beçin'de; Ahmed Gazi Medresesi, İlyas Bey Medresesi, Yelli Medrese'dir (Duran:1995, ss.303-307; Mete:2004, s.75).

Bu medreselerden Milas'ta günümüze sağlam bir şekilde ulaşan yalnızca Firuz Bey Medresesi'dir. Hoca Bedreddin Medresesi'nin hiçbir kalıntısı günümüze ulaşmamıştır. Beçin'deki medreseler içerisinde ise yalnızca Ahmed Gazi Medresesi sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır. İlyas Bey Medresesi ve Yelli Medrese'nin ise kalıntıları mevcuttur. Daha önce bölümlerde bahsettiğimiz gibi Menteşe Beyliği'nin 1300'lerden sonra merkezinin Beçin'e taşınması burada görkemli yapıların inşa edilmesine sebep olmuştur. Ancak beyliğin Osmanlı hakimiyetine

geçtiği dönemde Beçin şehri terkedilmiş nüfusun büyük çoğunluğu Milas'a taşınmıştır. Bu tarihlerden sonra Milas muhtemelen büyük bir yerleşim alanı olarak gelişmiş, mevcut tarihi yapıların bir kısmı ya harab olmuş ya da yok olmuştur.

Menteşe Beyliğinin başkentindeki medreselerin sayısının çokluğu Mentese Beyleri'nin eğitime verdikleri önemi göstermekte ve şehirdeki kültürel hayatın canlılığını ortaya koymaktadır. Aşağıda kuruluş tarihleri esas alınarak Mentese Beyliği dönemine tarihlenen medreseler sırayla ele alınacaktır.

3.1.1. Hoca Bedreddin Medresesi - (Milas)

Yapılan araştırmalarda Milas'ta bulunan medreselerden en eskisi olarak tahmin edilen ancak günümüze ulaşmamış olan, Hoca Bedreddin Mahallesinde bulunan medresenin Menteseoğulları'ndan Ahmed Gazi dönemine ait olduğu tahmin edilmektedir. Medrese içinde bulunan küçük mescidin, bir kısmı zamanımıza ulaşmış olan kitabesinde Ahmed Gazi'nin kitabelerinde görülen "sultan-ül-muazzam" ve "emir-ül-muazzam" unvanlarının geçmesi bu kanaati vermektedir (Ahmed Tevhid:1912, s.1148; Akarca:1954, s.98). Medrese bugün tamamıyla ortadan kalkmıştır.

3.1.2. Ahmed Gazi Medresesi - (Beçin)

Beçin medreselerine geçecek olursak, bunlar içerisinde hiç şüphesiz en görkemlisi bütün ihtişamıyla günümüze kadar gelen Ahmed Gazi Medresesi'dir. Medrese, kalenin güneyinde şehir merkezi olarak kabul edilen alana inşa edilmiş olan Orhan Bey Cami'nin (Ulu Cami) kuzeyinde yer almaktadır. Şehrin en sağlam yapılarından biri olan medresenin kitabesinde 1375'te Ahmed Gazi tarafından inşa edildiği yazmaktadır (Ahmed Tevhid:1912, s.1147; Eyice:1989, s.69; Karakaya:2004, s.154). Bir avlunun etrafında sıralanmış on odadan oluşan medreseye, bir eyvan vasıtasıyla Gotik mimarisi tesirinde kalmış, güneydeki abidevi bir kapıdan girilir. Kapının tam karşısında, medrese planlarında eyvanın bulunduğu yerde, Ahmed Gazi'nin üzeri kubbe ile örtülü türbesi bulunmaktadır (Eyice:1989, s.69).

Fotoğraf 33: Ahmed Gazi Medresesi Kapısı

Bu türbe sivri bir kemerle medrese avlusuna açılır. Kemerin dış köşelerinde bayrak tutan iki arslan kabartmasından sağdakinin elindeki bayrakta Ahmed Gazi'nin ismi yazılıdır (Akarca:1954, ss.117-118; Eyice:1989, s.69).

Fotoğraf 34-35: Bayrak Tutan Aslan Kabartmaları Sağ ve Sol

Ana eyvanın iki yanında, medresenin diğer hacimlerine göre daha büyük tutulmuş, üzerleri beşik tonozla örtülü birer oda yer almaktadır. Kışlık dersane olarak kullanılması muhtemel odaların doğu, batı ve kuzey cephe duvarlarına açılmış dikdörtgen şekilli birer dolap nişi bulunmaktadır. Odaların damı toprakla örtülerek ayazlık haline getirilmiştir. Buraya iki yanlardaki koridorlar ve merdivenlerden

çıkılır. Ahmed Gazi Türbesinin sağında ve solundaki büyük odaların üzerinde, ikinci katta harap olmuş birer oda daha vardır. Medresenin doğu cephesinin kuzey ucunda, kışlık dershaneye dışarıdan birleşik olarak inşa edilmiş bir çeşme kalıntısı bulunmaktadır (Akarca:1954, s.118; Duran:1995, ss.200-201).

Medresenin cephesi, doğu duvarı, batı duvarının cepheden itibaren 6 metresi, avluya bakan iç duvarlar, koridorlar ve kapı içleri kesme küfeki ile kaplanmıştır. Cephe duvarlarının köşelerinde büyük mermer bloklar kullanılmıştır. Kuzey tarafında, batı duvarının yarısı ile hücrelerde kaplama ve sıva yoktur (Akarca:1954, s.119).

Fotoğraf 36: Ahmed Gazi Medresesi Hücreleri

Fotoğraf 37: Ahmed Gazi Medresesi Kitabesi

Ahmed Gazi medresesinin ta kapısının giriş açıklığında yer alan mermer kitabesi şöyledir: "İlim öğrenmek kadın erkek her Müslümana farzdır. Bu mübarek medresenin imarını, ulu emir, sahiller sultanı, murabıt, tacü'd-devletü'd-din, İbrahim oğlu Ahmed Gazi -Zaferi yüce olsun- 777 yılında emretti." (Ahmed Tevhid:1912, s.1147).

3.1.3. Firuz Bey Medresesi - (Milas)

Milas'ta bulunan bir diğerk medrese ise, Menteşe Beyliğı topraklarının Osmanlılar tarafından ilk fethinden sonra Sultan Bayezid'in Menteşe valisi olarak atadığı Hoca Firuz Bey tarafından yaptırılan Firuz Bey Cami'nin avlusunun batısında yer alan medresedir. Firuz Bey imareti bünyesindeki medrese cami ile aynı tarihte yani 1394'te inşa edilmiş olmalıdır (Akarca:1954, s.99; Mete:2004, s.75; Karakaya:2004, s.155). Yapı 1964-1965 ve 1976- 1977 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarılmış ve tamamen yıkık olan örtü sistemi onarılmıştır (Durukan:1996, s.139).

Fotoğraf 38: Firuz Bey Medresesi

Medrese, avlunun batı kanadına kuzey-güney yönünde sıralanmış yaklaşık kare planlı on altı hücreden oluşmuştur. Güneydeki ilk sekiz hücre düzgün bir biçimde yan yana dizilmiştir. Bunlardan sonra yapı kuzeydoğuya yönelmekte ve bu bölümde dört hücre bulunmaktadır. Mazgal deliğini andıran dar pencereci bu hücreler sivri, beşik ve çapraz tonozlar ve kubbelerle örtölü olup üzerleri toprak çatıdır. Köşede

çatıya çıkışı sağlayan on bir basamaklı mermer bir merdivenle sokağa açılan dikdörtgen bir kapı bulunmaktadır. Kapının kuzeyinde yapı doğuya yönelmekte ve bu bölümün dersane olduğu söylenmekte ve yine burada da dört hücre yer almaktadır (Akarca:1954, s.102).

Fotoğraf 39: Firuz Bey Medresesi Hücreleri

Medresenin duvarlarının alt kısımlarında ve köşelerde kesme taş, üst kısımlarda ise moloz kullanılmıştır. Onarımlarda duvarlar sıvanmış, yeniden takılan kapı ve pencereler ahşaptan yapılmıştır. Bütün mekanların üzeri farklı özellikler yansıtan tonoz ve kubbelerle örtülüdür (Durukan:1996, s.139).

3.1.4. Karapaşa (İlyas Bey) Medresesi - (Beçin)

Beçin'de yer alan bir diğer medrese ise harabe durumunda olmasına rağmen yapısından anladığımız kadarıyla ihtişamı açısından önemli olan Karapaşa (İlyas Bey) Medresesi'dir. Surların dışında yer alan yapı, araştırmacılar tarafından Zindan Hanı veya İlyas Bey medresesi olarak da tanıtılmaktadır (Duran:1995, s.208; Kızıl:2002, s.69).

Yapının kesin inşa tarihi belli olmamakla birlikte, XIV. yüzyıl ortalarında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Medreseye ait bir kitabe günümüze ulaşmamıştır (Duran:1995, s.211).

Medrese kareye yakın dikdörtgen planlı olup, simetrik bir düzenlemeye sahiptir. Medrese girişinin tam karşısında, avlu zeminden yüksekçe tutulmuş ve iki basamaklı bir merdivenle çıkılan, üzeri sivri beşik tonoz örtülü ana eyvan yer almaktadır. Ana

eyvanın iki yanında üzeri beşik tonoz örtülü simetrik düzenlemeye sahip kışlık dershaneler yer almaktadır (Duran:1995, s.209).

Fotoğraf 40: Karapaşa (İlyas Bey) Medresesi

Ana eyvanın sağından ve solundan açılmış olan dershane giriş kapıları tahrip olmuştur. Dershanelerin doğu ve batı dış duvarlarının üst seviyelerinden birer mazgal pencere yer almaktadır. Avlunun doğu ve batısında, iç düzenlemeleri itibariyle tam simetrik ve kalan izlerden üzeri örtülü üçer hücre yer almaktadır (Duran:1995, s.210).

Fotoğraf 41: Karapaşa (İlyas Bey) Medresesi

3.1.5. Yelli (Kepez) Medresesi - (Beçin)

Beçin şehrinde yer alan kalıntıları günümüze ulaşmış bir diğer medrese ise Kepez Mevkinde bulunan Yelli Caminin hemen doğusundaki Yelli (Kepez) Medresesi'dir (Mete:2004, ss.109-110).

Medresinin kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Medreseye ait herhangi bir kitabe günümüze ulaşmamıştır. Menteşe Sancağı Evkaf Defterinde yer alan kayıtlar doğrultusunda İlyas Bey'in 1403 yılında yeniden beyliğin başına geçtiği dönemde yani XV. yüzyılın ilk çeyreğine ait olduğu ileri sürülmektedir (Duran:1995, ss.230-231; Kızıl:2002, s.69).

Günümüze oldukça harap halde ulaşan medrese tek katlıdır. Medresenin taç kapısı büyük eyvanın güney cephesinin orta kısmındadır. Giriş eyvanı önünde enine dikdörtgen bir avlu yer almaktadır. Avlunun doğu ve batısında üçer öğrenci hücresi yer almaktadır. Batıda yer alan hücrelerin üçü de farklı boyutlardadır. Ortadaki hücre diğerlerinden daha geniş tutulmuştur (Duran:1995, s.227).

Fotoğraf 42: Yelli (Kepez) Medresesi

Kışlık dershaneler ana eyvanın sağında ve solunda yer almaktadır. Kışlık dershanelerden batıdakinde, batı duvarlarında bir, güney duvarında iki büyük iki küçük olmak üzere toplam beş dolap nişi bulunmaktadır. Yapının ana eyvanı doğu batı cephelerinden ikişer paye ile desteklenmiştir. Ana eyvanın sağlam kalan doğu duvarı üzerinde eşit aralıklı iki üzengi izi ve kuzey eyvanın doğu duvarının

üzerindeki tek üzengi izi bu mekanları kapatan beşik tonozların içten kemelerle desteklendiğini göstermektedir (Pektaş:2012).

Doğudaki kışlık dershanenin sağlam olan doğu cephe duvarında alt seviyede açılmış dikdörtgen bir dolap nişi ile üst seviyede bir mazgal pencere açıklığı görülmektedir. Kuzey cephe duvarında ise, duvarı dıştan dışa destekleyen bir payanda bakiyyesi mevcuttur (Arık:1985, ss.657-658; Duran:1995, s.229).

Fotoğraf 43: Yelli (Kepez) Medresesi

Son yıllarda yapılan kazı çalışmalarında, güneydeki ana eyvanda yapılan kazılarda 50 cm. genişliğinde bir duvar ortaya çıkarılmıştır. Duvarın hemen ortasından eyvanın doğu ve batı duvarlarına paralel kuzeye doğru yönelen başka bir duvar daha çıkarılmıştır. Duvarların basit moloz taş örgülü olmasından hareketle sonraki dönemlerde kullanıldığı tahmin edilmektedir (Pektaş:2014, s.314).

3.2. Hamamlar

Şehir dokusunun vazgeçilmez unsuru olan hamamlar önemli sosyal yapılarıdır. 1333 yılında Milas'a ziyaret eden İbn Battuta "Burası Anadolu'nun en güzel en büyük şehirlerinden biridir" demiştir (İbn Battuta, I:2004, s.411). Hiç kuşkusuz o dönemde böyle büyüklükteki başkent Milas ve daha sonra beylik merkezi olan Beçin'de bir çok hamam inşa edilmiş olmalıdır. Ancak Milas'ta beylik dönemine tarihlenen bir hamam kalıntısı günümüze ulaşmamıştır.

Milas'ta kaynaklara yansıyan iki hamam, Beçin'de ise dört hamam tespit edilmiştir (Metem:2004, ss.74,89,97,109,112; Duran:1995, s.313). Bu dört hamamın dışında

Beçin'de 2014 yılında kale surunun bitişiğinde bir hamam daha ortaya çıkarılmıştır. Bu hamamlara ayrıntılı bir şekilde aşağıda değineceğiz.

3.2.1. Eski Hamam - (Milas)

Milas'ta Menteşe Beyliği dönemine tarihlenen herhangi bir hamam kalıntısına rastlanılmamaktadır. Ancak yine de yukarı da da değindiğimiz gibi XIV. yüzyılda İbn Battuta'nın bahislerinden de anlaşıldığı üzere büyük bir başkent olan Milas'ta pek çok Menteşe Beyliği sosyal dokusunda yer almış olmalıdır. Nitekim yine İbn Battuta şehrin Ahilerinden birinin tekkesinde iken, *"Orada Ahi yiğitlerinden birinin tekkesine indik. İkrâmı, iltifatı, ziyafeti, temizliğimize gösterdiği dikkati ve hamama götürme konusundaki ısrarı ile diğerlerini geçti bize çok hürmet etti."* sözlerinden anlaşıldığı üzere 1333 yılında şehirdeki bir hamamdan bahsedilmektedir (İbn Battuta,I:2004, s.411). Kuşkusuz bu hamam Menteşe Beyliği dönemine aittir.

İbn Battuta'dan çok sonra, XVII. yüzyılda şehri ziyaret eden seyyah Evliya Çelebi, Milas şehrinde biri eski diğeri yeni olmak üzere iki hamam olduğundan bahsetmektedir (Evliya Çelebi,IX:2005, s.109). Bu iki hamamdan Evliya Çelebi'nin "yeni hamam" diye bahsettiği yapının Hisarbaşı'nın kuzey yamacında olduğu olduğu ileri sürülmektedir (Akarca:1954, s.104).

Evliya Çelebi'nin "eski hamam" diye bahsettiği, diğer hamamın ise Ahmed Gazi Cami'nin batısında, çarşı içinde yer aldığı tahmin edilmektedir (Mete:2004, s.74). Evliya Çelebi tarafından "eski hamam" diye adlandırılan hamam, XVIII. yüzyılda Abdülaziz Ağa tarafından medreseye vakfedilmiştir (Akarca:1954, s.104; Uykucu:1968, s.199).

Ne yazık ki ne eski hamam ne de yeni hamama ait hiç bir kalıntı günümüze kadar ulaşmamıştır.

3.2.2. Kale Hamamı - (Beçin)

Beçin'de ilk yerleşim yerlerinden olan kalenin tam merkezine inşa edilmiş hamama Kale Hamamı denilmektedir. Hamamın inşa tarihine ait herhangi bir kitabe yoktur. Ancak diğer yapıların tarihine bakıldığında ilk yerleşimin kale etrafına doğru yayıldığı düşünülürse Beçin'deki ilk hamam diyebiliriz.

Hamam genel bir hamamdan ziyade, özel bir hamam özelliği taşımaktadır. Beçin yerleşiminin Menteşeoğlu Orhan Bey döneminde başladığını kabul edersek bu yapının da aynı tarihlerde inşa edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir (Duran:1995, s.260).

Fotoğraf 44: Kale Hamamı

Hamam "L" şeklinde bir soyunma mahalli, aralık, bir yıkanma hücresi ve su haznesi ile külhandan oluşmaktadır. Doğu cephesinin tam orta kısmında dikdörtgen şekilli bir pencere açıklığı mevcuttur. Aralık mekanı aynı zamanda ılıkılık olarak da değerlendirilmiş ve beşik tonozla örtülmüştür (Duran:1995, s.258).

Fotoğraf 45: Kale Hamamı

Hamamın tek yıkanma hücresine aralığın kuzeyinden açılan sivri kemerli bir açıklıktan girilmektedir. Kalıntılardan üzerinin bir kubbe ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Doğu duvarının tam ortasında mermerden bir kurna aynalığı

bulunmaktadır. Kurna aynalığının hemen üstünde su haznesi ile irtibatlı dikdörtgen bir pencere açıklığı mevcuttur. Su haznesi ile külhan oldukça sağlamdır. Su haznesinin dışa bakan cephesi yuvarlak kemerli ve onun altındaki külhan ocak ağzı ise dikdörtgen şekilli bir açıklık şeklindedir (Duran:1995, s.259).

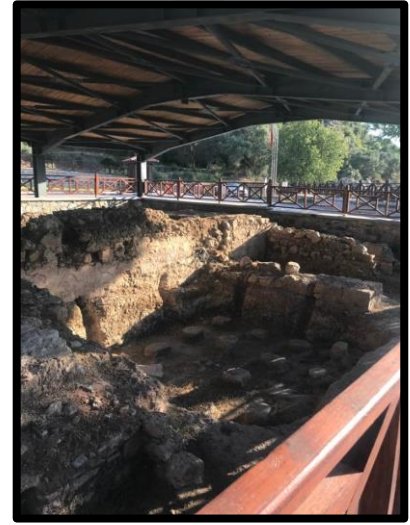
3.2.3. Yeni Hamam - (Beçin)

Beçin'de ilk yerleşim yeri olan kale ve etrafında inşa edilmiş olan yapılardan biri de diğer hamamlara göre daha eski olan, fakat kazı çalışmalarından yeni ortaya çıkarılmış bir hamamdır. Beçin Kalesi'nin dışında kaleye doğru çıkan yolun solunda kale surunun bitişiğine inşa edilmiş olan hamam, 2014 yılında yürütülen çevre ve düzenleme çalışmalarında ortaya çıkarılmıştır. Hamama ait herhangi bir kitabe bulunmadığından kesin olarak inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak bu yapının da kaledeki diğer hamam gibi Orhan Bey dönemine ait olması muhtemeldir.

Kalenin ikinci hamamı olarak adlandırılan hamamın etrafında yürütülen kazılarda bazı metal tarihi eserlere rastlanılmış ve dört adet sikke bulunmuştur.

Fotoğraf 46: Yeni Hamam

Fotoğraf 47: Yeni Hamam

3.2.4. Büyük Hamam (Ahmed Gazi Hamamı) - (Beçin)

Beçin'de Menteşe Beyliği dönemine tarihlenen, bir bütün olarak değilse de günümüze kadar ulaşan en görkemli ve diğer hamamlara göre oldukça büyük olması

sebebiyle literatüre Büyük Hamam olarak geçmiştir. Yakın çevresinde yüzeyde hiç bir yapı kalıntısı bulunmamaktadır (Ünal:1997, s.143).

Hamamın kesin inşa tarihini ortaya koyabileceğimiz bir kitabe mevcut değildir. Beçin'in en büyük hamamı olan yapı, bir hamamda bulunması gereken hemen hemen tüm birimlere sahip olması bakımından örnek teşkil etmektedir (Demiralp:1997, s.151).

Hamamın dış görünüşünün oldukça sade olmasına rağmen içi gösterişlidir. Kuzeydoğu köşesindeki halvet hücresinin kuzey duvarı üzerinde bir süsleme dikkat çekmektedir. Dikdörtgen bir çerçeve içine yerleştirilmiş kaş kemerin tepe noktasında, bir karanfil örneği yer almaktadır. Kuzeydoğu köşesinde sıvalı kesimin bitiminde bir palmet örneği bulunmaktadır. Diğer hücrelerde de tekrarlanan palmetlerden sadece buradaki sağlam kalmıştır (Demiralp:1997, s.151).

Menteşe Beyliği'nin en güçlü dönemlerinden olan Ahmed Gazi Bey'in döneminde beyliğin gücünü ortaya koyan pek çok mimari yapı inşa ettirdiği bilinmektedir. 1562-63 yıllarındaki vakıf kayıtlarından hareketle Beçin'de bir hamamı ve medresesi ve imareti olduğu bilinmekte ve bu sebeple Büyük Hamam'ın 1375-1391 yaptırıldığı tahmin edilmektedir (Duran:1995, s.265).

Soyunma mahalli, hamamın doğusunda doğu-batı ekseninin güneyinde oldukça büyük dikdörtgen olarak karşımıza çıkmaktadır. Soyunma mahallinin batı cephesinin güneye yakın kısmından açılan bir kapı ile hamamın aralık kısmına geçilmektedir. Aralık kısmının üstü küçük bir kubbe ile örtülmüştür. Bu kısımdan sivri kemerli bir kapı ile, kalan izlerden üzeri prizmatik Türk üçgenleriyle geçirilmiş bir kubbe ile örtülü ılıklik mahalline girilmektedir (Duran:1995, s.262).

Fotoğraf 48: Büyük Hamam (Ahmed Gazi Hamamı)

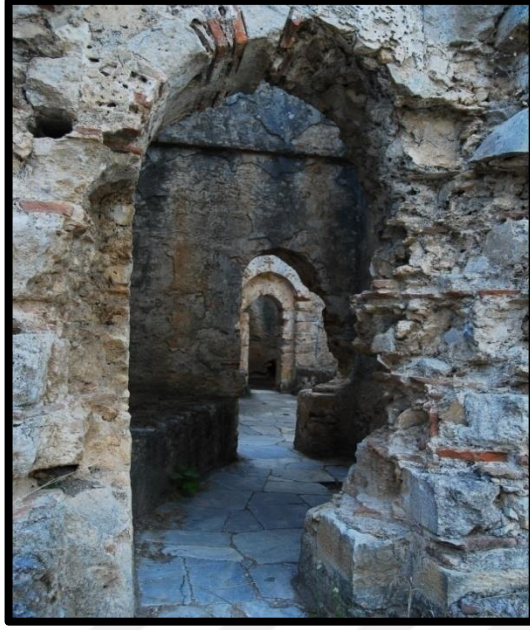
Hamamın sıcak mahalline, soğukluğun kuzey cephe ortasına açılmış sivri kemerli çökertme içindeki sivri kemerli giriş kapısından geçilmektedir. Sıcaklık iki köşe hücreli ve üç eyvanlı olarak düzenlenmiştir. Asıl sıcaklık mekanı ortada köşelerden beş sıra iri yaprak biçimindeki mukarnaslarla doldurulmuş pendentiflerle geçilen merkezi bir kubbe ve doğu, batı ve kuzeyden sivri beşik tonozlarla örtülü üç yan eyvandan oluşmuştur. Kuzey eyvanın doğu ve batısında birer küçük köşe hücresi bulunmaktadır. Köşe hücrelerinin sivri kemerli kapılarına simetrik olarak güneydoğu ve güneybatı köşelerinde sivri kemerli nişler yer almaktadır (Duran:1995, ss.262-263).

Fotoğraf 48: Büyük Hamam (Ahmed Gazi Hamamı)

Kuzey eyvanının gerisinde zeminden iki metre yükseklikte açılmış sivri kemerli küçük pencere açıklığı, kuzeydeki su haznesi ile irtibatı sağlamaktadır. Hamamın kuzey cephesinde yer alan ve doğu-batı istikametinden uzanan su haznesi ve külhan kısmının üzeri boydan boya beşik tonozla örtülmüş olup, tonoz alttan iki kemerle desteklenmiştir (Duran:1995, ss.263-264).

1996 kazı çalışmalarında Külhan'ın içi temizlenip cehennemliğe giden kanallar ortaya çıkarılmıştır (Ünal:1997, s.143).

Fotoğraf 49: Büyük Hamam (Ahmed Gazi Hamamı)

3.2.5. Bey Hamamı - (Beçin)

Beçin'de yer alan bir diğer hamam ise, Ahmed Gazi Medresesinin kuzey batısında, Bey Konağının kuzeyindedir. Küçük bir hamamdır. Çatısı tamamen, duvarları ise kısmen yıkılmış durumda olan hamamın kalıntıları günümüze kadar gelmiştir. Kapladığı alan itibariyle küçük olması sebebiyle genel bir hamamdan ziyade özel hamam gibidir. Bu sebeple "Konak Hamamı" olarak adlandırılmıştır (Duran:1995, s.280).

Dıştan sade, gösterişsiz ve sıvasız olan hamam içten süslemelere sahiptir. Soyunma, aralık ve ılıklik bölümleri yoktur. Güney duvarının orta kısmında bir dolap nişi bulunmaktadır. Batı kenarında dikdörtgen bir pencere bulunmaktadır (Duran:1995, s.280). Enine sıcaklıklı ve çift halvetlidir. Duvarlarındaki oldukça güzel geometrik desenler vardır. Kazılar neticesinde mekanlar temizlenmiş, külhan ve soyunmalık kısımları ortaya çıkarılmıştır. Bey Konağı'nın güney duvarına bitişik olan su kanalı vasıtasıyla su taşınmıştır (Ünal:2004, s.144; Kızıl:2002, s.68; Mete:2004, s.98).

3.2.6. Yelli (Kepez) Hamamı - (Beçin)

Beçin'in güneydoğusundaki Kepez mevkinde şehrin büyümesine paralel olarak sonradan inşa edilen yapılardan biri olan Yelli (Kepez) Hamamı patika yolun solundadır. Yapının kitabesi bulunmadığından kesin inşa tarihine ait herhangi bir

bilgi mevcut değildir. Ancak bu bölgenin gelişiminin İlyas Bey döneminde teşekkül etmiş olmasından yola çıkarak yapının bu tarihlere ait olduğunu tahmin edebiliriz (Duran:1995, ss.278-279).

Yapı büyük ölçüde harap olmuş durumdadır. Hamamın soyunmalık kısmı dikdörtgen şekillidir. Kuzey duvarının doğu ucunda, hamamın kuzeyinde yer alan su haznesi ve külhana açılan dikdörtgen şekilli küçük bir pencere bulunmaktadır. Hamamın kuzeyinde doğu-batı istikametinde yerleştirilmiş olan su haznesinin üstü beşik bir tonozla örtülüdür (Duran:1995, ss.276-277).

1984 yılında yapılan çalışmalarda hamamın kuzeydoğusunda külhana giden suların dinlendirildiği depolar bulunmuş, külhanın cephesi de açılarak ocağın ağzı açığa ortaya çıkarılmıştır (Arık:1985, s.658).

Hamamda ele geçen sağlam durumda olan anonim Menteşe sikkelerinden, XIV. yüzyılın sonları veya XV. yüzyılın başlarına ile İlyas Bey'in 1402 tarihli sikkesinden yapının XV. yüzyılın son çeyreğine kadar kullanıldığını tahmin edilmektedir (Ünal:2008, s.116).

Fotoğraf 50: Yelli (Kepez) Hamamı

3.2.7. Seymenlik Hamamı - (Beçin)

Beçin'de Kepez Mevkinde yer alan bir diğer hamam ise Seymenlik Hamamı'dır. Hamam surların güneydoğusunda Kepez sırtıyla karşılıklı olan Karaahmet boğazının dik yamacı üzerinde yer almaktadır. Hamam harap durumda olup, günümüze ulaşan kalıntılarından kesme taşlarla inşa edildiği anlaşılmaktadır. Üzerine inşa edildiği arazinin doğuya doğru eğimli oluşu nedeniyle, giriş doğu cephesine açılmış ve soyunmalığın boyutları küçültülmüştür. Soyunmalığa açılan dikdörtgen mekan muhtemelen tuvalettir (Akarca:1954, s.121; Arık:1983, ss.310-312)

2005 yılı kazı çalışmalarında hamamın ılıklik, traşlık ve sıcaklık mekanları ile iki halvet hücresinin konservasyonu yapılmış ve hamamın ortasında fıskiyeli bir havuz olduğu saptanmıştır. Ayrıca 2006 kazı çalışmalarında hamamın içinde bir su kanalının da bulunduğu bir ek mekan ortaya çıkarılmıştır (Ünal:2007, ss.92-100). Yapı ile ilgili elimizde başka herhangi bir bilgi yoktur.

Fotoğraf 51: Seymenlik Hamamı

3.3. Hanlar

Milas'ın ticaret yolları üzerindeki kavşak konumu sebebiyle ticaret yapan tüccarların konaklaması için pek çok han inşa edilmiş olmalıdır. Ancak başkent Milas'ta bugün Menteşe Beyliği dönemine ait herhangi bir han kalıntısına rastlanılmamaktadır. Daha önce de değindiğimiz gibi böyle büyük ve güzel bir şehirde pek çok han inşa edilmiş olmalıdır.

Evliya Çelebi, XVII. yüzyılda Milas'ı ziyaretinde şehirde iki han bulunduğunu, bunlardan birinin "eski han" diğerinin ise, Kuşsunlu Hanı olduğunu belirtmiştir. Kuşsunlu Han'ının oldukça büyük olduğunu ve elli dükkandan olduğunu bildirmiştir (Evliya Çelebi, IX:2005, s.109).

XIX. yüzyılın ikinci yarısında eski bir hanın üzerine Çaputçu Hanı diye bir han inşa edilmiştir. Bu eski hanın, Evliya Çelebi'nin bahsettiği bir diğer han olduğu tahmin edilmektedir (Akarca:1954, s.104; Uykucu:1968, s.199).

Bu hanlardan malesef günümüze kadar ulaşmış herhangi bir kalıntı veya inşa tarihlerine ait kitabeleri bulunmamaktadır. Bu nedenle bu yapıların Menteşe Beyliği dönemine ait olduklarına dair kesin bir sonuca varamıyoruz. Beçin'de ise Menteşe Beyliği dönemine tarihlendirilen üç han yapısı karşımıza çıkmaktadır. Bu hanlardan

Kızıl Han Beçin'in ilk yerleşim yerlerinden olan Ulu Cami yakınlarında, Üç Göz (Karapaşa) Han'ı ve Deve Damı Han'ı ise daha sonra şehir dokusu hüvviyeti kazanmış olan Kepez mevkinde bulunmaktadır. Beçin'de XIV. yüzyılda bu hanların var olması Beçin'in de bir ticaret potansiyelinin olduğunu göstermektedir. Aşağıda bu Hanlar hakkında bilgi vereceğiz.

3.3.1. Deve Damı Hanı - (Beçin)

Beçin'de bulunan Deve Damı Hanı kaynaklara ilk kez 1982 yılındaki kazı raporunda geçmiştir. Halk arasında Deve Damı Han'ı olarak bilinen yapı, vadinin uçurum gibi derinleşen yamacının başında, bir kaya zemin üzerine oturtulmuştur (Arık:1983, ss.312-314).

Seymenlik Zaviyesinin Toplantı odası ve mutfağın güneyinde yer alan tek sahınlı Han'ın (Deve Damı) Seymenlik Zaviyesini oluşturan yapılar gurubunda olup olmadığı kesin değildir. Doğu-batı yönünde uzanan hanın girişi, batı cephesi üzerindedir. Doğu duvarı yıkıktır. Mekanı örten beşik tonoz, üç destek kemeri ile desteklenmiştir. Han'ın güney duvarına bitişik temel kalıntıları, sonradan yapıya eklenmiştir (Ünal:2005a, s.39).

3.3.2. Üç Göz (Kara Paşa) Hanı - (Beçin)

Han, Beçin şehir surlarının güneydoğusunda Kepez'e bakan Karaahmet Boğazı'nın dik yamacı kenarında Seymen mevkindedir. Han'ın kitabesi olmadığından inşa tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Han, şehrin Kepez'e doğru büyüdüğü dönem olan XIV. yüzyılın ikinci yarısında inşa ettirilmiş olmalıdır.

Dikdörtgen şeklinde bir mekan olan Han'ın üstü boydan boya beşik tonozla örtülüdür. Han'ın batısında, surlara bakan kısmında bölgeye yerleşen köylüler tarafından bazı odalar ve duvarlar eklenmiştir. Han, köylüler tarafından ağıl olarak kullanılmış olup tonozun üstü betonarme harçla sıvanmıştır. 1982 yılında yapılan sondaj çalışmalarında, kuzey tarafta sonradan yapıldığı belli olan moloz duvar kalıntıları ile güney tarafta, bina duvarına bitişik olarak sıralanan ard arda üç oda tespit edilmiştir. Bu odalardan doğu uçta bir kısmı yıkılmış, diğer odaların doğu duvarlarında birer ocak nişi ve güneybatı köşelerinde de birer giriş açıklığı bulunmaktadır (Duran:1995, ss.242-243).

Han'ın ana binasının giriş kapısı batı cephenin ortasında yer almaktadır. Sonradan eklenen odalar giriş kısmını kısmen daraltmıştır. Yapı içten eş aralıklarla kurulmuş üç sivri takviye kemeri ile desteklenmiş ve beşik tonozla örtülmüştür. Doğu cephe duvarı ise tamamen yıkılmıştır (Duran:1995, s.243).

3.3.3. Kızıl Han - (Beçin)

Orhan Bey (Ulu) Caminin güneyinde yer almaktadır. İnşa tarihine ait herhangi bir kitabesi mevcut değildir. XV. yüzyılın ilk çeyreğinde İlyas Bey'in inşa ettirmiş olduğu tahmin edilmektedir (Duran:1995, s.252; Mete:2004, s.99).

Kuzey-güney doğrultusunda uzanan alt katın üzeri boydan boya sivri bir beşik tonozla örtülüdür. Tonoz örtü, alttan duvar içerisine yerleştirilen konsollarla oturan dört adet sivri takviye kemeri ile desteklenmektedir. Üst kata, taç kapının kuzeyindeki ikinci payanda hizasından başlayan ve yaklaşık iki metrelik bir yükseklikten sonra cephe duvarına bitişik olarak güneye doğru dönerek yükselen merdivenlerle, taç kapının üstünde oluşan sahanlık kısmından geçilerek girilmektedir. Üst kat kare planlı üç bölüm halindedir. Ortadaki bölümün batı duvarı tamamen, kuzey ve güney duvarları da kısmen harap olmuş olup zemini de yer yer çökmüştür. İkinci kattaki orta mekanın sağında ve solunda yer alan yan mekanların üzeri, köşelerdeki üçgen bingilerden anlaşıldığı üzere kubbeye örtülüdür. Güneydeki mekanın doğu duvarında yarım daire, güney duvarında ise sadece doğu duvarına açılmış yarım daire şekilli bir niş bulunmaktadır (Duran:1995, s.249).

Fotoğraf 52: Kızıl Han

Fotoğraf 53: Kızıl Han

2012 yılında yapılan kazı çalışmalarında çok sayıda sikke ve seramik parçaları ortaya çıkarılmıştır (Pektaş:2014, s.316)

3.4. Çarşılar

Şehirde ilk Türk iskanının gerçekleştiği mevkilerden biri olarak tahmin edilen Salahaddin Mahallesinin⁵⁰ etrafında şekillenen iktisadi hayat ve inşa edilen bir takım binalar bu bölgede mevcut bir çarşının oluşmaya başladığına dair ilk izlerini göstermektedir. Bu mahalledeki yapılar nüfusa paralel olarak surlara doğru, Ahmed Gazi Cami civarından Balavca deresi önündeki sur kapısına doğru genişlemiştir (Mete:2004, s.73). Nitekim bu civarda mescit, zaviye gibi bir takım yapıların bulunduğu da göz önüne alınırsa çarşının böyle sosyal bir mevkide yer alması muhtemeldir. Evliya Çelebi Ahmed Gazi Caminin çarşı içinde olduğunu söylemektedir. Onun kayıtlarından cami yakınlarında bir çarşı olduğu anlaşılmaktadır (Evliya Çelebi, IX:2005, s.109; Mete:2004, s.72). Çarşının fiziki yapısı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

⁵⁰ Bu mahalle daha sonra Hacı halk arasında Hacı İlyas Mahallesi olarak anılmıştır.

Beçin'de de şehir merkezi olduğu ileri sürülen, Ulu Cami etrafında esnaf ve zanaatkarların bulunduğu bir çarşı olduğu tahmin edilmektedir. Çarşının fiziki kapasitesi anlaşılmasa da belgelere göre dört dükkan bulunmaktaydı (Mete:2004, s.97).

3.5. İmarethaneler

İmarethaneler maddi durumu iyi olmayan kişilere veya medrese öğrencilerine yönelik sıcak yemek dağıtmak amacıyla kurulmuş müesseselerdir (Ertuğ:200, ss.219-220). Menteşe Beyliği Döneminde başkent Milas ve Beçin'de beyliğin en görkemli çağını yaşadığı Ahmed Gazi döneminde iki adet imaretin bulunduğu kaynaklara yansımıştır.

Başbakanlık Arşivi'nde bulunan 1562/1563 tarihli Menteşe Sancağı Evkaf Defterleri'nde Ahmed Gazi Bey'in Milas'ta bir imareti olduğu kayıtlıdır. Ancak bu imaretin yeri tespit edilememiştir. Yine aynı yıllara ait Menteşe Sancağı Evkaf Defteri'nde Ahmed Gazi Bey'in Beçin'de de bir imareti olduğu belirtilmektedir. İmaretin, Ahmed Gazi Medresesi çevresinde, harap durumda olan yapılardan biri olduğu tahmin edilmektedir (Duran:1995, s.285; Yiğit:2016, ss.312-318).

Milas şehir merkezinde Osmanlı'nın valisi olarak atanan Firuz Bey'in 1394 yılına tarihlenen bir imaretinin olduğu da kaynaklara yansımıştır (Yiğit:2016, s.319). Daha önce değindiğimiz gibi o dönemde Osmanlı topraklarının mülkü sayılmasına rağmen, 1403 yılında toprakların yeniden Menteşe Beyliği'ne geçtiği dönemde de imaret, işlevini devam ettirmiş olmalıdır.

3.6. Saraylar ve Konaklar

Menteşe Beyleri ve ileri gelen yöneticileri, hem Milas'ta hem de Beçin'de kendilerine ait pek çok saray ve konak inşa ettirmiş olmalıdırlar. Ancak günümüze kadar ulaşamadığından bu yapılar hakkında bilgi sahibi değiliz. Kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilerden yola çıkarak Beçin'de Menteşe Beyliğine ait iki saray olduğunu söyleyebiliriz.

Bu saraylardan ilki, İbn Battuta'nın Beçin ziyareti sırasında "Orhan Bey'in Konağı" olarak bahsettiği kale içinde bulunan yapıdır (İbn Battuta,I:2004, s.412). Bu yapı

günümüze ulaşmamış olsa da kale içinde yer alan kale hamamının, saray müştemilatından olması kuvvetle muhtemeldir.

İkinci saray binasının varlığı ise Menteşe Beyliği ve Girit arasındaki bir anlaşma metninde geçmektedir. 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Beyliğe yeniden hükmeden İlyas Bey'in Beçin'i yeniden hükümet merkezi yaptığı dönemde İlyas Bey'in Beçin'de Girit'li bir elçiyi kabul ettiği bahçeli bir saray binasından bahsedilmektedir (Zachariadou:1983, s.83). Bahsi geçen bu saray binasının, İlyas Bey'in yeniden Beçin'e gelmesiyle birlikte sık sık imar faaliyetlerinde bulunduğu Kepezdeki diğer yapıların doğusunda bulunduğu tahmin edilmektedir. Kaynaklara geçen bu saray binasına ait bir yapı günümüze ulaşmamıştır. Ancak Kepezde mermerden yapılmış bir havuz bulunmaktadır. Milas ovasına hakim olan bir yamacın kenarında bulunan bu havuzun hükümet merkezi olabilecek bir yapının müştemilatından olduğu ileri sürülmektedir (Mete:2004, s.113)

Fotoğraf 54: Emir Havuzu

Fotoğraf 55: Emir Havuzu

Bu saray binalarının dışında, Ahmed Gazi Medresesinin kuzeybatısında özel bir mülkü andıran bir yapı bulunmamaktadır.Yapının duvarları harabe durumundadır. Kazı ekibi tarafından "Bey Konağı" olarak tanımlanmıştır (Kızııl:2002, s.68).

1996'da yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan temellerin önemli bir kesiminin yüksekliği 50-60 cm. yi bulmakta olup, uzun yıllar toprak altında kalmanın etkisiyle taşlar ufalanmıştır. 1996 yılında Konağın kuzey duvarında tahrip olmuş kesiminde, doğu duvarında ve güneydoğu köşesindeki girintide, duvar dokusunun korunmasına dikkat edilerek onarımlar yapılmıştır (Ünal:1997, s.153).

Fotoğraf 56: Bey Konağı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MENTEŞE BEYLİĞİ DÖNEMİNDE MİLAS'IN SOSYO-KÜLTÜREL ve SOSYO-EKONOMİK YAPISI

1278 tarihinden önce Menteşe Beyliği hakimiyetinde olduğu tahmin edilen ve ardından da Menteşe Türkmenleri ile birlikte Türk kimliğine bürünen Milas, geçmişi itibariyle Hristiyan tebanın yoğun olduğu, sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte Yahudilerin de bulunduğu bir yerleşim olarak bilinmektedir. Maalesef Türk hakimiyeti öncesi Milas'ın sosyokültürel, ekonomik hayatına ya da demografik yapısına dair elimizde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla şehrin Türkleşmesi ve İslamlaşmasıyla birlikte, mevcut nüfus değişiminin sayısal değerleri elimizde yoktur. İkinci bölümde ayrıntılı olarak anlattığımız gibi daha çok mahalle adları ve dini yapıların yayılım alanlarından hareketle şehrin demografisi ve dini hayatına dair bazı tahminlerde bulunabiliriz. Ancak bu kadar bilinmeze rağmen hiç şüphesiz Milas gibi bir beylik başkentinin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısına dair bazı yorumlar yapmak da mümkündür.

1. Dini ve Demografik Görünüm

Menteşe Bey'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Mesud Bey döneminde Milas'ın bir beylik başkenti olarak öne çıktığı tahmin edilmektedir. Şehirdeki geçmişe dönük kalıntılar, sayısal değerini tam bilinmemekle birlikte surlar içerisindeki şehrin, Hristiyan ağırlıklı bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir.

Menteşe Beyliği, fetihten sonra şehrin mevcut sosyal dokusunu bozmamış, fetih öncesi yerleşim yeri olarak bilinen ve çoğunlukla Hristiyan nüfusun yer aldığı Hisarbaşı, Hıdırlık, Topbaşı ve Değirmen Tepe'nin çevrelediği surların içinde değil, daha çok surların dışına doğru yerleşmişlerdir. Bu dönemde şehirde hala hatırı sayılır bir gayrimüslim kitle olduğu açıktır. Bir tarafta surlar içindeki bulunan Hristiyanlara ait evler, mabedler, diğer tarafta ise surların dışında Türkmenlere ait yeni yeni inşa edilen cami, medrese ve tekke gibi yapılar karma bir görüntü oluşturmuştur.

XIII. yüzyılın ortalarına doğru inşa edilen yapılardan hareketle şehrin surların içerisine doğru genişlediği anlaşılmaktadır ki bu da bize şehirdeki nüfus

demografisinin Müslümanların lehine dönüştüğünü gösterir. Nitekim şehirde fetihten bir asır sonra gayrimüslim halkın giderek azaldığı tahrir defterlerine yansımıştır (Mete:2004, s.69). Ayrıca Milas'ta bulunan Piskoposluk fetihten kısa bir süre sonra zikredilmemeye başlamıştır (Witte:1999, s.113). Dolayısıyla artık şehirde piskoposluğun işlevini sürdürebilecek değerde bir Hristiyan tebanın mevcut olmadığı ve bu nedenle kapatılmış olduğu düşünülebilir.

Şehrin gayrimüslim nüfusunun azalması, fiziki dokuda bir takım değişikliklere yol açmış, gayrimüslim halkın boşalttığı bölgelere Müslümanlar yerleşmiş ve hatta buradaki bazı Hristiyanlık dönemi eserlerin yerini Türk-İslam müesseselerine ait eserler almıştır (Witte:1999, s.125). Bunlardan günümüze kadar gelmiş olan Belen Cami'nin, Türk öncesi dönemde bir kilise olduğunu ve şehrin Türkler tarafından işgali sırasında muhafız askerlere bir mabet hizmeti görsün diye camiye çevrilmiş olduğu ileri sürülmektedir.⁵¹ Muhtemelen şehirdeki Hristiyan nüfus azalınca, kiliseye olan ihtiyacın ortadan kalkmasıyla mevcut kilise Hoca Mukbil isminde bir kişi tarafından camiye çevrilmiştir. Bu caminin dışında bir önceki bölümde ayrıntılı olarak bahsettiğimiz başkent Milas ve beylik merkezi Beçin'de Türk İslam Beyliği kimliği kazandıran pek çok dini ve sosyal yapı inşa edilmiştir.

Öte yandan Orhan Bey döneminden itibaren kurulmaya başlayan Beçin'de küçük bir şapelin bulunması burada da bir Hristiyan yerleşiminin olduğunu göstermektedir (Ünal:2005a, s.37). Beçin'de Müslüman nüfusun gittikçe arttığı dönemde Kale dışında ve Kepez mevkiine doğru uzayan bölgede yeni yerleşimler kurulmuştur. 1414 yılına gelindiğinde ise, İlyas Bey'in yeniden Beçin'i hükümet merkezi yapması ve buna paralel olarak bu tarihlerde girilen pek çok imar faaliyetinden yola çıkarak nüfusun en yoğun olduğu dönem diyebiliriz.

İlyas Bey'in ölümünden sonra Beçin'in Osmanlı hakimiyetine girmesiyle birlikte şehir eski önemini yitirmiştir. Nitekim 1517 yılındaki ilk tahrir ile 1562 yılındaki tahrir karşılaştırıldığında nüfusun %80 azaldığı görülmektedir (Mete:2004, ss.133-134). Evliya Çelebi, XVII. yüzyılın ikinci yarısında şehri ziyareti sırasında, şehirden geriye yüz kadar evin kaldığından bahsetmiştir (Evliya Çelebi, IX:2005, s.110;

⁵¹ Bu varsayım 1923'te Milas'taki Rum cemaatinin orada yeni olması bilgisine dayanarak ileri sürülmüştür: P. Witte, *a.g.e*, s.125.

Mete:2004, s.115). Muhtemelen bu dönemde Beçin'den Milas'a doğru önemli derecede bir nüfus kayması gerçekleşmiştir.

Uç bölgesi adı verilen Batı Anadolu Bizans sınırında kurulan Menteşe Beyliği konumu itibarıyla devamlı gaza ve cihad halinde olan, dolayısıyla dini hayatın daha coşkulu yaşandığı bir coğrafyada kurulmuştur. Menteşe Beyleri de bu faaliyetlerin bir göstergesi olara "gazi" veya "çelebi" gibi unvanları sıklıkla kullanmışlardır.⁵²

Diğer Batı Anadolu Beyliklerinde olduğu gibi Menteşe Beyliği'nde de dini hayat daha çok tasavvuf ve tarikatlar çerçevesinde gelişmiştir. Hristiyanlara karşı girişilen bu fetih hareketinin altında yatan gaza kavramı Mevleviler vasıtasıyla dini bir idealizm şekline bürünmüştür. Nitekim devrin bu konudaki kaynaklarından biri olan Ahmed Eflaki tarafından yazılan *Menâkıbü'l Ârifin*'de Batı Anadolu'daki dervişlerle beyler arasındaki ilişkinin boyutunu gösteren pek çok kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlardan bölgede gaza ideolojisinin şekillenmiş olduğu anlaşılmaktadır.⁵³

Nitekim aynı eserden anlaşıldığı üzere Menteşe Beyleri de Mevlana hanedanının muhiplerinin arasında yer almışlardır. Eflaki, Mevlana hanedanı Ulu Arif Çelebi ile birlikte, Menteşe oğlu Mesud'un iline gittiğini söylemiş, Mesud ve oğlunun Mevlana tarikatının muhiplerinden olduğunu beyan etmiştir (Eflaki:2006, ss.630-631; Çetin:2016, s.232-242). Mesud Bey'den sonra gelen diğer beylerde Mevlana hanedanına bağlı kalmışlardır. 1375 tarihlerinde beyliğe hükmeden Ahmed Gazi'nin "Çelebi" ünvanının kullanması bunu desteklemektedir (Emecen:2012, s.124).

Eflaki yine aynı eserinde Menteşeoğulları şehrindeki bir şeyhten bahsetmiştir. Mesud Bey'in Çelebi hazretlerinin şehre ziyareti sebebiyle şehrin bilginlerini ve şeyhlerini toplayarak Çelebi hazretlerine sema verdiğini söylemiş ve bu semada gerçekleşen bir olayı şöyle anlatmıştır. *"Menteşeoğullarının bir şeyhi vardı. Bu şeyh Türktü, fakat saf ve aydın yürekli bir adamdı. Ne söylese gerçekleştirdi. Türklerin hanımının (Terkan-i Türkan)' ona büyük inancı vardı. Bu adamı da çağırmıştı. O da içeri girer girmez Çelebi'ye selam vermeden önemsemez bir tavırla üst başa oturdu, bir şeyler*

⁵² A. Tevhid, "Menteşeoğullarından Ahmed Gazi Bey'in Hayrat-ı Kitabeleri", s.1147: "El sevahil tacu'd-devlet veliyyü'd-din Ahmed Gazi - Bin İbrahim", s.137.

⁵³ "Ulu Arif Çelebi'yle Birgi'ye gelişlerinde Alişiroğlu'nun subaşılarından Aydınoğlu Mehmed Bey'in bu yöreleri yeniden fethetmiş olduğunu belirttikten sonra, Ulu Ârif Çelebi'nin Mehmet Bey'e vilayetin çok genişleyeceği müjdesini ve evladının "gazi" olacağını söylediğinden bahseder. Yine Eflaki'ye göre Sultan Veled Türk ve Moğol emirleri arasında Aydınoğlu Mehmet'ten bahsederken onu överek, ondan "sultanû'l-guzat" diye bahsetmiştir." Eflaki, s.689.

homurdanıp mırıldanmaya başladı. Çelebi semaya başladıktan sonra bu şeyhi yakasından tutup ortaya getirdi ve ona bir rubai okudu. Sonra Çelebi onu elinden bıraktı. O da hemen yere düştü, ağzından köpük gelmeye başladı ve bu Türk şeyhi iki gün sonra dünyayı terk etti. Bunun üzerine emirler arasında kıyamettir koptu. Mesud Bey son derece korktu; o il halkı bölük bölük gelip mürit oldular ve hizmetlerde bulundular. Sabahleyin Mesud Bey kalkıp tam bir niyazla Çelebi hazretlerine geldi ve özürler diledi; beş köle ve cariye, on tane iyi at, on parça ince ıskurlat çuhası, yirmi parça kareli yünlü kumaş verdi, nakit olarak daepey filori ve gümüş para gönderdi. Çelebinin müridi olup Tanrı'nın yardım ve iyiliğine kavuştu. Sevgili oğlu Şucaeddin Orhan'ı da ona mürit yaptı" demiştir (Eflaki:2006, s.630).

Bu Türk şeyhinin kim olduğu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ancak yine aynı dönemlerde Milas'ı ziyaret eden İbn Battuta'nın Milas ziyareti kaydında "*Milas şehrinin dindar kişilerden olan Baba Şüşteri ile tanıştım. Yaşının yüz elliden fazla olduğu söylenmekte. Ama gücü kuvveti yerinde, akli sağlam. Biza hayır dua etti. Onun duasının olumlu etkisi ve bereketi zamanla gerçekleşti.*" demiştir (İbn Battuta, I:2004, s.411).

Şeyh Şüşteri, XVII. yüzyılda Milas'a gelen Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesine* de konu olmuştur. Evliya Çelebi, şehrin evliyalarından bahsederken, ibret-nüma-yı tasavvuf *Hayal-i Zıl* müellifi diye bahsettiği Şeyh Şüşteri'nin burada meftun olduğunu söylemiştir (Evliya Çelebi, IX:2005, s.110). Ancak Şeyh Şüşteri'ye ait kaynaklarda herhangi bir türbe ve zaviyeye rastlanılmamaktadır. Bugün yalnızca ona hitaben Atatürk bulvarının tam ortasında, etrafı zincirlerle çevrili mermer bir mezar taşı üzerinde adı yazmaktadır.

Milas, Mevlana tarikatına bağlı kalmanın yanı sıra, pek çok tasavvufi şahsiyetin burada yaşamasından dolayı, Türkmen şeyhlerinin etkin olduğu renkli tasavvufi bir yapıya sahip bir şehir görüntüsü ortaya koymuştur.

Şeyh Şüşteri dışında dönemin kaynaklarınca adları zikredilmeyen Ancak Evliya Çelebi'nin bahislerinden, başka dini tasavvufi şahsiyetlerin de Milas'ta bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlar, Sodra dağının zirvesinde Sodra erenleri, şehir içinde Kalenderi Sultan, Dedebeysi Sultan, Hayreddin Sultan, Boğa Baba, Gazal Baba, Salahaddin Sultan'dır (Evliya Çelebi, IX:2005, s.110). Ancak Salahaddin Sultan

haricinde bu evliyaların nerede medfun oldukları hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Yalnızca Salahaddin Sultan'ın Milas'taki Hacı İlyas Mahallesindeki Hacı İlyas Cami'nin banisi olduğu rivayetinden yola çıkarak türbesinin de buraya yakın bir konumda olduğunu tahmin edebiliriz.

Öte yandan Milas'ta Anadolu'da sosyal hayatta olduğu kadar dini hayatta da etkili olan Ahilerin de varlığı bilinmektedir. İbn Battuta, Milas'ta Ahi yiğitlerinden birinin zaviyesinde oldukça iyi bir şekilde ağırlandıklarından bahsetmiştir. (İbn Battuta,I:2004, s.411) Ayrıca Ahi zaviyelerinde namaz kılındığı, yemeklerden sonra Kur'an okunduğu, hep birlikte sema ve raksa kalkıldığını da İbn Battuta'nın kayıtlarından öğrenmekteyiz (İbn Battuta,I:2004, s.428; Şeker:2011, s.95).

Milas'ta XV. asırda sosyal ve dini hayatta söz sahibi olan başka bir şahıs ise, Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in damadı Buharalı Seyyid Mehmet'in halifelerinden, Şeyh Kasım'ın oğlu Şeyh Bedreddin'dir. Vefatından yaklaşık yetmiş yıl sonra Milas'ın Şeyh Köyü'nde onun adına bir türbe yapılmıştır (Hafız Kadri:1914, s.315-317; Wittek:1999, s.126; Mete:2004, s.82).

2. Kültürel Hayat

Menteşe Beyliği'nin başkenti Milas'ta şehrin fiziki dokusu Müslüman bir yapıya büründükçe kültürel bir dönüşüm de başlamıştır. Bu çerçevede şehirdeki en dikkat çekici değişim cami, tekke ve zaviye gibi yapıların varlığıdır. Bu yapılar yalnızca dini bir özelliğe sahip olmayıp, aynı zamanda Müslüman kültürel hayatında birer eğitim kurumu olma vasfını da üstlenmişlerdir.

Başkent Milas'ta fetihten sonra, cami, tekke ve zaviyelerin dışında eğitim görevini üstlenen medreseler de inşa edilmiştir. Milas ve Beçin'de bilinen toplamda dört adet Mentеше Beyliği medresesi bulunmaktadır. Bunlar Milas'ta; Hoca Bedreddin Medresesi, Beçin'de; Ahmed Gazi Medresesi, İlyas Bey Medresesi, Yelli Medrese'dir. Mentеше Beyliğinin başkentindeki medreselerin sayısının çokluğu buradaki kültürel hayatın canlılığını ortaya koymaktadır. Medreselerin kalıntılarından anlaşıldığı üzere, öğrencilerin eğitimi için kalacakları hücrelere kadar pek çok ayrıntı düşünülmüştür. Beylikler dönemindeki diğer pek çok beylik gibi Mentеше Beyliği de ilme ve ilim adamlarına oldukça değer vermiştir. İbn Battuta,

Orhan Bey'den bahsederken, genellikle fakih ve alimlerle bir arada bulunduğundan, onlara büyük değer verdiğinden bahsetmiştir. Ayrıca Milasta'yken çeşitli ilimlerde uzman olan Fakih Huvarezmi (Harizmi) ile tanıştığını da söylemiştir. *"Onunla tanıştığım sırada Sultan kargındı ona; Ayasluk'a gitmesi o bölgenin hükümdarı ile görüşüp, verdiği hediyeyi kabul etmesinden ötürü. Bu yüzden Huvarezmi, Milas beyi ile görüşürken kendi durumunu ona anlatmamı ve zihninde beliren kuşkuları gidermemi rica etti benden... Hükümdarın huzuruna vardığımda onu methettim, göklere çıkardım. Erdemi ve sağlam bilgisi konusunda şahsi kanaatini açıkladım. Hakikaten de Huvarezmi ile ilgili kuşkuları zail oldu hükümdarın"* (İbn Battuta,I:2004, ss.411-412).

Menteşe Beyleri'nin Türkçe ve ilim hayatına önemli katkıları olmuştur. Nitekim Mentешеoğlu İlyas Bey zamanında Mentеше sarayında İlyas Bey'e ithaf edilmiş, *İlyasiyye* adında bir tıp el kitabı ve Şirvanlı Mehmed b. Mahmud'un (Beçin'li Mahmud), Mentешеoğlu Mahmut adına yazmış olduğu *Bazname* adlı bir eser bulunmaktadır (Özcan:1992, ss.284-285; Bayram:2016, s.416). Bunun yanı sıra Balat'ta kadı bulunan Kadi-i Balat unvanına sahip ilahiyatçı 'Abul-latif, arapça söz dizimi hakkında bir risalenin açıklamasına önemli bir haşiye (dipnot, açıklama) yazmıştır (Uzunçarşılı:2011, s.116; Wittek:1999, s.116).

Menteşe Beyliği'nin kurulduğu uç bölgesi, göçebe Türkmen ağırlıklı bir yerleşim olduğu için Arapça ve Farsça'dan ziyade Türkçe daha öne çıkan bir dil olmuştur. Mentешеoğulları, ilmi ve edebi ilgilerine rağmen Arapça ve Farsçayı yeteri kadar bilmedikleri için beyler çoğu zaman Türkçe çeviriler istemişlerdir. Mentеше Beyliği toprakları günümüze ulaşan Türkçe ağırlıklı metinlerin ilk kez ortaya çıktığı bir bölge özelliği göstermektedir. Yukarıda bahsettiğimiz *İlyassiyle* adlı tıp kitabı 1403 yılında hüküm süren İlyas Bey'in isteğiyle Türkçe'ye çevrilmiş, Mahmut Bey için yazılan *Bazname'nin* orjinal dili Acemce iken Mentешеoğlu Mahmut Bey'in isteği ile yine Türkçe'ye çevrilmiştir (Uzunçarşılı:2011, s.75; Wittek:1999, ss.115-116; Koca:2013, s.165, Bayram:2016, s.418).

Öte yandan Mentеше Beyliği döneminde yapılan anlaşmaların Grekçe olması bunların Türkçelerinin olmadığı anlamına gelmemelidir. Yabancı dilde hazırlanan anlaşmaların Türkçe çevirisi olabileceği gibi görüşmeler sırasında biri Türkçe olmak üzere iki ayrı metnin hazırlanmış olması da mümkündür. Nitekim 1358 tarihli

Menteşe-Venedik anlaşmasında anlaşma metninin Türkçe bir kopyasının da hazırlanmış olduğunu belirten özel bir paragraf yer almıştır. Aynı zamanda Mentешеoğlu Musa Bey'in 1337 tarihli anlaşmasının yenilenmesiyle ilgili olarak Kandiya Dukası Petro Badoer'e yazdığı 1358 ve 1359 tarihli mektuplar Türkçe'dir (Zachariadou:1983, ss.60-62; Şerafettin Turan (2000), s.206).

Milas şehri renkli bir tasavvufi yapıya sahip olmuştur. Pek çok tekke zaviyenin bulunduğu şehirde halk ve beyler daha önce bahsettiğimiz gibi, Mevlevi hanedanına bağlıdır. Dini hayatta olduğu gibi kültürel hayatta da Mevlevi izlerini taşımışlardır. Mentеше Beyliği döneminde şehir, Mevleviler dışında pek çok alim ve evliyalara da kapılarını açmıştır.

Menteşe Beyliği başkenti Milas'ın kültürel hayatında bir başka etkili topluluk ise Ahiler olmuştur. Batı Anadolu'daki diğer beyliklerin önemli şehirlerinde olduğu gibi, Milas'ta da sosyal ve kültürel temeller üzerine oturmuş bir yardımlaşma örneği olarak esnaf ve zanaatkarlar öncülüğünde kurulan bir Ahi dergahının var olduğu bilinmektedir (İbn Battuta,I:2004, s.411).

Ahi zaviyeleri de medreseler gibi bir tür eğitim görevi üstlenmiştir. Anadolu kültür tarihi açısından önem arz eden bu müesseseler, dini, ahlaki kurallarla yol gösterip, toplum hayatını düzenleyen kuralları insanlara benimsetmişlerdir. Bu müesseseler Anadolu Müslüman Türklerini eğitirken iki yönlü eğitim uygulamışlardır. Bunlardan ilki olan ferdi eğitimde, zaviyeye gelen ve ahilerin terbiyesine teslim olan kişiler, belirli bir disiplin altında, kendisinden beklenen kurallara uyum sağlamayı ve bütün zaviye mensuplarının taşıması gereken özellikleri kazanmayı hedeflerler. İkinci eğitim yolu olan örgün eğitimde ise ferdi eğitime bağlı olarak insanların içinde yaşadıkları topluma karşı sorumlu oldukları gibi, yaptıkları işlerde, mesleklerinde, sanatkarlıklarında ve her türlü alışverişlerinde başkalarına örnek olmak suretiyle kendi dışındaki kimseleri de eğitmiş olurlardı (Şeker:2011, ss.162-163).

Nitekim Milas'ta XIV. asrın son çeyreğinde Ahiliğin nizamnamesi şeklinde hazırlanmış, Yahya İbn Halil tarafından bir *Fütüvvetname* yazıldığı bilinmektedir (Wittek:1999, s.123; Gölpınarlı:1954, s.76; Şeker:2016, s.410; Ocak:1996, ss.264-265). Müellifin Tarih Encümeni azalarından Arif Bey'de bulunan bir nüshada "Burgazi" nisbesinin açıkça okunmuş olması dolayısıyla, en eski 1507 tarihli nüsha,

yayına hazırlanırken bu şekline bağlı kalarak, “*Burgazi ve Fütüvvet-namesi*” adıyla yayınlamıştır (Gölpınarlı:1954, ss.76-77).

“*Burgazi*” nisbesinin doğru olduğunu düşünerek Yahya’nın tam künyesinin “*Yahya bin Halil İbn-i Çoban Feta’l-Burgazî*” olabileceği ve Menteşeoğulları coğrafyasında yaşayan bir Ahi olan müellifin, nisbesinden yola çıkarak Milas'ta halen bilinen Burgaz mahallesinde yaşamış olduğu belirtilmektedir (Şeker:2016, s.410).

Ahiliğin nizamnamesi olarak kabul edilen Fütüvvetnameler arasında Türkçe olarak kaleme alınan ve en eski Fütüvvetname olan, *Burgazi Fütüvvet-namesi*'nin Menteşeoğulları coğrafyasında görülmüş olması dikkat çekicidir. Zira bundan önceki Fütüvvetnameler Arapça ve Farsça kaleme alındıkları halde bu zamana kadar Türkçe bir Fütüvvetname kaleme alınmamıştır. XIV. yüzyıla gelindiğinde, artık Türkçe bir Fütüvvetname'ye ihtiyaç duyulduğu söylenebilir (Gölpınarlı:1954, s.76; Pala:2007, ss.3-4). Burgazi'nin eserini yazdığı dönem Anadolu'da Türk-İslam kültüründe Ahilik hayatının önemli ölçüde geliştiği bir dönemdir. Müellifin bölgenin insanı olarak böyle bir eseri kaleme almayı düşünmüş olması bu dönemde Milas'ta Türkçe'ye verilen önemi göstermektedir.

3. Ticari Hayat

Anadolu'nun Güneybatısında uluslararası ticaretin aktif olduğu Akdeniz ve Ege Denizinin kesiştiği bir bölgede yer alan Menteşe Beyliği'nin ticari hayatı hareketli bir gelişme göstermiştir. Özellikle sahil beyliği olması sayesinde deniz ticareti oldukça gelişmiştir. Elimizde Menteşe Beyliği'nin ticari hayatını gösteren bir çok antlaşma belgeleri vardır. Bu belgeler bölgede büyük bir ticari aktivitenin yürütüldüğünü bütün detaylarıyla ortaya koymaktadırlar (Zachariadou:1983; Şerafettin Turan (2000); Fleet:2009; Çavuşdere:2004).

Başkent Milas, İasos (Kıyıkışlacık), Bodrum (Halikarnasos) ve Balat (Milet) gibi limanlara açılan yolların kavşak noktası olmuştur. Nitekim Milas şehrinin bir başkente dönüşmesi de bu önemli konumu sayesinde olmalıdır. Bizans döneminde eski canlılığını yitiren Milas, Menteşe Beyleri ile birlikte Batı ile yoğun ticari faaliyetleri sayesinde yeniden canlanmıştır.

Ticari antlaşmaların çoğu beylik başkentinde onaylanmıştır. Fiziki yapıda ayrıntılı olarak bahsettiğimiz, Milas ve Beçin'deki görkemli mimari yapılar, Ahmed Gazi Cami civarındaki çarşı ve Beçin'deki Ulu Camii etrafındaki çarşı Beçin'deki Deve Damı Han'ı, Kızıl Han ve Üç Göz (Kara Paşa) Hanı buradaki canlı ticari hayatın birer göstergesidir. Ayrıca daha önce bahsettiğimiz gibi İbn Battuta'nın Milas'ta bir Ahi teşkilatında misafir olduğu bilinmektedir (İbn Battuta,I:2004, s.411). Şehirdeki Ahilerin varlığı burada bir üretim potansiyelinin olduğuna ve dolayısıyla da bu üretimin ticaretinin yapıldığını göstermektedir.

Başkent Milas'ın yanı sıra, deniz ticareti söz konusu olduğunda Milas'a en yakın liman özelliği gösteren İsas'un (Kıyıkışlacık) kapasiteyi kaldıramayacak kadar küçük bir liman olması sebebiyle, Milas'ın kuzeyinde 60 km kadar uzakta olan Menderes nehrinin ağzındaki konumuyla Balat limanı ticari olarak öne çıkan diğer bir merkez olmuştur (Darkot:1979, s.272; Emecen:1992, s.5). XI. yüzyılda Selçuklular tarafından fethedilen Balat yeniden canlanmış ve ticari açıdan yeni bir dönemin başlamıştır. Ancak bir süre sonra elden çıktığı anlaşılan şehir 1273'e doğru tekrar Türk hakimiyetine girmiştir. Özellikle XIII. yüzyıldan itibaren eski Milet. P. Wittek'e göre tiyatrosunun tepesi etrafında "plast" yani saray tarzındaki harabeler üzerinde yeni sakinleri tarafından bu özelliğini aksettiren bir adlandırma ile Balat adı altında ticari ve ekonomik merkez olarak gelişme gösterdi (Wittek:1999, s.69; Emecen:1992, s.5). Menderes havzasında sahile yakın bir konumda yer alan Balat ticari aktivite bakımından zaman zaman başkent Milas'ın önüne geçmiştir.

Venedik ve Cenevizli tüccarlar için Balat'taki ticaretin Milas'taki ticarete göre daha önemli olduğu metinlerinde sıklıkla Balat ile ilgili maddelere yer verilmesinden anlaşılmaktadır (Zachariadou:1983; Şerafettin Turan (2000); Fleet:2009; Çavuşdere:2004) .

Nitekim Balat XIV. yüzyılda ithalat ve ihracatta hem Menteşeoğulları hem de Venedik ve Ceneviz için önemli bir pazar haline gelmiştir. Deniz ticareti sayesinde ihraç edilen mallar çoğunlukla Balat pazarında satışa sunulmuştur. Kütahya şapı, sahtiyan, halı, susam, bal ve bal mumu, kuru üzüm buğday ve arpa gibi mahsüller Balat'a indirilip, buradan da Mısır, Venedik ve Ceneviz limanlarına sevk edilmiştir (Darkot:1970b, ss.272-273). Balat'ın zamanla önemi artınca Venedikliler burada

konsolosluk bulundurmanın yanı sıra buraya yerleşmek istemişlerdir (Zachariadou:1983, ss.35-36; Şerafettin Turan (2000), ss.208-209; Çavuşdere:2004, s.397).

Menteşe Beyliği'nin aktif olduğu sahillerde ticaret yapan Venedik ve Cenevizli tüccarlar için Mentese Beyliği büyük bir tehlike oluşturmuştur. Bu sebeple bu iki devlet denizlerdeki çıkarlarını korumak için zaman zaman Mentese Beyliği ile çatışmış olsalar da çoğunlukla iyi ilişkiler yürütme siyaseti izlemişlerdir. Nitekim bu süreçte bir diğer sahil beyliği olan yukarıda ayrıntılı olarak değindiğimiz Aydınogullarının İzmir bölgesindeki Venedik ticaretini tehdit eden bir takım faaliyetleri sebebiyle Venedikliler ile Aydınogulları arasında çatışmalar yaşanmıştır (Akın:1968, ss.34-46). Ancak bu çatışma dönemlerinde bile, Venedikliler Menteseogulları ile dostane ilişkiler yürütmüşler ve 1335 yılının ortalarına kadar bu ilişkilerini bozmamışlardır.

Menteşe ile Venedik arasında 1331'den 1407'ye kadar yapılan anlaşma hükümlerinden anlaşıldığı üzere Mentese topraklarında safran, susam, bal, bal mumu, meşe mazısı, kuru üzüm, şap, şarap buğday, arpa, tahıl, sahtiyan, palamut, deri, halı gibi mallar ihraç edilirken, köle, at ve benzeri canlı hayvanlarda pazarlarda yer edinmiştir (Zachariadou:1983, s.160; Heyd:2000, s.608; Fleet:2009, s.39; Delilbaşı:1984, s.98; Kılıç:2016, ss.191-197; Metin:2016, s.22). Bunlardan başka balık ve bilhassa Latmos gölünden çıkan yılan balıkları ve miyan kökü ihraç edilen mallar arasında zikredilmiştir (Witteck:1999, s.122; Kılıç:2016, s.189). Mentese Beyliğine Avrupa'dan ithal edilen malların başında ise kumaş, sabun, şarap, kalay ve kurşun gibi mallar öne çıkmıştır (Zachariadou:1983, s.156; Heyd:2000, s.608; Fleet:2009, ss.89-90,107; Çavuşdere:2004, s.111).

Menteşe Beyliği'nin Venedikliler ile yaptıkları antlaşmalarına dayanarak XIV. yüzyılda ticari açıdan en güçlü dönemini yaşadığını söyleyebiliriz. Mentese Beyliği hem başkent Milas ve idare merkezi Beçin hem de beyliğin en büyük ticaret limanı olan Balat'taki ticari aktiviteler sayesinde oldukça zenginleşmiştir. Ancak XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise beyliğin eski ticari üstünlüğünü sürdüremediği görülmektedir.

Nitekim Venedik ve Menteşe Beyliği arasında anlaşmazlıkların yaşandığı dönemde Giritli yöneticiler ticari mallar üzerinde bir takım ambargolar uygulamış ve Menteşe pazarlarında ticaret yapacak olan tüccarların cezalandıracaklarını ilan etmişlerdir. Bunun üzerine Menteşeoğlu İbrahim Bey döneminde 1337 yılında ticaretin aksamaması için Venedik'e pek çok imtiyazlar sağlanmıştır (Zachariadou:1983, ss. 35-36; Şerafettin Turan (2000), ss.208-209; Çavuşdere:2004, s.397). Bu anlaşmayla iki devlet arasındaki uzun süre dostane ilişkiler bir süre daha devam etmiş, Venedikli tüccarlar Menteşe topraklarında rahat bir şekilde ticaret yapabilmışlerdir.

Ancak 1353 yılında Menteşe ticari tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. 1344 yılında Papa organizasyonu ile gerçekleştirilen, Kıbrıs, Venedik, Ceneviz ve Rodos şövalyelerinin bir araya gelmesiyle oluşan Haçlı İttifakı'nın Aydınöğullarının elindeki İzmir'e saldırması üzerine, Menteşeoğlu İbrahim Bey Aydınöglü Umur Bey'e yardım için hazırlanmıştır (Enveri:1929, s.79; Akın:1968, s.52, Baykara:1999, s.86; Fleet:2009, s.56). Ancak Aydınöglü Umur Bey'in İzmir önlerinde 1348'de şehit düşmesi üzerine, kardeşi Hızır Bey daha fazla direnememiş ve 1353'te Latinlerle ağır bir anlaşma imzalamak zorunda kalmıştır (Zachariadou:1983, s.59; Heyd:2000, s.609, Wittek:1999, s.70; Erol:2004, s.71). Aydınöğullarının yenilmesiyle müttefiğini kaybeden İbrahim Bey de tıpkı Aydınöglü Hızır Bey gibi 1353'te Menteşe Beyliği açısından ağır bir anlaşma imzalamak zorunda kalmıştır (Zachariadou:1983, s.59; Heyd:2000, s.608; Uzunçarşılı:2011, s.74; Şerafettin Turan (2000), s.210; Çavuşdere:2004, s.463; Erol:2004, s.71; Gezalova:2016, s.147).

İzmir'in Venediklilerin eline geçmesiyle, Menteşe Beyliği'nin Akdeniz'deki ticari üstünlüğünü yitirdiği ve ticari ilişkilerden daha önce elde ettiği oranda gelir elde edemeyip gerilediği görülmektedir. Bu da beyliğin genel gelişimini olumsuz etkilemiştir. Özellikle daha önceki dönemlerde sıklıkla görülen görkemli yapılara bu dönemde rastlanılmamış olması beyliğin ekonomisinin bozulduğunu ve ticari hayatın zayıfladığını göstermektedir.

Menteşe Beyliği'nin 1353 tarihinde başlayan ticari gerilemesi, bu anlaşmadan sonra imzaladığı 1358, 1375, 1403 ve 1407 tarihli anlaşmalarda da devam etmiştir. Venediklilere verilen imtiyazlar gittikçe artmıştır (Zachariadou:1983, ss.73,83; Şerafettin Turan (2000), s.210; Keçiş:2016, ss.174-178; Gezalova:2016, s.147).

Elimizdeki kayıtlar Menteşe Beyliği ile Venedik arasında 1414 yılına kadar ticari ilişkilerin devam ettiğini göstermektedir. 17 Ekim 1414 tarihinde Venedik ve Menteşeoğlu arasında son resmi anlaşma imzalanmıştır (Uzunçarşılı:2011, s.79; Wittek:1999, s.93; Zachariadou:1983, s.82; Şerafettin Turan (2000), ss.223-224).

Menteşe Beyliği'nde ticaret hiç bir zaman aksamamıştır. Beyliğin zayıfladığı dönemlerde bile Milas, Beçin ve Balat gibi merkezler ticari önemini korumuştur. 1414 tarihinde Menteşe ile Venedik arasında Beçin'de imzalanan anlaşma başkent Milas'ın ve Menteşe Beyi İlyas Bey'in ikamet ettiği beylik merkezi Beçin'in hala ticari potansiyelini koruduğunu göstermektedir.

SONUÇ

1261 yılında Bizans İmparatorluğu'nun Konstantinapolis'i Latinler'den geri alıp başkentlerine dönmeleriyle Batı Anadolu'da siyasi dengeler değişmeye başlamıştır. Balkanlardaki mücadelelerle uğraşan Bizans İmparatorluğu Anadolu'daki son toprakları olan Batı Anadolu topraklarında bir otorite boşluğu yaratmıştır. Bu otorite boşluğunu lehine çeviren Türkmenler 1261'den itibaren Bizans topraklarını yağmalamaya başlamışlardır. Bizans'ın merkezden oldukça uzak bir konumda olan Güneybatı Anadolu'daki topraklarında bu tarihlerde Menteşe Türkmenleri yoğun faaliyet yürütmüşlerdir.

Beyliğin ne zaman teşekkül ettiği hala muğlaktır. Ancak XIII. yüzyılda artık Güneybatı Anadolu'nun büyük oradan Menteşe Türkmenleri vasıtasıyla Türkleştiğini söylemek mümkündür.

1269 yılından itibaren Güneybatı Anadolu kıyılarında bazı bölgelere hakim olan Menteşe Bey, burada Bizans'a karşı gaza faaliyetlerinde bulunarak denizlerde güçlü bir donanmaya sahip olmuş, bunun yanı sıra da iç bölgelere doğru fetihlerini devam ettirmiştir. Pachymeres, 1278 yılında İmparator VIII. Michael bu fetihlere müdahale için oğlu Andronikos'un komuta ettiği orduyu göndermeden önce Menderes vadisi, Karya ve Antiochia'nın çoktan Menteşeoğullarının eline geçtiğini söylemektedir. Tez konumuz olan Milas da bu süreçte Menteşe Türkmenlerinin eline geçmiş olmalıdır.

Başkent Milas, Menteşe Bey'in oğlu Mesud Bey döneminde bir beylik başkeni olarak öne çıkmaya başlamıştır. Milas'ın fetih öncesi dönemine ilişkin elimizde yeterince veri bulunmamaktadır. 1278 tarihinden önce Menteşe Beyliği hakimiyetine geçtiğini tahmin ettiğimiz Milas, Menteşe Türkmenleri ile birlikte Türk kimliğine bürünmüştür. Geçmiş itibarıyla Hristiyan tebanın yoğun olduğu, sayılarının tam olarak bilinmemekle birlikte Yahudilerin de bulunduğu bir yerleşim olarak bilinmektedir. Türkler tarafından fethedilince diğer şehirlerde olduğu gibi Milas da Türk-İslam kimliğine bürünmüştür. Güneybatı Anadolu'da İslamlaşan ilk yerlerden olan Milas'ta pek çok cami, tekke, zaviye ve medrese gibi dini yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılardan günümüze kadar ulaşanlardan beyliğin siyasi, kültürel, dini pek çok yönü hakkında bilgi ediniyoruz.

Menteşe Beyliği'nin başkenti Milas'ta Türkmenler vasıtasıyla Türk-İslam medeniyetinin temelleri atılırken, Orhan Bey döneminden itibaren Milas'ın kalesi ve hükümet merkezi olarak karşımıza Beçin çıkmaktadır. Milas başkent konumunu sürdürürken Mentese Beylerinin oturduğu, hükümet merkezi olan Beçin, yeni bir Mentese Beyliği yerleşimi olarak Menteseoğulları tarafından kurulmuştur.

Hükümet merkezi Beçin'de de Menteseoğulları dönemine tarihlenen Orhan Bey'den İlyas Bey dönemine kadar pek çok mimari eser inşa edilmiştir. Yapıların görkemi ve malzemelerin kalitesi beyliğin ekonomik durumu hakkında da bilgiler vermektedir. Özellikle Orhan Bey'den itibaren deniz ticaretiyle uğraştığını bildiğimiz Mentese Beyliği'nin Ahmed Gazi Bey döneminde ekonomisinin zirve dönemini yaşadığı, onun inşa ettirmiş olduğu yapılardan anlaşılmaktadır. Onu izleyen İlyas Bey döneminde de isbeten Ahmed Gazi dönemi kadar görkemli olmasa da yapıların sayısının oldukça fazla olması ekonominin hala bozulmadığını göstermektedir.

XIV. Yüzyıla gelindiğinde Mentese Beyliği Batı Anadolu'daki en güçlü beyliklerden biri haline gelirken, Milas'ta en görkemli beylik başkentlerinden biri olmuştur.

Anadolu'nun Güneybatısında uluslararası ticaretin aktif olduğu bir bölgede yer alan Mentese Beyliği'nin ticari hayatı hareketli bir gelişme göstermiştir. Özellikle sahil beyliği olması sayesinde deniz ticareti oldukça gelişmiştir. Başkent Milas, İasos (Kıyıkışlacık), Bodrum (Halikarnasos) ve Balat (Milet) gibi limanlara açılan yolların kavşak noktası olmuştur. Başkent Milas'ın yanı sıra, deniz ticareti söz konusu olduğunda Milas'ın kuzeyinde 60 km kadar uzakta olan Balat limanı ticari olarak öne çıkan diğer bir merkez olmuştur. Menderes havzasında sahile yakın bir konumda yer alan Balat, ticari aktivite bakımından zaman zaman başkent Milas'ın önüne geçmiştir. Elimizde Mentese Beyliği'nin ticari hayatını gösteren bir çok anlaşma belgeleri vardır. Bu belgeler bölgede büyük bir ticari aktivitenin yürütüldüğünü bütün detaylarıyla ortaya koymaktadırlar.

Ancak 1389 yılında Osmanlı tahtına geçen Yıldırım Bayezid Anadolu'nun siyasi birliğini sağlamak adına tehlike olarak gördüğü Anadolu Beyliklerini tek tek itaat altına alma siyasetini izlemiştir. Bu siyaset doğrultusunda Mentese Beyliği'nin topraklarının büyük bir kısmı da Osmanlı hakimiyetine girmiş, beyliğin başkenti Milas ise 1389 yılında hala Ahmed Gazi yönetiminde Mentese Beyliği

hakimiyetinde kalmıştır. Ahmed Gazi'nin 1391'deki ölümü sonrasında Milas'ta Osmanlı hakimiyetine geçmiş olmalıdır. Milas'ın Osmanlı egemenliğine girdiğini ilk olarak, Yıldırım Bayezid'in Menteşe İli'nin Beçin ve Milas taraflarının idaresini verdiği, ümerasından Hoca Firuz Bey'in Milas'ta yaptırdığı 1394 tarihli caminin kitabesi göstermektedir.

1402 Ankara Savaşı'nda Yıldırım Beyazıd'ın Timur'a mağlub olmasının ardından topraklarını yeniden ele geçiren Menteşe Beyliği İlyas Bey tarafından idare edilmiştir. İlyas Bey'in hakimiyeti sırasında çoğu kez Osmanlı'da yaşanan taht mücadelelerinde kendi çıkarları doğrultusunda adımlar attığı görülmektedir. Osmanlı şehzadesi İsa Çelebi'ye yardım eden beylikler arasında yer alan Menteşe Beyliği, 1405 yıllarında Sultan Mehmed Çelebi'ye mağlub olunca İlyas Bey yalnızca ismen varlığını sürdürerek, Mehmet Çelebi'nin hükümdarlığını kabul etmek zorunda kalmıştır.

Mehmed Çelebi, 1415'te büyük bir ordu ile Aydınoğlu Cüneyd Bey'i mağlub ederek İzmir'i işgal etmiştir. İzmir'deki kaleyi yıktıran Mehmed Çelebi, şövalyelere vassalı olduğunu söylediği Menteşe Beyliği hakimiyetinde yer alan sahil şeridinde başka bir kale yapmalarını söylemiştir. Bunun üzerine İlyas Bey silahlanarak karşı koyduysa da başarılı olamamıştır. Bu mücadeleden sonra İlyas Bey Osmanlı'ya tabi bir hükümdar durumuna düşmüş, Leys ve Ahmed adındaki iki oğlunu Osmanlı sarayına rehin olarak göndermek zorunda kalmıştır.

1421 yılında Çelebi Sultan Mehmed'in vefatı ve oğlu II. Murad'ın hükümdar ilan edildiği sıradaki karışıklıklardan yararlanan İlyas Bey'in iki oğlu Osmanlı'dan kaçarak Menteşe İline gelip hükümdarlıklarını ilan etmiştir. Yıldırım Bayezid'in oğullarından biri olduğunu ileri sürerek tahtta hak iddia eden Düzmece Mustafa olayında, Aydınoğlu Cüneyd Bey ve arasında Menteşe Beyliği'nin de bulunduğu diğer Anadolu Beylikleri yeniden Osmanlı'ya karşı isyan etmiştir. Bu isyanı bastıran II. Murat, Menteşe Beyliği topraklarını 1424'te yeniden işgal etmiş ve Menteşe vilayetini Balaban Paşa'ya vermiştir. İlyas Bey'in oğullarını Leys ile Ahmed'i yakalatarak Tokat Kalesi'ne hapsedtirmiştir. İki yıl burada hapis kalan bu iki kardeşten 1426 yılında yeniden kaçmıştır. Ahmed Bey önce Mısır'a oradan da Acem diyarına geçmiş, Leys Bey ise başarılı olamayıp yakalanıp katledilmiştir.

1451'de Menteşe hükümetinde Leys Bey'in oğlu olduğu öne sürülen II. İlyas Bey bir isyan hareketi başlatmıştır. Osmanlı Hükümdarı II. Mehmed Anadolu Beylerbeyi olarak atadığı İshak Paşa'yı Menteşe İli'ne II. İlyas'ın üzerine göndermiştir. İshak Paşa Menteşeoğlu II. İlyas Bey'in isyanını bastırmış ancak, II. İlyas Bey'i yakalayamamıştır. II. İlyas Bey Rodos Adası'na kaçmak zorunda kalmıştır.

Güneybatı Anadolu'da ortaya çıkan ilk bağımsız beylik olan Menteşe Beyliği de diğer II. Dönem Anadolu Beyliklerinde olduğu gibi zamanla gücünü yitirmeye başlamış ve uzun süren bağımsızlık mücadelelerine rağmen 1424'te tamamen Osmanlı Beyliği'nin hakimiyetine girmiştir.

KAYNAKÇA

Ahmed Eflaki, (2006). *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev: Tahsin Yazıcı), İstanbul.

Ahmed Tevhid Ulusoy, (1911). Menteşe Oğulları, *TOEM*, c.II., S:12, s.761-768.

_____, (1912). Menteşeoğullarından Ahmed Gazi Bey'in Hayrat-I Kitabeleri, *TOEM*, c. III, S:18, s.1146-1152.

Aka, İ., (2014). *Timur Ve Devleti*, Ankara.

Akarca, A. Ve Akarca T., (1954). *Milas Coğrafyası, Tarihi Ve Arkeolojisi*, İstanbul.

Akın, H., (1968). *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara.

Al-Melik-Zahir, (2000). *Baybars Tarihi I*, (Çev: Ord. Prof. M. Şerefüddin Yaltkaya), Ankara.

Anonim Selçukname, (1952). (Haz: Feridun Nafiz Uzluk), (*Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*), Ankara.

Arık, M. O., (1983). Peçin Kalesi Ve Kenti Örenlerindeki 1982 Yılı Çalışmaları, V. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, İstanbul, s.307-315.

_____,(1985). Peçin Kenti 1984 Yılı Çalışmaları, VII. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 20-24 Mayıs, s.657-661.

Aşıkpaşazade, (2010). *Tevarih-İ Al-İ Osman*, (Haz: Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç), İstanbul.

Ayönü, Y., (2014). *Selçuklular Ve Bizans*, Ankara 2014.

_____, (2016). XIII. Yüzyılın İkinci Yarısı Ve Xiv. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Menteşe Beyliği'nin Güneybatı Anadolu'daki Faaliyetleri, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla*, Ankara, s.3-12.

Bakırer, Ö., (2006). Ortaçağda Muğla, *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, S.10-15.

Barkan, Ö. Lütfi, (2002) Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri, *Türkler*, c.IX, s.133-153.

Baykara, T., (1990). *Aydınoğlu Gazi Umur Paşa*, Ankara.

_____, (1997). *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211)*, Ankara.

Bayram, Ö., (2016). Menteşe Beyliği Sahasında Klasik Türk Edebiyatı, *Menteşeoğulları Tarihi*, Ankara, s.415-422.

Cahen, C., (1992). *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, (Çev: Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız), Ankara.

_____, (2014). *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev: Erol Üyepazarcı), İstanbul.

Carr, M., (2016) Early Contacts Between Menteşe And Latins In The Aegean *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, s.57-64.

Celetti, D., (2013). Venetian Merchants In The Eastern Mediterranean (13.-15. C), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür Ve Medeniyeti Sempozyumu-I Aydınoğulları Tarihi*, Ankara, s.105-124.

Çakmak, Ş.,(2005). Beçin 2002 Kazısı, *S.T.D, c.XIV, S:1*, İzmir, s.350-356.

_____, (2005). Beçin 2003 Kazısı- Seymenlik Zaviyesi, *S.T.D., C.II, S:XIV*, İzmir, s.130-135.

_____, (2007). Beçin 2005 Kazısı: Seymenlik Zaviyesi, *S.T.D, c.I, S. XVI*, İzmir, s.110-120.

Çavuşdere, S., (2004). Marino Sanudo Torsello'nun Gözünden XIV. Yüzyılın Birinci Yarısında Ege'de Egemenlik Mücadelesi, 1291-1353 Latinler, Denizci Türkmen Beylikleri Ve Haçlılar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı*, Ankara.

_____, (2007). 14. Yüzyıl İtalyan Kaynaklarında (Zibaldone Da Canal, Francesco Balducci Pegolotti, Pignol Zucchello) Türkiye Ticaret Tarihine Dair Kayıtlar, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı*, Kahramanmaraş.

Çay, A., (1984). *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan Ve Karamıkbeli (Myriokefalon) Zaferi (17 Eylül 1176)*, İstanbul.

Çetin, A., (2016). Menteşe Beyliği'nde Mevleviliğe Dair Bazı Tespitler, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, Ankara, s.231-242.

Çifti, C., (2002). XIV. Yüzyılda Anadolu'da Uç Beyliklerinin Siyasi Ve İktisadî Faaliyetleri, *Türkler*, c.XII, Ankara, s. 596-619.

Darkot, B., (1979). Milas, *İ. A.*, c. VIII, İstanbul, s.311-316.

_____, (1979). Balat, *İ. A.*, c.II, İstanbul, s.272-273.

Daş, A., (2004). Ankara Savaşı Öncesi Timur İle Bayezid'in Mektuplaşmaları, *T.A.D*, S:15, Konya, s.141-167.

Delilbaşı, M., (1983). Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnamelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış, *Belleten*, c. XLVII, Ankara, s.95-104.

Demiralp, Y., (2016). Beçin 1997 Kazısı-Büyük Hamamın Mimari Özellikleri, *S.T.D.*, c.X, S:X, s.148-154.

Duran, R., (1995). Menteşe Beyliği Mimarisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı*, İzmir.

Durukan, A., (1996). Firuz Bey Camii Ve Medresesi, *DİA*, c. XIII, İstanbul, s. 138-140.

Düsturname-i Enveri,(1929). (çev: Mükrimin Halil Yınanç), İstanbul.

Düsturname-i Enveri, (2003). *Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466)*, (haz: Necdet Öztürk), İstanbul, S. 39.

Ebü'l-Ferec,(2011). *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, (çev: Şerafeddin Yaltkaya), Ankara.

El-Ömeri, (1991). *Mesalikü'l Ebsar*, naklen: Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, Ankara.

_____, (2014). *Mesalikü'l Ebsar*, naklen: Ahsen Batur, *Türkler Hakkında Gördüklerim Ve Duyduklarım*, İstanbul.

Elvan Çelebi, (1984). *Menâkıbu'l-Kudsiyye Fi Menâsıbi'l-Ünsiyye*, (haz: İsmail E. Erünsal-Ahmet Yaşar Ocak), İstanbul.

Emecen, F., (1992). Balat, *DİA*, c.V, İstanbul, s.4-7.

_____, (1993). Cüneyd Bey, *DİA*, c. VIII, İstanbul, s.122.

_____,(1996). Beylikten Sancağa Batı Anadolu'da İlk Osmanlı Sancaklarının Kuruluşuna Dair Bazı Mülâhazalar, *Belleten*, C. LX, S:227, s.81-91, Ankara.

_____,(2012). İlk Osmanlılar Ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, İstanbul.

_____, (2012). Uç Beyi, *DİA*, c.XXXXII, İstanbul, s.38-39.

_____, (2012). Beylikler Döneminde Batı Anadolu: Menteşeoğulları Ve İlyas Bey, *Balat İlyas Bey Külliyesi*, s.31-38.

Eroğlu, Z., (1939). *Muğla Tarihi*, Muğla.

Erol, B. G., (2004). Türkiye Selçukluları Ve Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı*, Ankara.

Ersan, M., (2005). Katalanların Anadolu'daki Faaliyetleri: 1304 *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu*, Balıkesir, s.76-84.

_____, (2010). *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Ankara.

Ertuğ, Z. T., (2000). İmaret, *DİA*, c.XXII, İstanbul, s.219-220.

Evliya Çelebi,(2005). *Seyahatname*, (haz: Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman- Robert Dankoff), c.IX., İstanbul.

Eyice, S., (1989). Ahmed Gazi Medresesi Ve Türbesi, *DİA*, c.II, İstanbul, S.69.

Fleet, K., (2009). *Erken Osmanlı Döneminde Türk- Ceneviz Ticareti*, İstanbul.

Gazelova, Y., (2016). Menteşe Beyliği'nin Venedik'le Ticari İlişkileri, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, Ankara, s.141-151.

Georges Pachymeres, (2009). *Relations Historiques*, naklen: İlcan Bihter Barlas, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, İstanbul.

Georgios Akropolites, (2008). *Vekayinâme*, (çev: Bilge Umar), İstanbul.

Gregory Abû'l Farac (Bar Hebraeus), (1999). *Abû'l-Farac Tarihi II*, (çev: Ömer Rıza Doğrul), Ankara.

Gölpınarlı, A., (1954) Burgazi Ve Fütüvvet-Namesi *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XV, S: 1-4.

Gül, M., (2005). *Doğu Ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti*, İstanbul.

Hafız, Kadri, (1914). Menteşe'de Menteşelilerden Sonraki Asar, *TOEM*, c. V, S:29, s.308-317.

_____, (1913). Menteşeoğullarından İbrahim Bey'in Muğla'da Kain Cami Kitabesi, *TOEM*, c.IV, S:21, s.1352.

Heyd, W., (2000). *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (çev: Enver Ziya Karal), Ankara.

Hoca Sadeddin Efendi,(1979). *Tâcü't- Tevarih*, (yay: İsmet Parmaksızoğlu), c.I, Ankara.

Hopwood, K., (2009). Türkler'in Anadolu'nun Batı Kıyılarını Fethi Ve Katalan Kumpanyası, *T.O.D*, (Çev: Serdar Çavuşdere), S: II, İzmir, s.127-136.

İbn Bibi, (2014). *El-Evâmirü'l-Alâiyye Fi'l Umûri'l-Alâiyye Selçukname*, c.II, (çev: Mürsel Öztürk), Ankara.

İbn Battuta, (2004), *Seyahatname*, c.I, (haz: A. Sait Aykut), İstanbul.

İnalcık, H., (2005). Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans Ve Haçlılar, *Uluslar Arası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu*, Balıkesir, s.20-41.

_____, (2010). *Devlet-i 'Aliyye*, c.I, İstanbul.

_____, (2013). Osmanlı Devleti'nde Uçlar, *Osmanlılar*, İstanbul, s.49-66.

_____,(2013). Batı Anadolu'da Gazi Beylikler Ve Haçlılar , *Osmanlılar*, İstanbul, s.11-48.

İrgürel, M., (1993). Çaka Bey, *DİA*, c.8. İstanbul, s.186-188.

Jacoby, D., (2016). From Byzantium To The Emirate Of Menteşe: Continuity And Change In Trade Patterns, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, Ankara, s.131-140

Kafadar, C., (1996). Gaza, *DİA*, c.XIII, İstanbul, s.427-429.

Kafesoğlu, İ., (1956). *Harzemşahlar Devleti Tarihi*, Ankara.

Kahraman, O., (2010). Anadolu Beylikleri (Ahmed Tevhid Ulusoy), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı*, Kayseri.

Kanat, C., (2005). Memlük Devleti'nin Batı Anadolu Beylikleri İle Münasebeti, *Uluslar Arası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu*, Balıkesir, s.166-173.

Kara, M., (2011). Tekke, *DİA*, c. XXXX, İstanbul, s.368-370.

Karaca, B., (2014). XVI. Yüzyılda Meğri (Fethiye) Kazası Vakıfları, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S: 31, Isparta, s.1-44.

Karakaya, E., (2004). Menteşeoğulları-Mimari, *DİA*, c.XXIX, İstanbul, s. 153-156.

Kaymaz, N., (1970). *Pervane Muninüddin Süleyman*, Ankara.

_____, (2009). *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhüsrev Ve Devri*, Ankara.

Keçiş, M., (2003). Aydınoğulları Beyliği-Bizans Devleti İlişkileri (1308-1390), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Ortaçağ Tarihi)*, Ankara.

_____, (2016). 24 Temmuz 1403 Tarihli Ahidname, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, s.165-180.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (çev: Mürsel Öztürk), Ankara.

Kılıç, E., (2016). İktisadi Tarih Kavramınıyeniden Düşünmek: Menteşe Beyliğinin İktisadi Siyaseti Örneği, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, Ankara, s.181-212.

Kızıl, A., (2002). *Uygarlıklar Başkenti Mylasa Ve Çevresi*, Milas.

Ioannes Kinnamos, (2001). *Historia* (1118-1176), (çev: Işın Demirkent), Ankara.

Koca, S., (2001). Türkiye Selçuklu Uçları, *Pax Ottomana*, (ed. Kemal Çiçek), Ankara.

_____, (2013). *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Ankara.

Köprülü, M. F., (1981). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, İstanbul.

Kurat, A. N. (1966). *Çaka Bey*, Ankara.

Kütükoğlu, M. (2010). *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus Ve Toplum Yapısı)*, Ankara.

Lindner, R. P. (2000). *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler Ve Osmanlılar*, (Çev: Müfit Günay), Ankara.

Lutrell, A. - Zachariadou E. A. (2011). Batı Anadolu'nun 15. Yüzyıl Başlarındaki Siyasal Karmaşası İçinde Menteşe Emiri İlyas Bey, *Balat İlyas Bey Külliyesi*, s.19-30.

Merçil, E. (1991). Anadolu Beylikleri, *DİA*, c.III, İstanbul, s.138-139.

_____, (2004). Menteşeoğulları, *DİA*, c.XXIX, İstanbul, s. 152-153.

Mete, Z. (2004). XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Muğla Ve Yöresi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarım Anabilim Dalı*, İstanbul.

Metin, T., (2016). Menteşe Beyliği'nin Ekonomik Faaliyetlerinde Batının Yeri Ve Yapılan 'At' Ticareti, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, Ankara, s.213-228.

Mevlana Mehmed Neşri, (2008). *Cihannüma Osmanlı Tarihi (1288-1485)*, (haz: Necdet Öztürk), İstanbul.

Müneccimbaşı Ahmed Bin Lütfullah, (1995). *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, (çev. Ahmed Ağırakça), İstanbul.

Mikhael Doukas, (2013). *Historia'dan naklen: Bilge Umar, Tarih Anadolu Ve Rumeli 1326-1462*

Mikhael Doukas.(2013). *Historia'dan naklen: V. Mirmiroğlu, İstanbul'un Fethi Dukas Kroniği (1341-1462)*, İstanbul.

Niketas Khoniates, (1995). *Historia'dan Naklen: Fikret Işıltan, Ioannes Ve Manuel Komnenos Devirleri*, Ankara.

_____, (2004). *Historia'dan naklen: Işın Demirkent, İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı Ve Yağmalanması (1195-1206)*, İstanbul.

Nicol, D. (1999). *Bizansın Son Yüzyılları 1261-1453*, İstanbul.

Ocak, A. Y. (1980). *XIII. Yüzyılda Anadolu'da Babailer İsyanı*, İstanbul.

_____, (1991). Babailik, *DİA*, c.IV. İstanbul, s.373-374.

_____, (1991). Baba İlyas, *DİA*, c.IV. İstanbul, s.368.

_____, (1991). Baba İshak, *DİA*, c.IV, İstanbul, s.368-369.

_____, (1996). Fütüvvetname, *DİA*, c. XIII, İstanbul, s.264-265.

Ostrogorsky, G. (1999). *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara.

Öden, Z. G. (1994). Bizans İmparatorluğu'nun Türkler'e Karşı Alan Ve Katalanlar İle İttifakı, *T.D.* S:35, İstanbul, s.123-130.

Ölçer, C. (1988). Menteşe Beyi İlyas Oğlu Leys'in 823 Tarihli Akçeleri, *Türk Nümismatik Derneğinin 20. Kuruluş Yılında İbrahim Artuk'a Armağan*, İstanbul.; s.213-217.

Özcan, A. (1992). Bazname, *DİA*, c.V, İstanbul, s.284-285.

_____, (1996). Gazi, *DİA*, c.XIII, İstanbul, s.433-446.

Pala, A. (2007). Türk Kültür Tarihinin Bir Kaynağı Olarak Burgazi Fütüvvetnamesi, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, S: 44, Ankara, s.1-60.

Parlak, T. (1979). *Ege Denzinde İlk Türk Derya Beyleri*, İzmir.

Pektaş, K. (2011). Beçin Kazısı 2010 Yılı Çalışmaları, 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, c.4, Malatya, 351-370.

_____,(2013). Beçin Kalesi 2012 Yılı Kazı Ve Onarım Çalışmaları, 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, c.3,Muğla, ss.313-328.

_____,(2016). Beçin'de Kazısı Yapılan İki Ev, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, Ankara, s.431-450.

Perk H. Ve Öztürk H., (2007). Menteşe Beyliğine Ait Erken Dönem Sikkeler ile İki Yeni Darp Yeri: Finike ve Makri, *Anadolu Sikke Monografileri I*, İstanbul.

_____, (2011). *Anadolu Beylikleri ve Sikkeleri*, Ankara.

Reşidüddin Fazlullah, (2013). *Camiü't-Tevarih (İlhanlılar Kısım)*, (çev: İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejani), Ankara.

Sevim, A. (1990). *Anadolu Fatih Kutalmışoğlu Süleymanşah*, Ankara.

Simon De Saint Quentin, (2006). *Bir Keşiş'in Anılarından Tatarlar Ve Anadolu 1245-1248*, (Çev. Erendiz Özbayoğlu), Antalya.

Sümer, F. (1972). *Oğuzlar*, Ankara.

_____, (1970). Anadolu'da Moğollar, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, c.I, Ankara.

_____, (2002). Köseadağ Savaşı, *DİA*, c. XXVI, İstanbul, s.272-273.

Solak, K. (2016). Memluk Devleti-Menteşe Beyliği Münasebetleri, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, Ankara, s.77-96.

Şeker, M. (2006). *Anadolu'nun Türkleşmesi Ve Kültürel Hayatı*, İstanbul.

_____, (2011). *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Ve Fütüvvet-Namelerin Yeri*, İstanbul.

_____, (2011). *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi Ve İslamlaşması*, Ankara.

_____, (2016). Menteşeoğullarının Türkçeciliği Ve Burgazi Fütüvvet-Namesi, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, Ankara, s.403-416.

Şengün, T. (1988). Two Unpublished Coins of Ibrahim Bey of Menteşeoğulları And His Son Musa Bey, *Türk Nüsmatik Derneğinin 20. Kuruluş Yılında İbrahim Artuk'a Armağan'dan*, İstanbul, s.243-246.

Şerefüddin Ali Yezdi, (2013). *Zafername'den naklen: Ahsen Batur, Türkler Hakkında Gördüklerim Ve Duyduklarım*, İstanbul.

Şikari, *Karamanname*, (2005) (haz: Metin Sözen, Necdet Sakaoğlu), İstanbul.

Taeschner, F. (1990). The Otoman Turks To 1453 (1453 Yılına Kadar Osmanlı Türkleri), *The Cambridge Medieval History, Vol.IV, Part I*, (çev: Necmi Ülker), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, s.283-309.

Taş, K. Z. (2016). Fetret Döneminde Osmanlı-Menteşe İlişkileri, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, Ankara, s.113-128.

Taşçı, N. (2008). Anadolu Selçuklularının Batı Anadolu Politikası Ve Bizansla Münasebetleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı*, Konya.

Teoman, G. Ve Sağıt B., (2016). Sahillerin Sultanları Ve Sikkeleri, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, Ankara, s.469-499.

Turan, O. (1998). *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul.

_____, (2010). *Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ankara.

_____, (2010). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul.

Turan, Ş. (2000). *Türkiye İtalya İlişkileri, c.I*, Ankara.

Turgut, V. (2017). Menteşe Bey'in İsmi, Menşesi Ve Menteşeoğulları'nın Vakıfları'na Dair, *Osmanlı Araştırmaları*, S:49, s.25-56, İstanbul.

Umunç, H. (2002). Balat'ta Bir İngiliz Şövalyesi: Beylikler Döneminde Türkiye'nin Batı İle İlişkileri, *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, c. III Kısım I*, Ankara, s.1-10.

Umar, B. (1999). *Karia*, Ankara.

Uykucu, K. E. (1968). *Muğla Tarihi*, İstanbul.

Uyumaz, E. (2013). *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1979). *Menteşeoğulları, İ. A., c.VII*, İstanbul, s.727-731

_____, (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Ankara.

_____, (2011). *Anadolu Beylikleri Ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara.

Ünal, R. H. (2005). *Menteşe Beyliği Başkenti Beçin*, İzmir.

_____, (1997). "Beçin 1997 Kazısı", *S.T.D.*, c.X, S:X, s.139-148.

_____, (2004). "Beçin 2000 Kazısı", *S.T.D.*, c.XIII, S:I, İzmir, s.129-144.

_____, (2004). "Beçin 2001 Kazısı", *S.T.D.*, c.XIII, S:II, İzmir. s.139-176

_____, (2005). "Beçin 2002 Kazısı", *S.T.D.*, c.XIV, S:I, İzmir, s.331-338.

_____, (2007). "Beçin 2006 Kazısı", *S.T.D.*, c.XVI, S:II, İzmir, s.92-103.

_____, (2008). "Beçin 2007 Kazısı", *S.T.D.*, c.XVII, S:I, İzmir. s.105-149.

_____, (2009). "Beçin 2009 Kazısı", *S.T.D.*, c.XVIII, S:I, İzmir, s.110-113.

Yakupoğlu, C. (2016). Anadolu Türk İskan Tarihi Bakımından Ortak Değerler, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, Ankara, s.338-368.

Yiğit, A. (2009). *XVI. Yüzyıl Menteşe Livası Vakıfları (338 Numaralı Evkaf Defteri H.970/M.1562)*, Ankara.

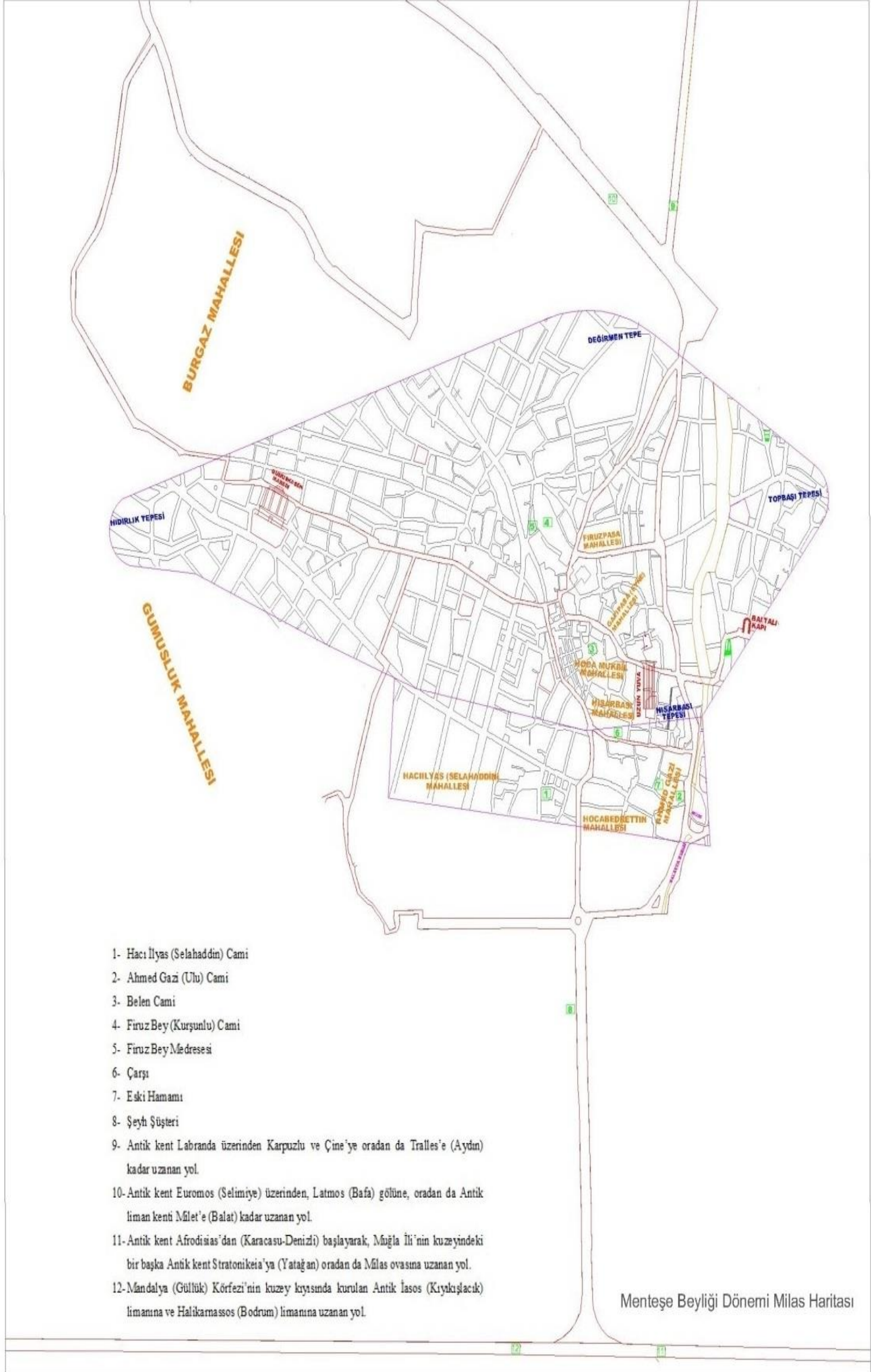
_____, (2016). XVI. Yüzyıl Menteşe Livası Vakıflarının Bölgenin İktisadi, Sosyal Ve Kültürel Hayatı Üzerine Etkileri, *Menteşeoğulları Tarihi 25-27 Nisan 2012-Muğla Bildiriler*, Ankara.

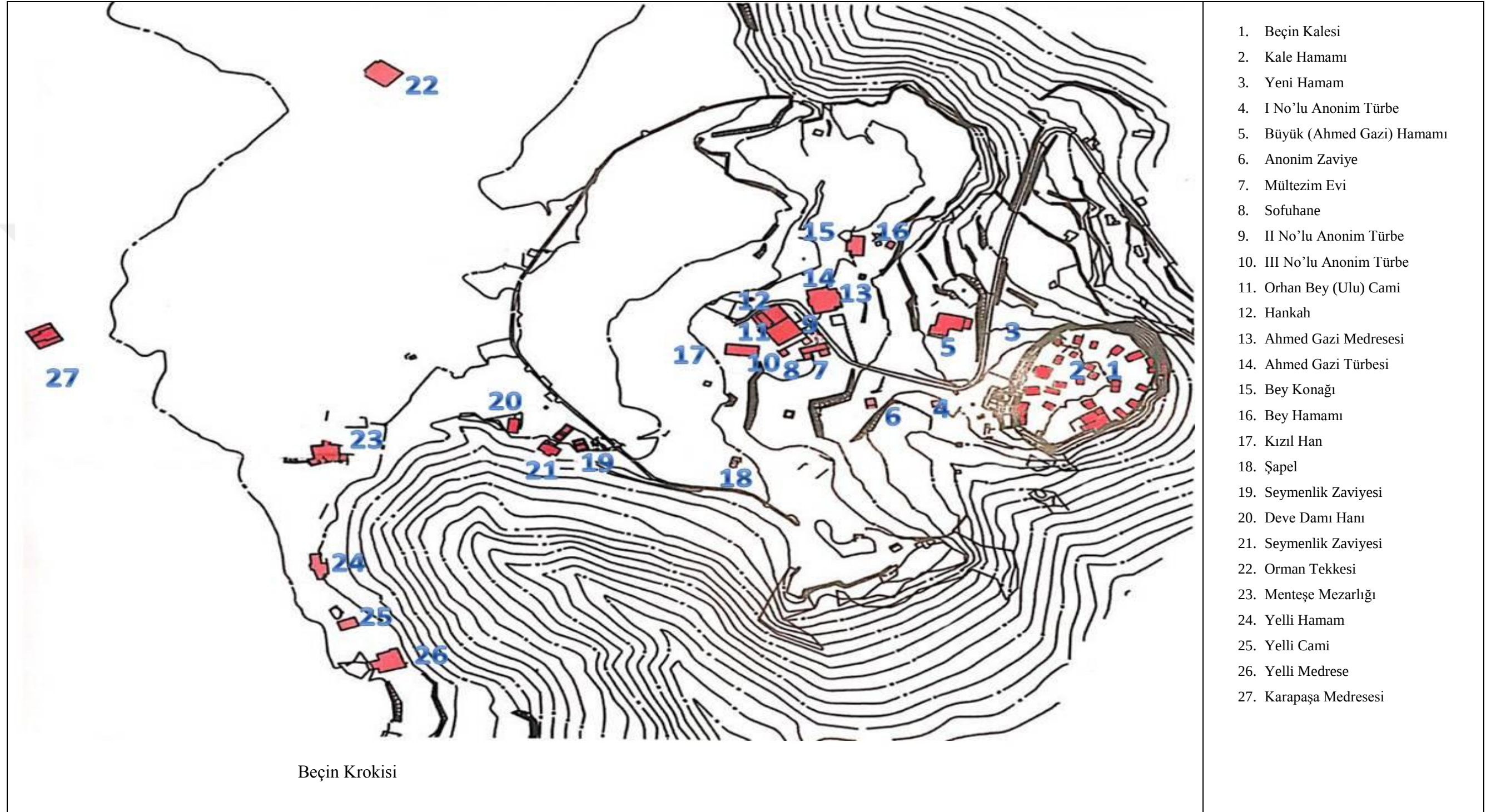
Zachariadou, E. A., (1983). *Trade And Crusade Venetian Crete And The Emirates Of Monteshe And Aydın (1300-1415)*, Venice.

Ziver Bey, (2013). *Rodos Tarihi*, (çev: Harid Fedai), Ankara.

Witteck, P. (1969). Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları, (çev: Mihri Eren), *S.A.D., S.I*, s.194-197.

_____, (1999). *Menteşe Beyliği*, (Çev: O. Ş. Gökyay) Ankara.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Tuğçe Özge ÖZDERE

Doğum Yeri: İzmir

Doğum Tarihi: 30.10.1990

Medeni Hali: Bekar

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise 2004-2007: Milas Lisesi

Lisans 2009-2013: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi / Tarih

Yabancı Dil: İngilizce